

Rinnakkaisraportti YK:n lapsen oikeuksien komitealle

Järjestöjen ja muiden sidosryhmien raportti Suomen
hallituksen yhdistettyyn 5. ja 6. määräaikaisraporttiin

Helsinki syyskuu 2022

Sisällys

Johdanto	4
1. Yleiset toimenpiteet sopimuksen toteuttamiseksi	8
1.1 Lainsäädäntö, koordinaatio ja kansallinen toimintasuunnitelma	9
1.1.1 Yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa	9
1.2 Riippumaton seuranta	9
1.2.1 Oikeusturvakeinot ja tieto niistä ovat puutteelliset	9
1.3 Resurssien myöntäminen	11
1.3.1 Palvelujen yksityistäminen ja kilpailutus	12
1.4 Tiedonkeruu	12
1.5 Tiedottaminen, tietoisuuden lisääminen ja koulutus	13
1.6 Kansainvälinen yhteistyö ja lapsen oikeudet yritysmaailmassa	14
2. Yleiset periaatteet	16
2.1 Syrjimättömyys	17
2.2 Lapsen etu	18
2.3 Oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehitykseen	20
2.3.1 Turvapaikanhakijalasten kielteiset päätökset	20
2.3.2 Translaki	20
2.4 Lapsen mielipiteiden huomioonottaminen	20
3. Kansalaisoikeudet ja vapaudet	22
3.1 Ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus	23
3.2 Yksityisyyden suoja. Lapsen oikeus saada tietoa monista lähteistä ja oikeus suojaan vahingolliselta materiaailta.	24
4. Lapsiin kohdistuva väkivalta	25
4.1 Hyväksikäyttö ja kaltoinkohtelu	26
4.1.1 Lasten toisiinsa kohdistama kiusaaminen, syrjintä ja fyysinen uhka	28
4.2 Haitalliset käytännöt	29
4.2.1 Poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus	29
4.2.2 Tyttöjen sukuelinten silpominen	29
4.2.3 Intersukupuolisten lasten oikeus keholliseen koskemattomuuteen	30
5. Perheympäristö ja sijaishuolto	31
5.1 Vanhempien ohjaus ja lapsen kehittyvät valmiudet	32
5.1.1 Kasvuolot ja vanhemmuuden tuki	32
5.1.2 Vanhempien ohjaus ja huoltajuusriidat	32
5.2 Perheestään erossa olevat lapset	34
5.2.1 Painopiste ehkäiseviin palveluihin	34
5.2.2 Sijaishuollon kokonaisvaltainen kehittäminen ja valvonta heikkoa	34
5.3 Perheenyhdistäminen	36
5.4 Adoptio	37
5.5 Vankien lapset	38

6. Vammaisuus, perusterveydenhuolto ja hyvinvointi	39
6.1 Vammaiset lapset	40
6.2 Terveys ja terveystalvelut	42
6.2.1 Lasten ja nuorten mielenterveysongelmat	42
6.2.2 Puutteita oppilas- ja opiskelijahuoltolain toteutumisessa	43
6.2.3 Paperittomien lasten oikeus terveydenhuoltoon	44
6.3 Elintaso	44
6.4 Toimenpiteet lasten suojelemiseksi päihteidenkäytöltä	46
7. Koulutus, vapaa-ajan toiminta ja kulttuuritoiminta	48
7.1 Koulutus, mukaan lukien ammatillinen koulutus ja ohjaus	49
7.1.1 Varhaiskasvatus	49
7.1.2 Perusopetus sekä koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta	49
7.1.3 Toisen asteen koulutus, erityisesti ammatillinen koulutus	50
7.1.4 Koulutuksellinen tasa-arvokehitys on heikentynyt	51
7.1.5 Maahanmuuttajataustaiset oppilaat	51
7.1.6 Sijoitetut lapset ja koulu	52
7.1.7 Oppimisen tukea tarvitsevat lapset ja nuoret	52
7.1.8 Viittomakieliset lapset	53
7.1.9 Toisen asteen koulutuksen takaaminen kaikille	53
7.2 Koulutuksen päämäärät. Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatus	54
8. Erityiset suojelutoimet	56
8.1 Turvapaikanhakijalapset	57
8.1.1 Yleistä	57
8.1.2 Ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijat	58
8.1.3 Edustajajärjestelmä	59
8.1.4 Säilöönotto	59
8.2 Alkuperäiskansoihin ja vähemmistöihin kuuluvat lapset	60
8.2.1 Saamelaisten lasten oikeus omakielisiin palveluihin	60
8.2.2 Romanilapset ja -nuoret	61
8.2.3 Ruotsinkielisten palvelujen saatavuus	63
8.3 Seksuaalinen hyväksikäyttö	64
8.4 Lapset ja ihmiskauppa	65
Lähteet	67
Liite: Raportointiprosessiin osallistuneet tahot	80

Johdanto

SUOMI TOIMITTI LAPSEN OIKEUKSIEN KOMITEALLE yhdistetyn viidennen ja kuudennen määräaikaisraportin 26.7.2019, kaksi vuotta myöhässä. Lapsiasiavaltuutettu, Lastensuojelun Keskusliitto ja Suomen UNICEF esittivät huolensa alkuvuodesta 2019 Suomen muuttuneesta suhtautumisesta kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiinsa, josta yhtenä osoituksena on ollut lapsen oikeuksien yleissopimuksen raportoinnin viivästyminen.¹

Suomen valtion yhdistetyn viidennen ja kuudennen määräaikaisraportin keskeisenä ja läpileikkaavana ongelmana on, ettei se sisällä kriittistä arviota siitä, miten sopimusvelvoitteiden täytäntöönpano on tosiasiallisesti onnistunut. Valtio kuvaa raportissaan yksittäisiä toimenpiteitä ja ohjelmia lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. Raportista kuitenkin puuttuu toimien kriittinen reflektointi, eikä siitä käy ilmi, miten kyseiset toimet ovat vaikuttaneet konkreettisesti lasten oikeuksiin ja asemaan yhteiskunnassa.²

Myös komitealta saatavien suositusten toimeenpanoon liittyy suuria ongelmia. Vastuu suositusten toimeenpanosta on hajallaan eri hallinnonaloilla. Toimeenpanoa ei koordinoita keskitetysti, eikä tuloksia seurata. Tietoa täytäntöönpanotoimista ei voida hyödyntää tehokkaasti, eikä riittävää seurantatietoa ole saatavilla. Suomen lapsi- ja perhepolitiikka on ollut pitkään lyhytjänteistä, sirpaleista ja pirstoutunutta. Lapsen oikeudet eivät toteudu yhdenvertaisesti kaikilla alueilla, eivätkä kaikkien lasten kohdalla.³

Nykyinen hallitus on sitoutunut ihmisoikeuksien järjestelmälliseen edistämiseen sekä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten toimeenpanon ja valvonnan edistämiseen ja vahvistamiseen.⁴ Hallitusohjelmakirjauksen myötä laadittiin myös lapsi- ja perhejärjestöjen pitkään vaatima kansallinen lapsistrategia⁵, jonka tavoitteena on vahvistaa hallinnon ja päätöksenteon lapsenoikeusperusteisuutta. On ensiarvoisen tärkeää turvata lapsistrategiatyölle pysyvät resurssit. Myönteistä kehitystä on tapahtunut lapsen edun ensisijaisuuden tunnettuuden ja lasten osallisuuden suhteen. Lapsen edun ensisijaisuuden periaate sisältyy yhä useampiin lakeihin, samoin velvollisuus ottaa huomioon lapsen näkemys. Ammattilaisten puutteellinen koulutus lasten oikeuksista ja niiden merkityksestä heidän työssään on kuitenkin vakava epäkohta. Myös lapset tarvitsevat enemmän tietoa omista oikeuksistaan.⁶ Lapsen oikeuksia koskevien sisältöjen tulee kuulua eri ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutukseen. Lisäksi lasten ihmisoikeuskasvatusta ja lasten tietoisuutta oikeusturvakeinoista on edelleen vahvistettava.

Lapsilta puuttuvat heille soveltuvat kanavat reagoida tehokkaasti oikeuksien loukkauksiin. Oikeudelliset neuvontapalvelut ja oikeusturvakeinot eivät aina ole lapsiystävällisiä. Oikeussuojakeinolta tulee edellyttää todellista käytökelpoisuutta, eikä ainoastaan teoreettista käyttömahdollisuutta.

Vaikka kiinnostus lapsivaikutusten arviointia kohtaan on lisääntynyt erityisesti kunnissa, käytännössä arviointi on vähäistä. Valtionhallinnossa tilanne

1 Lapsiasiavaltuutettu 2019.

2 YK:n lapsen oikeuksien sopimus 44.1 ja 44.2 art.

3 Ks. Concluding Observations: Finland (CRC/C/FIN/CO/4), 2011, paragraph 11.

4 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019.

5 Kansallinen lapsistrategia 2021.

6 Viime aikoina esillä on ollut erityisesti lastensuojelun sijaishuollossa tapahtuneet lasten oikeuksien loukkaukset mutta myös esim. vammaispalvelun, terveydenhuollon ja opetus- ja kasvatustilan ammattilaiset tarvitsevat lisää koulutusta lasten oikeuksista.

on kuntiakin heikompi. Lapsivaikutuksia on arvioitu hallitusten esityksissä erittäin niukasti, eivätkä ne laadullisesti vastaa niille asetettuja vaatimuksia. Valtion talousarviopäätösten osalta lapsivaikutuksia ei kokonaisuudessaan arvioida lainkaan.⁷

Viime vuosina useat globaalit kriisit, kuten COVID-19-pandemia, ilmastokriisi ja viimeisimpänä sota Ukrainassa ovat vaarantaneet lapsen oikeuksien toteutumisen. Näillä kaikilla on ollut ja on edelleen huomattavat vaikutukset lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin, turvallisuudentunteeseen ja tulevaisuudenuskoon. Lasten oikeudet ja erityinen asema jäävät poikkeusoloissa ja niiden jälkeisissä toimitissa helposti sivurooliin ja erilaiset kriisit lisäävät myös eriarvoisuutta lasten ja nuorten keskuudessa. Vaikka globaalit kriisit vaikuttavat kaikkiin lapsiin ja nuoriin, vaikutusten kesto ja laajuus vaihtelevat valtioiden välillä ja sisällä. Monien lapsiryhmien tilanne vaatii erityistä huomiota. Yhdenvertaisuuden edistämiseen ja eriarvoisuuden kaventamiseen tarvitaan suunnitelmallisia ja johdonmukaisia toimia globaalilla ja kansallisella tasolla. Kansallisesti eriarvoistumiskehitystä pitää torjua turvaamalla riittävät voimavarat lasten, nuorten ja perheiden palveluihin ja tukeen.

Kansainvälisten kriisien vaikutukset voivat olla myös yllättäviä. Venäjän hyökkäys Ukrainaan muutti turvallisuusympäristöä, ja valtionhallinnossa ryhdyttiin kiireesti valmistautumaan uusiin uhkiin, kuten Venäjän mahdolliseen hybridivaikuttamiseen. Ulkomaalaislakiin ja rajavartiolaitokseen suunnitellaan muutoksia, jotka toteutuessaan vaikeuttaisivat kansainvälisen suojelun hakemista. Suomen tulee pitää kiinni kansainvälisistä sopimuksista ja turvata mahdollisuus jättää turvapaikkahakemus Suomen rajoilla sekä tunnistaa ja suojella erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ja perheitä.

Kansainväliset konfliktit ovat konkretisoituneet myös uudella tavalla, kun Syyriaan ja Irakiin perustettiin suljettuja leirejä ISIS:ltä vallatuilla alueilla olleille äideille ja lapsille. Suomesta oli lähtenyt ISIS:n kontrolloimille alueille noin 30 lasta ja äitiä⁸, ja lisäksi noin 10 lasta syntyi alueella⁹. Suomi onnistui lopulta kotiuttamaan suurimman osan lapsista, mutta osa on yhä leireillä, eikä heidän kotiuttamisensa ole edennyt – Suomen viranomaisista riippumattomista syistä 10. Olisi tärkeää selkeyttää niin kansainvälisellä kuin kansallisellakin tasolla, kenellä on vastuu siitä, että tällaisiin tilanteisiin joutuvien lasten oikeudet toteutuvat.

Tämä raportti on valmisteltu yhteistyössä usean eri järjestön ja muun toimijan kanssa vuosina 2016–2017. Raporttiluonnosta on päivitetty useamman kerran vuosien 2018–2022 aikana. Raportin valmisteluun osallistuneista tahoista on lista liitetiedostona. Raportin valmistelun koordinoinnista ja raportin koostamisesta sekä pääosin sen kirjoittamisesta on vastannut Lastensuojelun Keskusliitto.

7 Lapsiin ja nuoriin kohdistuvia vaikutuksia tunnistettiin vuonna 2017 vain 8 prosentissa hallituksen esityksiä. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvia vaikutusarviointeja sisältyi hallituksen esityksistä 9 prosenttiin vuonna 2014. (Rantala & al. 2019, 198.)

8 Ulkoministeriö 2019.

9 Sisäministeriö 2019.

10 Helsingin Sanomat 25.5.2022 <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008842868.html>

Raportin rakenne ja raportin asiasisällöt on kirjoitettu siten, että niitä voidaan tarkastella soveltuvin osin yhdessä Suomen valtion yhdistetyn viidennen ja kuudennen määräämiskäsitteen kanssa. Raportti on jaettu kahdeksaan pääteema-alueeseen sopimuskohtaiseen jaottelun mukaisesti. Jaottelu perustuu Child Rights Connectin ohjeistukseen ”The Reporting Cycle of the Committee on the Rights of the Child”. Jokaisen teema-alueen tarkastelun jälkeen esitetään toimenpiteitä, joilla lapsen oikeuksien toimeenpanoa Suomessa voidaan vahvistaa kyseisen teema-alueen osalta.

Yhteystiedot:

Lastensuojelun Keskusliitto (Central Union for Child Welfare)

Toiminnanjohtaja Ulla Siimes

Armfeltintie 1, 00150 Helsinki, Finland

<https://www.lskl.fi/>

1.

Yleiset toimenpiteet sopimuksen toteuttamiseksi

General measures of implementation

1.1 Lainsäädäntö, koordinaatio ja kansallinen toimintasuunnitelma

Legislation, Coordination and National Plan of Action

1. Vaikka Suomi on voimaansaattanut suurimman osan YK:n ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksista, se ei ole ratifioinut siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksia koskevaa YK:n yleissopimusta¹¹, ILO:n äitiyssuojelusopimusta eikä ILO:n alkuperäis- ja heimokansojen oikeuksia koskevaa sopimusta.
2. Suomessa ei koordinoita lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa. Lapsia koskevat asiat ovat hajallaan eri ministeriöissä, ja ministeriöiden välinen yhteistyö lapsiasioissa, esim. lainvalmistelussa, on ollut heikkoa. Myöskään lainsäädännön kumulatiivisia vaikutuksia ei arvioida.
3. Vuonna 2021 julkaistulla kansallisella lapsistrategialla pyritään vahvistamaan hallinnon ja päätöksenteon lapsenoikeusperusteisuutta. On ensiarvoisen tärkeää varmistaa lapsistrategian työlle riittävät resurssit. Valtionhallintoon tulee perustaa pysyvä yksikkö koordinoimaan lapsistrategian toimeenpanoa.

1.1.1 Yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa

4. Kansalaisyhteiskunnalla on Suomessa aktiivinen rooli lapsen oikeuksien edistämisessä. Kansalaisyhteiskunnan vaikuttamismahdollisuudet ovat kuitenkin kaventuneet. Tämä johtuu mm. lainvalmisteluun liittyvien pyyntöjen lyhyistä lausuntoajoista sekä laajapohjaisen valmistelun korvaamisesta suppealla virkamiesvalmistelulla.
5. Suomessa ollaan parhaillaan toteuttamassa suuria uudistushankkeita, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuudistusta ja sosiaaliturvan kokonaisuudistusta. Vaarana on, että lapsenoikeuksien näkökulma ei tule riittävällä tavalla huomioiduksi. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa palvelujen järjestämisvastuu siirtyy kunnilta hyvinvointialueille. Rakenneuudistusten myötä on varmistettava järjestöjen ja kuntien sekä tulevien hyvinvointialueiden yhteistyön toteutuminen.

1.2 Riippumaton seuranta

Independent Monitoring

1.2.1 Oikeusturvakeinot ja tieto niistä ovat puutteelliset

6. Suomi on vuonna 2016 saattanut voimaan YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen yksilövalitukset mahdollistavan valinnaisen pöytäkirjan. Valtio ei ole kuitenkaan tiedottanut riittävällä tavalla yksilövalitusmahdollisuudesta ja mekanismi onkin jäänyt vähän tunnetuksi ja käytetyksi. Järjestöt ovat julkaisseet lapsille suunnatun animaation valitusmenettelyistä.

11 International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (ICMW). Suomi ei ole useiden YK:n ihmisoikeusvalvontaelinten (ml. CRC/C/FIN/CO/4, kohta 65) toistuvista kehotuksista huolimatta ratifioinut sopimusta.

7. Lasten ja heidän huoltajiensa tietoisuus valvontaviranomaisista on puutteellista eikä käytettävissä ole erityisen lapsiystävällisiä oikeusturvamenettelyjä¹², joten ne eivät anna riittävän tehokasta oikeussuojaa. Lasten kanssa toimivat viranomaiset ja yksityiset toimijat eivät ole riittävästi tietoisia lasten ja nuorten oikeusturvakeinoista, eivätkä osaa ohjata ja tukea niiden käytössä.¹³ Tarve kokonaisvaltaiselle lasten oikeuksien neuvonnalle ja ohjaukselle on suuri.
8. Myönteistä on, että Eduskunnan oikeusasiamies on julkaissut lapsille soveltuvan sivuston oikeusasiamiehelle kantelemisesta. Laajemmin lapsille suunnattua materiaalia oikeusturvakeinoista ei kuitenkaan ole kootusti saatavilla. Esimerkiksi sijaishuollossa lasten tiedollisista oikeuksista ei huolehdi riittävästi. Sijoitetut lapset ovat usein tietämättömiä oikeuksistaan, laitoksen oikeuksista ja velvollisuuksista sekä heille nimetyn sosiaalityöntekijän velvollisuuksista ja tehtävistä.¹⁴ Eduskunnan oikeusasiamiehen lastenkoteihin tekemien tarkastusten jälkeen huostassa olevien lasten itsensä tekemien kantelujen määrät ovat nousseet huomattavasti.¹⁵
9. Myös lapsia koskevien oikeusprosessien pitkä kesto heikentää oikeusturvan toteutumista. Eduskunnan oikeusasiamies on todennut, että lakiuudistuksista huolimatta oikeudenkäynnit voivat edelleen kestää kohtuuttoman kauan, mikä on vakava ongelma etenkin kiireellistä käsittelyä vaativissa asioissa.¹⁶
10. Lakiesitys rikosprosessin tehostamisesta lapsia koskevissa rikoksissa on käsiteltävänä. Euroopan Unionin perusoikeusvirasto (FRA) nosti Suomea koskeneessa maaraportissaan rikosprosessin keston esiin.¹⁷
11. Koronaviruspandemia on aiheuttanut istuntojen peruuntumista ja pitkittänyt käsittelyaikoja tuomioistuimissa entisestään. Perheiden tuen tarve lasten huoltoon ja tapaamisiin liittyvissä asioissa on koronan myötä kasvanut.¹⁸

12 Mm. eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri sekä aluehallintovirastot käsittelevät myös lasten oikeuksiin liittyviä ja lasten tekemiä kanteluita.

13 Lapsiasiavaltuutettu 2016 b.

14 Eduskunnan oikeusasiamies 2020 a, 129.

15 Eduskunnan oikeusasiamies 2019, tiedote.

16 Eduskunnan oikeusasiamies 2020 a, 123; Apulaisoikeuskanslerin päätös OKV/8/50/2018 (13.3.2019). Hallinto-oikeuksissa lastensuojeluasioiden keskimääräinen käsittelyaika on 6,4 kuukautta (Hallintotuomioistuinten yhteinen toimintakertomus 2018).

17 European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) 2015 a. Ks. myös tiivistelmät lehdistölle FRA 2015 b.

18 Lapsiasiavaltuutettu 2020 b.

- Lasten ja nuorten oikeusturvan saavuttamista ja toteutumista on tehostettava, ja heille tulee turvata siihen sopivat keinot. Lapsille, huoltajille sekä lasten kanssa toimiville ammattilaisille tarkoitettua tiedottamista lasten oikeusturvaan liittyvistä asioista on tehostettava ja oikeusturvakeinojen käyttämistä koskevaa neuvontaa on lisättävä.
- Lasta koskevien oikeusprosessien kiireellisyysvaatimuksen toteutuminen tulee varmistaa lainsäädännöllä ja käytännön toimilla.
- Lapsiasiavaltuutetulle ja muille viranomaistahoille on taattava riittävät henkilöstöresurssit sekä taloudelliset ja tekniset voimavarat, jotta lasten oikeuksien edistäminen sekä oikeuksien toteutumisen seuranta ja valvonta voi toteutua tehokkaasti.

1.3 Resurssien myöntäminen

Allocation of resources

- Hallitusohjelman 2018–2019¹⁹ mukaisesti toteutetut julkisen talouden sopeuttamistoimet ovat merkinneet lasten ja perheiden palveluiden ja etuuskien leikkaamista. Myös edellisten hallitusten toteuttamat leikkaukset vaikuttavat edelleen lapsiperheiden elämään. Tehtyjen leikkausten vaikutukset kumuloituvat. Julkisen talouden sopeutustoimet tehdään edelleen pääsääntöisesti ilman kokonaisvaltaista lapsivaikutusten arviointia, vaikka lapsivaikutuksia saatetaankin yksittäisissä asioissa arvioida jossain määrin.
- Toteutetut kuntien valtionosuuksien leikkaukset heikentävät kuntien edellytyksiä järjestää mm. lasten varhaiskasvatus-, koulutus-, vapaa-ajan sekä sosiaali- ja terveystalouksia. Monissa kunnissa lasten ja perheiden palveluja on leikattu edelleen, vaikka peruspalvelujen ja ehkäisevän työn voimavarat ovat jo nyt alimitoitettuja.
- Suurimmat lapsia ja perheitä koskevat leikkaukset ovat kohdistuneet koulutukseen ja varhaiskasvatukseen. Lastensuojelun Keskusliiton selvityksen mukaan myös lapset ja nuoret ovat huolissaan hallituksen rahankäytöstä.²⁰ Vastanneista 44 %:n mielestä hallitus ei ajattele lapsia rahankäytöstä päätettäessään. Lapset ja nuoret toivovat enemmän rahaa kouluun ja opiskeluun liittyviin asioihin.
- Kuntatalouden kireyden ja julkisten palvelujen leikkausten ohella COVID-19:n vaikutukset talouteen ovat uhka hyvinvoinnille. Kansalaisjärjestöillä on ollut merkittävä rooli lapsen oikeuksien edistämisessä ja heille suunnattujen palvelujen tuottajina – myös pandemian aikana. Jos järjestöjen toimintaresursseja leikataan, tämä vaarantaa järjestöjen toiminnan lapsen oikeuksien turvaajina ja lasten hyvinvoinnille keskeisten palvelujen tuottajina.

19 Valtioneuvosto 2018 (hallituksen 4. tarkistettu toimintasuunnitelma 2018–2019).

20 Heinonen, H. ym. 2015.

1.3.1 Palvelujen yksityistäminen ja kilpailutus

16. Yksityisten sosiaali- ja terveystalvelujen kilpailuttaminen on muodostunut Suomessa lasten oikeuksien toteutumisen kannalta ongelmalliseksi. Kilpailuttamista sääntelevä hankintalaki on hyvin tiukka ja kunnat soveltavat sitä ahtaasti hankkiessaan palveluja yksityisiltä palveluntuottajilta. Kilpailutuksissa hinta on noussut tärkeimmäksi kriteeriksi laadun kustannuksella. Tämä heijastuu esimerkiksi sijaishuollon laitospalveluihin sekä vammaisten lasten asumispalveluihin.²¹
17. Palvelujen jatkuva kilpailuttaminen ja lyhyet sopimuskaudet eivät edistä eri tahojen kumppanuutta ja asiakkaiden hyvinvointiin tähtäävää vastuunottoa.²² Toistuvien kilpailutusten seurauksena lasten ja nuorten hoitopaikkojen ja työntekijäsuhteiden pysyvyyttä ei pystytä varmistamaan. Lasten oikeuksien kannalta palvelun jatkuvuus on oleellinen laatutekijä.

- Valtion tulee huolehtia lapsen oikeuksien sopimuksen kokonaisvaltaisesta täytäntöönpanosta. Lapsistrategia luo vahvan perustan lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteiden täytäntöönpanolle, seurannalle ja arvioinnille. Lapsistrategian toimeenpanoon on varattava riittävät resurssit ja varmistettava, että strategia ja sen toimeenpano jatkuvat yli hallituskausien.
- Valtion tulee varmistaa, että olemassa oleva kansallinen lainsäädäntö ja hallinnolliset määräykset vastaavat kaikilta osin yleissopimuksen ja sen valinnaisten pöytäkirjojen periaatteita ja määräyksiä.
- Lapsen oikeuksien toteutuminen tulee asettaa keskeiseksi hankintakriteeriksi palveluita kilpailutettaessa, jolloin palvelun laatu hankintakriteerinä korostuu.

1.4 Tiedonkeruu

Data collection

18. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) joka toinen vuosi toteuttama Kouluterveyskysely muodostaa tärkeimmän kansallisen tietolähteen lasten ja nuorten indikaattoritiedolle. Vuodesta 2017 lähtien Kouluterveyskyselyyn ovat osallistuneet 4.- ja 5.- vuosiluokan oppilaat yläkouluikäisten, lukiolaisten ja ammattiin opiskelevien lisäksi. Alakouluikäisiä lapsista on siten toistaiseksi saatavilla vähemmän indikaattoritietoa kuin vanhemmista lapsista. Lisäksi lapsiryhmäkohtaisen tiedon saannissa on huomattavia viiveitä.
19. THL:n Sotkanet-indikaattoripankki tarjoaa indikaattoritietoa lasten hyvinvoinnin eri osa-alueilta. Alle kouluikäisten hyvinvoinnista on kuitenkin niukasti tietoa. Myönteistä on, että lapsiasiavaltuutetun toimisto aloitti 2016 joka toinen vuosi toteutettavan Lapsibarometri-tutkimuksen, jossa kerätään tietoa 6-vuotiailta lapsilta heidän hyvinvoinnistaan

21 Särkelä 2016.

22 Työ- ja elinkeinoministeriö, 2011, 62–63.

ja arjestaan. FinLapset -tutkimuskysely tuottaa seurantatietoa alle kouluikäisten lasten hyvinvoinnista ja terveydestä, ja Itsenäisyyden juhla-vuoden lastensäätiö Iltan Iltastosta löytyy lasten hyvinvointia kuvaavia indikaattoreita.

20. Vähemmistöryhmiin kuuluvista ja haavoittuvassa asemassa olevista lapsista on edelleen saatavilla riittämättömästi tietoa. Tilasto- ja tutkimustietoa esimerkiksi viittomankielisistä ja saamelaisista lapsista, romanilapsista sekä vankien lapsista on hyvin vähän. Lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE) muutosohjelman²³ yhteydessä toteutettiin erillisselvityksiä saamelaislasten, ruotsinkielisten lasten ja romanilasten palveluista ja oikeuksien toteutumisesta. Selvitykset olivat kertaluonteisia ja osittain hyvin suppeita.
21. Aiemmin Suomessa toteutettiin lapsiuhritutkimuksia.²⁴ Tutkimuksissa kerättiin tietoa lapsilta ja nuorilta. Tutkimus lopetettiin hetkeksi, mutta jatkossa se toteutuu lapsistrategian kautta.

- Indikaattoreita tulee edelleen kehittää, jotta niiden tuottamaa tietoa voitaisiin käyttää laajemmin päätöksenteon tukena. Tiedonkeruun lisäksi tulee turvata resurssit laajamittaiselle tiedon analysoimiselle ja tuloksista tiedottamiselle.
- Alle kouluikäisiä ja haavoittuvassa asemassa olevia lapsia koskevaa tietopohjaa tulee vahvistaa.
- Lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumista koskevan tiedon tuotannon resurssit on turvattava pitkäjänteisellä tavalla. Koulu-terveyskysely on tärkein lasten ja nuorten hyvinvointia mittaava indikaattori ja sen riittävästä resursseista on huolehdittava. Rinnalle tarvitaan tutkimuksia, joiden avulla seurataan tarkemmin ja säännönmukaisemmin haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista.

1.5 Tiedottaminen, tietoisuuden lisääminen ja koulutus

Dissemination, awareness-raising and training

22. Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa vaikeuttaa, että sopimusta, komitean päätelmiä, suosituksia, huomautuksia ja yleiskommentteja ei tunneta riittävästi valtion ja kuntien viranomaisissa. Suomea velvoittavia ihmisoikeussopimuksia tunnetaan ylipäättään huonosti. Lasten ja nuorten tietoisuus on sen sijaan kasvanut. Vuonna 2021 jo 71 % oli kuullut lapsen oikeuksien sopimuksesta, kun vuonna 2017 luku oli vain 56 %.²⁵

23 THL 2019 c.

24 Fagerlund ym. 2014. Lasten ja nuorten väkivaltakokemuksista on tehty tutkimusta vuosina 1988, 2008 ja 2013. Viimeisin lapsiuhritutkimus toteutettiin 2013–2014.

25 Lastensuojelun Keskusliitto 2021.

23. Kansallisen lapsistrategian tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeuksien sopimusta koskevan tiedon levittämistä. Lapsiasiavaltuutettu on tuonut esille sopimusta sekä käännettänyt yleiskommentit suomeksi. Komitean antamien päätelmien ja suositusten sekä yleiskommenttien esille tuominen on jäänyt paljolti myös järjestöjen vastuulle.
24. Lastensuojelun Keskusliitto koordinoi lapsen oikeuksien viestinnän yhteistyöverkostoa opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella. Verkoston tehtävä on edistää lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa ja tunnettuutta. Verkosto ylläpitää www.lapsenoikeudet.fi -sivustoa, jota käyttävät mm. lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset ja muut toimijat, sekä järjestää Lapsen oikeuksien teemaviikon vuosittain kouluille, varhaiskasvatukseen ja vapaa-ajalle. Sivustolla tiedotetaan myös kansallisesta lapsistrategiasta.

- Valtion on tehostettava toimiaan, jotta lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet ja sopimukseen perustuvat muut asiakirjat tulevat tunnetuksi lapsille, vanhemmille, ammattilaisille sekä viranomaisille. Valtion on ryhdyttävä aktiivisiin toimiin lisätäkseen tietoisuutta myös muista lapsia koskevista ihmisoikeussopimusten velvoitteista.
- Lasten kanssa toimivien ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutuksissa on oltava riittävä määrä opintoja, joiden avulla varmistetaan sopimuksen riittävä tunteminen ja taito tulkita sopimusta eri konteksteissa.

1.6 Kansainvälinen yhteistyö ja lapsen oikeudet yritysmaailmassa

International cooperation and child rights and the business sector

25. Suomen kehityspoliittisten ohjelmien rakenteet ja painotukset vaihtelevat jokaisella hallituskaudella. Suomi on sitoutunut sekä YK:ssa että EU:ssa nostamaan kehitysyhteistyövaransa 0,7 prosentin bruttokansantulo-osuutta (BKTL) vastaavalle tasolle. Tässä ei ole kuitenkaan onnistuttu. Vuonna 2021 osuus oli 0,47 %.
26. Suomi hyväksyi yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien YK:n periaatteiden kansallisen toimeenpanosuunnitelman vuonna 2014. Lapsen oikeudet näkyvät siinä, mutta käytännön toimenpiteet ovat olleet vähäisiä tai perustuneet yritysten vapaaehtoisuuteen.
27. Komitean suosittelemaa järjestelmää lapsityövoiman käytön kieltämiseksi Suomen rajojen ulkopuolella tapahtuvassa liiketoiminnassa ei ole myöskään toteutettu. YK:n kestävä kehityksen tavoitteet määrittelevät, että lapsityövoiman käyttö tulisi lopettaa kaikkialla maailmassa 2025 mennessä.

- Pidemmän aikavälin kehityspoliittiset tavoitteet on kirjattava lakiin. Valtion on myös laadittava suunnitelma siitä, miten asetettu tavoite nostaa kehitysyhteistyövarat 0,7 prosenttiin bruttokansantulosta saavutetaan. Valtion tulee laatia ihmisoikeusperustaisen ja inklusiivisen kehityksen linjaus kaikille kehitysyhteistyökumppaneille. Linjauksen tulee huomioida erityisesti kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevat ryhmät.
- Valtion tulee huolehtia, että valtio-omisteiset yritykset noudattavat toiminnassaan ihmisoikeussopimuksia. Valtion tulee huomioida lapsen oikeudet osana ympäristökriteereitä ja sosiaalisia kriteereitä kaikissa julkisia hankintoja koskevissa kilpailutuksissa. Valtion myöntämien yritystukien myöntämisperusteissa tulee huomioida lapsen oikeudet.
- Lainsäädäntöä on kehitettävä niin, että kaikilta Suomessa toimivilta yrityksiltä edellytetään ihmisoikeuksia koskevan huolellisuusvelvoitteen toteuttamista koko arvoketjussa.

2.

Yleiset periaatteet

General principles

2.1 Syrjimättömyys

Non-discrimination

28. Syrjinnän kokemukset ovat yleisiä. Esimerkiksi 47 % 15–19-vuotiaista nuorista ilmoitti kokeneensa syrjintää jossain elämänvaiheessa.²⁶ Eri-laisiin vähemmistöryhmiin kuulumisen näyttää altistavan lapsia syrjintäkokemuksille. Kouluterveyskyselyn mukaan syrjivää kiusaamista ulkonäön, sukupuolen, ihonvärin, kielen, vammaisuuden, perheen tai uskonnon vuoksi koulussa tai vapaa-ajalla on kokenut 29 % perusopetuksen 8.–9. luokkalaisista. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista, toimintarajoitteisista ja ulkomaalaistaustaisista 8.–9. luokkalaisista yli 45 % ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista yli 50 % kertoi kokenensa syrjivää kiusaamista.²⁷
29. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista korostaa velvollisuutta huolehtia erilaisten ympäristöjen, liikennevälineiden, viestinnän sekä palveluiden esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Sopimuksen velvoitteet eivät toteudu vielä riittävästi Suomessa. Vammaisten henkilöiden kokema syrjintä on huomattavan yleistä.²⁸ Lapsilla ja nuorilla on runsaasti esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviä ongelmia esimerkiksi julkisissa rakennuksissa, joukkoliikenteessä ja oppilaitoksissa.²⁹
30. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin identifioituneista nuorista noin 70 % ilmoitti syrjintäkokemuksista vuoden 2014 ja 2021 Nuorisobarometreissa.³⁰ EU:n perusoikeusviraston tutkimuksen mukaan 53 % 15–17-vuotiaista LGBTI-nuorista oli kohdannut negatiivisia kommentteja tai käytöstä koulussa.³¹ Kouluterveyskyselyn mukaan sateenkaarinuoret kokevat muita useammin terveydentilansa heikoksi ja ovat muita ahdistuneempia. Kiusaamisen, fyysisen uhkan ja seksuaaliväkivallan kokemukset ovat sateenkaarinuorilla yleisempiä kuin heteronuorilla. Heistä noin 45 % kertoi kokeneensa henkistä väkivaltaa, kun muilla vastaava luku oli 28 %. Yli 40 prosenttia oli kokenut henkistä väkivaltaa myös vanhempiensa tai muiden huolta pitävien aikuisten taholta. Ahdistuneisuus ja masennusoireilu on sateenkaarinuorilla lähes kolme kertaa muita nuoria yleisempää, ja noin joka viides sateenkaarinuori kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Sateenkaarinuoret kokevat muita nuoria useammin, etteivät saa tukea ja apua ongelmiin silloin, kun he sitä todella tarvitsisivat.³²
31. Perusoikeusviraston mukaan Saharan eteläpuolisista maista tulevien syrjintä- ja häirintäkokemukset olivat Suomessa yleisempiä kuin muissa EU-maissa.³³ Myös yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan

26 Kiilakoski 2022, 81 (Nuorisobarometri 2021).

27 Kouluterveyskysely 2021, julkaisematon tulos.

28 Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016 b.

29 Vammaisfoorumi 2019, 27.

30 Alanko 2014; Myllyniemi 2015 (Nuorisobarometri 2014); Kiilakoski, Tomi (2022) henkilökohtainen tiedonanto. E-mail 'Re:Barokysymys/syrjintä'.

31 European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) 2020.

32 Jokela ym. 2020; THL 2020 b.

33 FRA 2017.

afrikkalaistaustaisten syrjintä ja rasistinen häirintä ovat arkipäivää Suomessa, niin julkisissa tiloissa kuin kouluissa ja työpaikoillakin.³⁴ Yllättävää on, että romanit kokevat Suomessa jopa enemmän syrjintää kuin somali- tai venäläistaustaiset.³⁵

32. Kohderyhmäkokemusten mukaan vihamielinen puhe ja käytös on muuttunut sallitummaksi, eikä siihen puuttumisen kulttuuri ole kehittynyt samanaikaisesti. 13–24-vuotiaista vähemmistöön kuuluvista nuorista yli 60 % raportoi kokeneensa sanallisia loukkauksia ja häirintää.³⁶
33. Lasten yhdenvertaisuutta heikensivät myös edellisten hallitusten tekemät suuret leikkaukset koulutukseen ja varhaiskasvatukseen. Koulutuksen leikkaukset lisäävät riskiä koulutuksen keskeyttämiselle ja ulkopuolisuudelle ja osuvat helposti heikommassa asemassa oleviin lapsiin.³⁷
34. Koronapandemian voidaan ennakoida johtavan talouden sopeutustoimiin ja Ukrainan sodan puolestaan sekä puolustusmenojen kasvuun että elinkustannusten nousuun. Valtion budjetista päätettäessä on huolehdittava, etteivät ratkaisut lisää eriarvoisuutta ja vaikeuta jo entuudestaan haavoittuvassa asemassa olevien lasten elinolosuhteita.

- Valtion on kohdennettava sekä lainsäädännössä että viranomais-toiminnassa enemmän huomiota aktiiviseen syrjinnän ennaltaehkäisemiseen, sen tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen.
- Suomen on lisättävä lapsiin kohdistuvaa syrjintää ja vihapuhetta koskevaa tutkimusta ja tiedonkeruuta näiden ongelmien ennaltaehkäisemisen tehostamiseksi.
- Lasten ja perheiden hyvinvointipalveluiden saatavuus sekä tulonsiirtojen riittävä taso on taattava myös talouden sopeutustoimissa ja puolustusmenojen kasvaessa.

2.2 Lapsen etu

Best interests of the child

35. Yleissopimuksen turvaamaa lapsen edun ensisijaisuutta ei edelleenkään oteta tosiasiallisesti huomioon ja toteuteta johdonmukaisesti lapsiin liittyvässä lainsäädännössä, päätöksenteossa ja toiminnassa.³⁸
36. Vuonna 2017 hallituksen esityksissä vain kahdeksassa prosentissa tunnistettiin lapsiin tai nuoriin kohdistuvia vaikutuksia.³⁹ Lapsivaikutusten arviointi ei ole edelleenkään säännönmukainen osa lainvalmistelua. Oikeuskansleri on todennut sen olevan hajanaista, satunnaista sekä

34 Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020 a.

35 Vähemmistövaltuutettu (nyk. Yhdenvertaisuusvaltuutettu) 2014.

36 Oikeusministeriö 2016, 120, 134.

37 Ks. tarkemmin koulutusta koskevista leikkauksista luvussa 7.

38 Lapsiasiavaltuutettu 2020 a.

39 Rantala ym. 2019.

sisällöllisesti ja metodisesti puutteellista.⁴⁰ Myönteistä kuitenkin on, että sekä kuluvalle että edellisellä hallituskaudella on järjestetty runsaasti aiheeseen liittyvää koulutusta ja tuotettu julkaisuja.

37. Suomessa lapsibudjetointi on vielä heikosti tunnettu ja vähän käytetty keino analysoida päätösten vaikutuksia lapsiin. Myönteistä on, että valtioneuvoston tutkimushankkeessa valmisteltiin malli valtion ja kuntien lapsibudjetointiin⁴¹ ja lapsibudjetointia pilotoitiin valtion vuoden 2022 talousarvioesityksessä.
38. Sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmän uudistusten yhteydessä on siirrytty sosiaalipalveluissa kohti omavalvontaa viranomaisvalvonnan kustannuksella. Uudistuksessa on turvattava riittävä viranomaisvalvonta erityisesti lasten ja perheiden palveluissa, jotta niiden laatu voidaan varmistaa.
39. Lapsen edun arviointi on puutteellista Maahanmuuttoviraston turvapaikka-, oleskelulupa- ja käännnytspäätöksissä, etenkin perheenyhdistämispäätöksissä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun selvityksen mukaan vain puolet kansainvälistä suojelua saaneista lapsista sai perheensä Suomeen. Perheenyhdistämistä evätään myös perusteluin, joista ei ole säädetty laissa tarkasti.⁴²
40. Lapsen etua ei voi lähtökohtaisesti asettaa julkisia intressejä heikompaan asemaan edes maahanmuuton hallinnan vuoksi. Maahanmuuttovirastossa ja tuomioistuimissa ei arvioida lapsen etua riittävän yksilöllisesti ja laaja-alaisesti.⁴³

- Lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin on oltava kiinteä osa kaikkea päätöksentekoa ja toimintaa, joka liittyy lapsiin suoraan tai välillisesti. Lapsivaikutusten arviointiin ja lapsibudjetointiin on turvattava riittävät resurssit ja osaaminen.
- Sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmän uudistuksen kokonaisvaikutuksia lapsiin on arvioitava uudistuksen toimeenpanossa.
- Maahanmuuttoviraston ja tuomioistuinten ratkaisujen on perustuttava yksilölliseen ja laaja-alaiseen lapsen edun arviointiin ja tämän on käytävä ilmi päätösten perusteluissa.

40 Oikeuskansleri 2019.

41 Lapsilähtöinen budjetointi 2020.

42 Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020 b. Ks. myös esim. EOAK/5948/2016.

43 Hakalehto & Sovela 2018, 447–448; EOAK/5948/2016 (25.5.2018) ja EOAK/6946/2017 (25.5.2018).

2.3 Oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehitykseen

Right to life, survive and development

2.3.1 Turvapaikanhakijalasten kielteiset päätökset

41. Voimakkaan turvapaikanhakijamäärän kasvun seurauksena Suomen turvapaikkapolitiikka kiristyi ja kielteisiä turvapaikkapäätöksiä tehtiin aiempaa enemmän myös ilman huoltajaa tulleille lapsille.⁴⁴ Vaarana on, että osa lapsista jää elämään paperittomana yhteiskunnan ulkopuolelle. Kotimaahansa palautettavat lapset ja nuoret taas saattavat joutua hengenvaaraan.

2.3.2 Translaki

42. Suomen lainsäädäntö (laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2002/563) loukkaa transihmisten perustavanlaatuisia oikeuksia. Sukupuolen juridisen vahvistamisen prosessia säätelevä lainsäädäntö ei huomioi lapsen sukupuoliristiriitaa ja mahdollista tarvetta sukupuolen juridiseen korjaamiseen. Sukupuolen vahvistamisen ehtona ovat lain mukaan muun muassa lisääntymiskyvyttömyys ja täysi-ikäisyys. Hallitus ei esitä, että ikärajaa muutettaisiin uudessa laissa, vaikka esityksessä todetaan, että ratkaisu ei ole lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa sopusoinnussa (Hallituksen esitys laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta).

- Turvapaikanhakijoiden määrän äkillisen kasvun aikoina on varmistettava, ettei maahanmuuttopolitiikan kiristyminen johda ilman huoltajaa tulleiden lasten palauttamiseen tai joutumiseen paperittomiksi. Jos turvapaikanhakijalapselle ei myönnetä kansainvälistä suojelua, tulee oleskelulupa myöntää muulla perusteella, ettei lapsi joudu hengenvaaraan.
- Translaki on uudistettava lapsenoikeusperustaisesti.

2.4 Lapsen mielipiteiden huomioonottaminen

Respect for the views of the child

43. Vaikka lasten osallisuuteen on enenevässä määrin kiinnitetty huomiota, on sitä kuitenkin edistetty, toteutettu ja kehitetty pirstaleisesti. Osa lapsen osallisuuteen liittyvistä ongelmista ilmenee rakenteiden tasolla, osa on seurausta puutteista viranomaisten osaamisessa. Kaikkien lasten parissa työskentelevien ammattiryhmien tietoisuutta lapsen oikeuksista ja lapsiystävällisistä osallistumisen menetelmistä tulee vahvistaa. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten pääsyä oikeuksiinsa

44 Maahanmuuttoviraston tilastot 2016.

vaikeuttaa se, että he tuntevat huonosti oikeutensa ja käytettävissä olevat oikeusturvakeinot.⁴⁵

44. Lastensuojelulaki edellyttää lapsen mielipiteen selvittämistä aina häntä koskevia päätöksiä tehtäessä. Kuitenkin vasta 12 vuotta täyttäneille lapsille on muodollisesti varattava tilaisuus tulla kuulluksi, minkä seurauksena tätä nuorempien lasten mielipiteen selvittämistä ei käytännössä koeta yhtä velvoittavana. Ongelmana ovat myös sijaishuollon toimintatavat, jotka eivät tue lapsen osallisuutta itseään koskevan asian käsittelyyn.
45. Erityisiä kommunikaation välineitä tarvitsevien lasten, kuten vammaisten lasten ja kaikkein nuorimpien lasten osallisuuden toteutumiseksi on kehitetty erilaisia mielipiteen selvittämisen menetelmiä, mutta kuulemisesta vastuussa olevat työntekijät eivät aina tunne tai osaa käyttää niitä. Myös osallisuuden edellyttämän tiedon saamisessa esiintyy ongelmia.
46. Vuonna 2019 voimaan tulleessa lapsenhuoltolain uudistuksessa täsmennettiin mm. lapsen osallisuutta koskevia menettelysääntöjä. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat oikeudenkäyntimenettelyt eivät kuitenkaan ole lasten kuulemisen kannalta riittävän lapsiystävällisiä. Tämä johtuu mm. oikeuslaitoksen puutteellisista resursseista sekä vähäisestä lapsen oikeuksien koulutuksesta.

- Kaikille lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille on turvattava riittävä koulutus, jotta kaiken ikäisten lasten näkemys tulee asianmukaisesti selvitettyksi heitä koskevassa päätöksenteossa heidän kehitystasonsa huomioon ottaen. Tietoisuutta vammaisten lasten osallistumisoikeuksista ja niiden toteuttamisen keinoista on lisättävä läpi palvelujärjestelmän.
- Haavoittuvassa asemassa olevien lasten tietoisuutta omista oikeuksistaan sekä keinoista vaikuttaa niiden toteutumiseen on vahvistettava. Lasten mahdollisuus kommunikaatioon oikeudellisissa ja hallinnollisissa menettelyissä on turvattava. Heille on varattava siihen tarvittavat apuvälineet ja tulkkauspalvelut sekä riittävä tuki.
- Valtion on varmistettava, että lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvät oikeudenkäyntimenettelyt ovat lapsiystävällisiä. Lapsen oikeus tulla kuulluksi niissä tulee varmistaa. Oikeuslaitokselle ja asiantuntija-avusteiseen huoltoriitojen sovitteluun on turvattava riittävät resurssit lapsiystävällisen oikeudenkäytön toteutumiseksi.

45 Oikeusministeriö 2020.

3.

Kansalaisoikeudet ja vapaudet

Civil rights and freedoms

3.1 Ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus

Freedom of thought, conscience, and religion

47. Suomessa vanhemmat valitsevat uskontokunnan tai katsomuksen lapsen puolesta. Uskonnonvapauslain mukaan 15-vuotias voi huoltajien kirjallisella suostumuksella itse valita katsomuksensa ja 18-vuotias itsenäisesti. Alle 12-vuotiaan liittymisestä ja eroamisesta vanhemmat päättävät ilman hänen suostumustaan.
48. Lapsi osallistuu perusopetuksessa ja lukiossa tunnustuksettomaan uskonnon opetukseen. Koulun tulee tarjota oppilaiden enemmistön uskonnon (käytännössä evankelisluterilaista) opetusta, johon tähän uskontokuntaan kuuluvien oppilaiden on pakko osallistua. Uskontokuntaa kysytään kouluun ilmoittautumisen yhteydessä, luokat jaetaan usein uskonnon opetuksen mukaan ja koulut järjestävät uskonnollisia tilaisuuksia osana koulupäivää. Käytännöt paljastavat uskontokunnan ja erottelevat oppilaita vakaumuksen perusteella.
49. Elämäkatsomustiedon ja muiden uskontojen opetusta järjestetään, jos halukkaita oppilaita on vähintään kolme. Uskonnottomat ja vähemmistöuskontoihin kuuluvat eivät siten aina saa mitään katsomusopetusta. Toteutuessaankin opetuksen laatu vaihtelee.
50. Järjestelmä on epäyhdenvertainen. Kuka tahansa saa osallistua enemmistöuskonnon opetukseen, mutta elämäkatsomustiedon opetukseen saa osallistua vain pyynnöstä ja jos oman uskonnon opetusta ei järjestetä. Enemmistöuskontoon kuuluvat eivät voi käytännössä valita elämäkatsomustietoa.
51. Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä (2022) esitetään selvitettäväksi mahdollisuutta avata katsomusaineiden opiskeluvaihtoehto lukiolaisille. Taloustutkimuksen kyselyssä 70 % suomalaisista kannatti mallia, jossa eri katsomusoppiaineet korvattaisiin yhteisellä oppiaineella myös peruskoulussa.⁴⁶

- Valtion tulee muuttaa perusopetuslakia (628/1998) ja lukiolakia (714/2018) siten, että se varmistaa oppilaiden yhdenvertaisen oikeuden valinnanvapauteen katsomusaineen opetuksessa.
- Valtion on taattava laadukas katsomuksellinen opetus kaikille yhteisellä oppiaineella, jossa opetetaan uskonnoista ja sekulaareista vakaumuksista.

46 Taloustutkimus 2020.

3.2 Yksityisyyden suoja. Lapsen oikeus saada tietoa monista lähteistä ja oikeus suojaan vahingolliselta materiaalilta.

Protection of privacy. Access to information from a diversity of sources and protection from material harmful to his or her well-being

52. Digitaalisilla palveluilla voidaan tukea lasten osallistumismahdollisuuksia ja vastata heidän tuen, avun ja ohjauksen tarpeisiinsa.⁴⁷ Lapsilla on kuitenkin myös esteitä osallistumiseen verkkomaailmassa. Palveluiden käyttöehdot ovat vaikeita, etenkin lasten henkilötietojen käsittelyyn liittyvät ehdot. Tieto siitä, miten väärinkäytöksistä voi raportoida, voi olla vieraalla kielellä tai lapselle vaikeasti löydettävissä.⁴⁸
53. Lasten ottaminen mukaan verkkopalveluiden suunnitteluun on hyvin vähäistä ja sitä pitäisi vahvistaa. Tarvitaan myös lisää selkokielisiä palveluita ja palveluiden parempaa esteettömyyttä ja saavutettavuutta. Uudet saavutettavuusvaatimukset ovat hyvä askel eteenpäin, mutta velvoittavat vain julkisia toimijoita.
54. Lapset kohtaavat verkossa erilaisia uhkia ja riskejä, kuten kiusaamista verkossa ja groomaamista sekä lapsille haitallisia sisältöjä ja yhteisöjä. Lasten on myös vaikea tunnistaa verkon valeutisia ja disinformaatiota. Turvallisesti toimiminen verkossa edellyttää lapsilta ja nuorilta paljon erilaisia tietoja ja taitoja.

- Lasten kykyä suojella oikeuksiaan digitaalisessa ympäristössä on vahvistettava laadukkaalla mediakasvatuksella pienestä pitäen. Lasten mediataitoihin tulee panostaa ja turvataito-kasvatusta lisätä. Vanhemmille on tarjottava ohjausta ja tukea vanhemmuuteen digitaalisessa ympäristössä. Huomiota tulee kiinnittää laitteiden äärellä vietettyyn aikaan ja hyvinvointia tukeviin elämäntapoihin.
- Lapsille ja nuorille on tarjottava verkossa enemmän ennaltaehkäisevää matalan kynnyksen tukea ja toimintaa, sekä tietoa palveluista ja lapsen oikeuksista, unohtamatta lasten tarvetta kasvokkaiseen ohjaukseen. Palveluiden on oltava yhdenvertaisesti saavutettavissa kaikille lapsille.
- Suomen on vahvistettava yhteistyötä ICT (erityisesti some) -yri-tysten kanssa lasten yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien lisäämiseksi sekä lasten suojelemiseksi väkivallalta, häirinnältä ja muilta digitaaliseen ympäristöön liittyviltä riskeiltä. On kehitettävä keinoja, joilla voidaan paremmin suojella lapsia yksityisyyden loukkauksilta.

47 Esim. Kantar TNS ym. 2017.

48 Lastensuojelun Keskusliitto ym. 2019.

4.

Lapsiin kohdistuva väkivalta

Violence against children

4.1 Hyväksikäyttö ja kaltoinkohtelu

Abuse and neglect

55. Vaikka lasten kohtaama väkivalta on vähentynyt merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana⁴⁹, joutuu huomattava osa lapsista edelleen kohtaamaan fyysistä ja henkistä kurittamista kotiooloissa. Joka kymmenes nuori on joutunut fyysisen väkivallan kohteeksi vuoden aikana.⁵⁰ Kouluterveyskyselyn 2021 mukaan 31 prosenttia 8.–9.-luokkalaisista on kokenut henkistä väkivaltaa huolta pitävien aikuisten taholta.⁵¹
56. Lapset väkivallan uhreina ja lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisy on huomioitu Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelmassa vajavaisesti. Suunnitelmassa ei esitetä konkreettisia toimia lapsiuhreihin kohdistuen. Lanzaroten sopimuksen kansallinen toimeenpanosuunnitelma valmistui huhtikuussa 2022.
57. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten huomioimisessa ja riskiryhmien tunnistamisessa ammattilaisten taholta on puutteita. Esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvat lapset kohtaavat väkivaltaa moninkertaisesti enemmistöön kuuluviin lapsiin verrattuna.⁵²
58. Lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille säädettiin vuonna 2015 lastensuojelulakiin perustuva velvollisuus ilmoittaa lastensuojeluviranomaisten sijaan suoraan poliisille lapsen henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikosepäilyistä. Poliisille tehtyjen ilmoitusten määrä onkin kasvanut merkittävästi⁵³, ja paikoin poliisin tutkinta on ruuhkautunut. Lapsen ja perheen avun saanti voi viivästyä, sillä lapsen hoito voidaan aloittaa vasta rikostutkintaan liittyvän kuulemisen jälkeen. Lasten kaltoinkohteluun vastaamisessa painopiste on siirtynyt lastensuojelullisesta arvioinnista ja tukemisesta rikosprosessiin. Olisi hyvä siirtää poliisin tutkinta keskitettyihin erikoistuneisiin yksiköihin.⁵⁴
59. Suomessa on tehty useita väkivallan ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen tähtäviä hankkeita ja ohjelmia, kuten Tavoite- ja toimenpidesuunnitelma lasten ja nuorten tapaturmien, itsemurhien ja lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan ehkäisylle vuosille 2018–2025 tai Lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyn kansalliset tavoitteet ja toimenpiteet sisältävä suunnitelma vuosille 2020–2025.⁵⁵ Haasteena on ohjelmien toimeenpano ja riittävä resurssointi.
60. Lapsiin kohdistuvan väkivallan torjunnasta ja lastensuojelusta vastaavien viranomaisten välisessä yhteistyössä ja tiedonkulussa on ongelmia.⁵⁶ Suomessa ei ole käytössä yhtenäistä, näyttöön perustuvaa valtakunnallista mallia kaltoinkohtelua kokeneiden lasten hoidosta. Viranomaisten kykyä tunnistaa väkivaltatapaukset sekä tiedonkulkua

49 Fagerlund ym. 2014.

50 Kaakinen ja Näsi 2021 .

51 THL 2022, Tilastokuutiot.

52 Jokela ym. 2020.

53 Tilastokeskus. Rikos- ja pakkokeinotilastot.

54 Sinkkonen Et Mäkelä (toim.) 2017.

55 Korpilahti (toim.) 2018 ja 2019.

56 Sinkkonen ym. (toim.) 2017.

ja riskinarviointia palvelujen sisällä tulisi kehittää. Valtakunnallinen Barnahus-mallin kehittäminen on tärkeää.⁵⁷

61. Istanbulin sopimuksen ratifioinnin myötä valtio otti vastuun turvakoti-palveluiden rahoituksesta ja koordinoinnista. Tarkoituksena oli turvata kaikille tasavertaiset oikeudet päästä turvakotiin. Rahoituksen ja turvakotipaikkojen määrä on vuosittain noussut, mutta hitaasti suhteessa tarpeeseen – edelleen akuutissa kriisissä olevia jää ilman turvakotipaikkaa. Vuonna 2021 Suomessa oli yhteensä 30 turvakotia ja niissä yhteensä 231 perhepaikkaa.⁵⁸ Euroopan neuvoston mukaan Suomessa tulisi olla yli 500 turvakotien perhepaikkaa.⁵⁹
62. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 24 §:n mukaan raskaana olevilla naisilla on subjektiivinen oikeus saada välittömästi päihdeettömyyttä tukevia palveluita. Valtio ei ole varmistanut tämän oikeuden toteutumista riittäväillä resursseilla ja valvontamekanismeilla.⁶⁰

- Valtionhallinnon (STM, OM, SM, poliisi ja syyttäjälaitos) tulee laatia valtakunnallinen ohjeistus hallinnonalat ylittävästä yhteistyöstä lasten kaltoinkohtelua koskevien epäilyjen varalle. Ohjeistuksessa on huomioitava, että rikosoikeudellisen prosessin lisäksi lapsi tarvitsee apua ja tukea jo tutkinnan aikana.
- Lasten kaltoinkohtelun ja kuritusväkivallan vastaisessa työssä tarvitaan rikosoikeudellisen puuttumisen ohella matalan kynnyksen tukea perheille ja myönteistä tukea lasten kasvatukseen.
- Valtion on taattava tarvittavat resurssit lapsiin liittyvien rikosepäilyiden selvittämiseen koko rikosoikeusjärjestelmässä, jotta vältetään viivästyksiltä. Lastensuojelussa ja muualla lasten parissa työskenneltäessä työntekijöitä tulisi olla riittävästi, että kahdenkeskiseen työskentelyyn lapsen kanssa olisi riittävästi aikaa.
- Lasten parissa työskentelevien eri alojen ammattilaisten valmiuksia tunnistaa ja kohdata lapsiin kohdistuvia eri väkivallan muotoja on vahvistettava systemaattisesti.
- Kaltoinkohtelua kokeneille lapsille on taattava valtakunnallisesti yhdenvertaisesti asiantunteva hoidon tarpeen arviointi ja hoito.
- Turvakotien perhepaikkojen määrä tulee saattaa Euroopan neuvoston suositusten mukaiselle tasolle.
- Raskaana oleville päihdeongelmallisille naisille on turvattava oikeus maksuttomaan hoitoon ja kuntoutukseen, jossa huomioidaan monialaisesti lastensuojelun, päihdehuollon, mielenterveyden ja perheväkivallan kysymykset. Hyvinvointialueille on järjestettävä riittävät resurssit tätä varten ja järjestöissä oleva osaaminen on sisällytettävä palvelukokonaisuuksiin.

57 Laajasalo ym. 2021.

58 Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivut.

59 Laine 2010, 23.

60 Arponen ja Häkkinen 2021

4.1.1 Lasten toisiinsa kohdistama kiusaaminen, syrjintä ja fyysinen uhka

63. Lasten välistä kiusaamista esiintyy edelleen siitä huolimatta, että kouluissa on käytössä kiusaamista ehkäiseviä ja siihen puutumista tukevia ohjelmia sekä vertaissovittelun malleja. Kouluterveyskyselyn⁶¹ mukaan perusopetuksen 4. ja 5. luokan oppilaista 8 % kiusattiin vähintään viikoittain ja 14 % ilmoitti kokeneensa fyysistä uhkaa vähintään kerran viimeksi kuluneen vuoden aikana. Vastaavasti perusopetuksen 8.- ja 9.-luokkalaisista 6 % ilmoitti joutuneensa kiusaamisen uhriksi vähintään kerran viikossa ja 16 % oli kokenut fyysistä uhkaa vähintään kerran vuoden aikana.
64. Kodin ulkopuolelle sijoitetut, maahanmuuttajataustaiset ja toimintarajoitteiset nuoret sekä erilaisiin vähemmistöihin kuuluvat nuoret, kuten romanit tai sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret kokevat kiusaamista ja syrjintää keskimääräistä enemmän.⁶² Toimintamallit itsessään eivät auta, jollei koko kouluyhteisö ole sitoutunut kiusaamisen ehkäisyyn. Vuoden 2021 kouluterveyskyselyn mukaan alle puolet (44 %) yläkouluikäisistä koki, että koulussa on aikuinen, jonka kanssa voi keskustella mieltä painavista asioista.
65. Lasten kohtaama kiusaaminen ei rajoitu yksin kouluympäristöön. Kiusaamista tapahtuu myös erilaisten sosiaalisen median kanavien välityksellä. Lisäksi haasteet lasten välisissä vertaissuhteissa ovat yleisiä jo varhaiskasvatuskäisten lasten parissa. Tutkimuksen mukaan noin 12 % päiväkodissa olevista 3–6-vuotiaista lapsista oli tekemisissä kiusaamisen kanssa.⁶³ Luonteeltaan kiusaaminen on hyvin samankaltaista pienten lasten kuin isompienkin keskuudessa.⁶⁴

- Valtion ja kuntien on tehostettava toimia kiusaamisen ja syrjinnän torjumiseksi. Kouluyhteisöjen positiivista toimintakulttuuria ja yhteisöllisyyttä tulee vahvistaa, samoin kuin kouluyhteisöissä työskentelevien valmiuksia ehkäistä, tunnistaa ja toimia kiusaamis- ja syrjintätapauksissa.
- Varhaiskasvatuksessa ja muissa varhaislapsuuden ympäristöissä on tehtävä kiusaamista ehkäisevää työtä ja tuettava tunne- ja vuorovaikutustaitoja.

61 Aalto-Setälä ym. 2021 (Kouluterveyskysely 2021).

62 Kanste ym. 2018; Halme ym. 2017; Ikonen ym. 2017; Huotari ym. 2011; Jauhola & Vehviläinen 2015.

63 Repo 2015.

64 Laaksonen & Repo 2017.

4.2 Haitalliset käytännöt

Harmful practices

4.2.1 Poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus

66. Poikien ei-lääketieteellisiä ympärileikkauksia ei ole kriminalisoitu Suomessa. Lääkäri saa tehdä ympärileikkauksen saatuaan molemmilta huoltajilta kirjallisen suostumuksen.⁶⁵ Tilanne on lapsen itsemääräämisoikeuden kannalta ongelmallinen.⁶⁶ STM on antanut ohjeen poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta.⁶⁷ Pelkkä ohjeistus ei riitä. Lapsiasiavaltuutettu on vaatinut lainsäädäntöä siitä, että ympärileikkaus tulisi suorittaa aikaisintaan, kun poika kykenee itse antamaan toimenpiteeseen tietoisensa ja kirjallisen suostumuksensa.⁶⁸ Myös korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2016:25 toivonut asiassa laintasoista sääntelyä.

4.2.2 Tyttöjen sukuelinten silpominen

67. Tyttöjen sukuelinten silpominen on kaikissa muodoissaan pahoinpitelyrikoksena rangaistava teko Suomessa. Viranomaisten puuttumista silpomiseen vaikeuttaa se, että toimenpide suoritetaan useimmiten Suomen rajojen ulkopuolella. Oikeusministeriö asetti työryhmän valmistelemaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säätämistä rikoslaissa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin. Työryhmä ei ole vielä julkaissut mietintöään.
68. Ensimmäinen tyttöjen silpomisen estämiseen tähtäävä ohjelma⁶⁹ ajoittui vuosille 2012–2016, jonka jälkeen ohjelma päivitettiin. Toimintaohjelmaa on jatkettu toistaiseksi voimassa olevana ja tarkoitus on koordinoita tyttöjen silpomisen vastainen työ pysyvällä tavalla. Toimintaohjelmassa arvioidaan Suomessa olevan noin 10 000 silpomisen kohdannutta tyttöä ja naista, ja yli 3000 tytön olevan riskissä joutua silvotuksi. Toisaalta ohjelman väliarviointiraportin mukaan on nähtävissä viitteitä siitä, että tyttöjen silpominen ei ole vähentynyt.⁷⁰
69. Ensimmäisen ohjelman toimeenpano jäi vaatimattomaksi, kun terveydenhuollon ja sosiaalialan ammattilaisille järjestettiin koulutusta vain satunnaisesti. Aihe on jäänyt vähälle huomiolle niin sosiaali- ja terveydenhuollossa kuin opetus- ja kasvatusalallakin, ja työntekijät kokevat sen puheeksi ottamisen hankalaksi.

65 Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.

66 Hakalehto & Helander 2017.

67 Sosiaali- ja terveysministeriö 2015; THL:n ohje Poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus.

68 Lapsiasiavaltuutettu 2015. Myös Suomen Lääkäriliiton mukaan rituaalisista syistä tehtävää leikkausta tulisi lykätä siihen saakka, että henkilö on kykenevä itse päättämään leikkauksesta (2013b).

69 Sosiaali- ja terveysministeriö 2012.

70 Koukkula ym. 2014

4.2.3 Intersukupuolisten lasten oikeus keholliseen koskemattomuuteen

70. Intersukupuolisten lasten oikeus keholliseen koskemattomuuteen ja itsemääräämisoikeuteen sekä oikeus tulla kuulluksi omaa hoitoaan koskien ei toteudu. Lapsille tehdään sukupuolipiirteitä muokkaavia toimenpiteitä, jotka johtavat mm. kipuihin ja traumatisoitumiseen, ilman heidän tietoon perustuvaa suostumustaan. Vanhemmille ei anneta riittävästi tietoa ja heitä jopa painostetaan suostumaan kiirettämiin ja lykättävisä oleviin toimenpiteisiin.⁷¹

- Poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus tulee suorittaa vasta, kun lapsi kykenee ikänsä ja kehitystasonsa puolesta antamaan siihen tietoisensa suostumuksensa. Ministeriön ohjeistus poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta ei ole riittävä, vaan asiasta on säädettävä laintasoisesti.
- Tyttöjen silpomisen vastaista suunnitelmallista työtä tulee jatkaa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia kouluttamalla. Tiedottamista silpomisen haitoista ja sen laittomuudesta on tehostettava, minkä lisäksi ulkomaalaistausten nuorten seksuaalikasvatukseen tulee kiinnittää aiempaa enemmän huomiota.
- Suomen tulee kieltää lailla kiireettömät intersukupuolisen lapsen sukupuolipiirteitä muokkaavat toimenpiteet, joita on lapsen terveyden kannalta mahdollista lykätä, kunnes hän pystyy antamaan oman tietoon perustuvan suostumuksensa. Intersukupuolisten lasten hoidosta on linjattava hoitokäytäntö, jossa otetaan kokonaisvaltaisesti huomioon lapsen etu ja lapsen oikeus ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti osallistua hoitoaan koskevaan päätöksentekoon. Suomen on myös varmistettava riittävät tuki- ja neuvontapalvelut intersukupuolisille lapsille ja heidän vanhemmilleen.

71 Oikeusministeriö 2019.

5.

Perheympäristö ja sijaishuolto

Family environment and alternative care

5.1 Vanhempien ohjaus ja lapsen kehittyvät valmiudet

Family environment and parental guidance in a manner consistent with the evolving capacities of the child

5.1.1 Kasvuolot ja vanhemmuuden tuki

71. Suomen valtio tukee lapsiperheiden julkisia palveluja sekä lasten kasvuoloja tulonsiirroin ja käytännöllä, jotka edistävät mm. työn ja vanhemmuuden yhteensovittamista. Lasten kotipiiriin ja lähiympäristön kasvatuskäytäntöihin valtion tuki ulottuu vielä heikosti.
72. Suomesta puuttuu systemaattinen ja kattava kansallinen ohjelma, jonka avulla voitaisiin tukea ja seurata tutkimusperustaisesti lasten hyvinvoinnin ja kasvuolojen kehittymistä. Suomessa tiedetään vähän lasten hyvinvoinnin edistämisestä ja vanhemmuuden tuen menetelmistä, erityisesti niiden vaikuttavuudesta. Näiden menetelmien juurruttamiselle ei ole luotu edellytyksiä.
73. Tukea lapsiperheille tarjoavat usein järjestöt, joiden käyttämien toimintamallien tutkimista, kehittämistä ja levittämistä uhkaa epävarma rahoituspohja. Laadukasta tukea, joka useimmiten kohdentuu vanhemmuustaitojen ohjaamiseen (parent management training), ei ole saatavilla yhdenvertaisesti koko maassa. Ammattilaisille ei myöskään ole tarjolla säännöllistä koulutusta.⁷²

- Näyttöön perustuvan lasten hyvinvoinnin tuen valtakunnallises-ta koordinoinnista tulisi sopia osana kansallista lapsistrategiaa ja sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta.

5.1.2 Vanhempien ohjaus ja huoltajusriidat

74. Lapsen asemaa perheympäristössä on pyritty parantamaan uudistetussa lapsenhuoltolaissa, erityisesti huolto- ja tapaamisoikeusprosesseissa.⁷³ Uudistettu laki sisältää säännöksiä mm. huoltajien velvollisuudesta vaalia lapselle läheisiä ihmissuhteita. Lapsen oikeutta osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn parannettiin. Vanhemmille suunnatussa eropalveluissa tulee vahvistaa lasten näkemysten huomioimista ja kunnioittamista.
75. Lapsenhuoltolaki ei huomioi riittävästi vuoroasumista. Ongelmia tulee esimerkiksi sosiaalietuuksissa ja palveluiden saamisessa. Lainsäädäntömuutosten tarvetta on lähdetty kartoittamaan.
76. Erityisen vaarallisina ja turvattomina pidetään eroja, joissa esiintyy perheväkivaltaa, vainoa tai vieraannuttamista.⁷⁴ Vainoaminen on kriminalisoitu Suomessa vuodesta 2014 lähtien, mutta auttamiskeinot ovat vielä kehittyvät. Lisäksi vainoa koskeva tutkimusperusta on

72 Kasvun Tuki

73 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta (190/2019).

74 Ensi- ja turvakotien liitto, 2016.

aukkoista.⁷⁵ Lapsenhuoltolailta pyritään ehkäisemään vieraannuttamisesta johtuvia ongelmia tapaamisoikeuden toteutumisessa, mutta ammattilaisten osaaminen ei edelleenkään riitä ilmiön tunnistamiseen.

77. Tuomioistuimen käsittelyajat ja jonot lastenvalvojalle sopimusneuvotteluajan saamiseksi ovat liian pitkät. Nämä voivat aiheuttaa katkoksia lapsen ja vanhemman tapaamisissa ja näin heikentää lapsen yhteyttä vanhempiinsa.⁷⁶
78. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa⁷⁷ aloitettiin vanhempien sovinnollisuuteen ja yhteistyövanhemmuuteen tähtäävien eropalveluiden kehittämistyö. Kehittämistä tulee jatkaa ja saada sen tulokset myös osaksi arkityötä. Eropalveluita suunniteltaessa ja järjestettäessä tulee perhe aina huomioida kokonaisuutena.

- Valtion on vahvistettava eron jälkeisiä yhteistyövanhemmuuden toteutumista tukevia palveluja. Tukea on tarjottava jo eron varhaisessa vaiheessa. Eropalveluita on tarjottava tasapuolisesti molemmille vanhemmille. Perheasioiden sovittelun käyttöä on edistettävä jo ennen lastenvalvojan luona toteutuvaa sopimusneuvottelua.
- Tuomioistuimen käsittelyyn pääsyä ja lastenvalvojan sopimusneuvotteluajan saamista on nopeutettava, jotta ei vaaranneta lapsen oikeutta ja yhteyttä vanhempiinsa erotilanteissa.
- Eroneuvonnassa tulisi huomioida, että kaikilla lapsilla on yhdenvertainen mahdollisuus tulla kuulluksi. Mikäli lapsi on kokenut väkivaltaa tai laiminlyöntiä, tulisi nämä kokemukset erityisesti huomioida eroneuvonnassa, huolto- ja tapaamissopimusten laadinnassa sekä muussa lasta koskevassa päätöksenteossa. Lisäksi on varmistettava, että lapsi saa kokemustensa käsittelyyn ammatillista apua.
- On luotava vahvat osaamis- ja tukikeskukset (OT-keskus), joissa toteutetaan moniammatillista, organisaatorajat ylittävää yhteistyötä sekä vahvistetaan ammattilaisten osaamista ja tutkimusperustaisia käytäntöjä.⁷⁸

75 emt.

76 Oikeusministeriön tilastojen mukaan käräjäoikeuksissa ratkaistiin vuosina 2019–2021 noin 3 400 lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa vuodessa. Kaikkien tapausten keskimääräinen käsittelyaika yhteensä oli 6–8 kuukautta, käsittelyaika vaihtelee kuitenkin tapauskohtaisesti paljonkin. Tuomioistuin kohtaiset tilastot, 22.4.2022.

77 Bildjuschkin 2018.

78 Savola & Kaukonen 2019; Autonen-Vaaraniemi 2019.

5.2 Perheestään erossa olevat lapset

Separation from parents

5.2.1 Painopiste ehkäiseviin palveluihin

79. Lastensuojelun painopistettä on pyritty siirtämään korjaavista ehkäiseviin palveluihin vuonna 2015 voimaan astuneella sosiaalihuoltolain⁷⁹ uudistuksella. Helposti saatavilla olevan tuen tiedetään auttavan parhaiten lapsiperheitä. Erityispalveluiden tarvetta voidaan vähentää tehostamalla palveluiden saamista varhaisessa vaiheessa, ilman lastensuojelun asiakkuutta.
80. Painopistemuutos korostaa kuitenkin lastensuojelun asemaa erityispalveluna. Lastensuojelun asiakkaiksi tulevien lapsiperheiden tilanteet ovat entistä vaikeampia ja ongelmat monitahoisempia⁸⁰, jolloin niihin vastaaminen on aiempaa haastavampaa. Ehkäiseviä palveluita tulee muuttaa vaikuttavammiksi, koska tavoitteena on vähentää viimesijaisen lastensuojelupalveluiden tarvetta. Lisäksi tehostamisen tarvetta on varhaisen tuen palvelujen saatavuudessa, kuten tukiperhe- ja tukihenkilöpalvelun järjestymisessä riittävän nopeasti.⁸¹
81. Painopisteen siirtäminen varhaisen tuen suuntaan ei ole vähentänyt korjaavien palveluiden tarvetta. Kodin ulkopuolisten sijoitusten määrät päinvastoin kasvoivat vuosina 2018–2020.⁸² Vuonna 2020 yhteensä 19 086 lasta ja nuorta sijoitettuna, ja heistä 4 662 oli kiireellisesti sijoitettuja, mikä on 3 % enemmän kuin vuonna 2019. Huostaan otettuina oli 11 386 lasta ja nuorta. Vuoden 2020 lopussa yli puolet oli sijoitettu perhehoitoon ja heistä joka seitsemäs sukulais- ja läheisperheisiin.⁸³ Koronaepidemian on arvioitu vaikuttavan pitkällä tähtäimellä lastensuojelun asiakasmäärien sekä sijoitusten määrien kasvuun.⁸⁴
82. Vuonna 2020 sijoitettiin kiireellisesti eniten 15–17-vuotiaita. 13–17-vuotiaita oli huostassa selvästi enemmän kuin nuorempia.⁸⁵ Nuorten auttamiseksi olisikin löydettävä uusia keinoja.

5.2.2 Sijaishuollon kokonaisvaltainen kehittäminen ja valvonta heikkoa

83. Perhehoidon asemaa vahvistettiin määrittelemällä perhehoito ensisijaiseksi sijaishuoltomuodoksi 1.1.2012 voimaan tulleella lastensuojelulain muutoksella⁸⁶, säätämällä uusi perhehoitolaki⁸⁷ sekä parantamalla perhehoitajien asemaa⁸⁸. Lainsäädännön toimeenpanoa hankaloittavat kui-

79 Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

80 Heino ym. 2016, 6–9.

81 Wilen 2018.

82 THL, Lastensuojelun käsikirja: Lastensuojelutilasto

83 Forssell ym. 2021

84 Eriksson ym. 2021

85 Forssell ym. 2021

86 Laki lastensuojelulain muuttamisesta (316/2011). Ks. myös HE 331/2010 vp.

87 Perhehoitolaki 263/2015.

88 Laki perhehoitolain muuttamisesta (510/2016). Ks. myös HE 86/2016 vp.

tenkin perhehoitajien rekrytointivaikeudet, perhehoitosijoitusten ennakoinnattomat katkeamiset sekä kuntien niukat resurssit tukea riittävästi perhehoidon toteutumista.⁸⁹ Perhehoidon ensisijaisuuden periaatetta kunnioittaen kunnat ohjaavat nyt perhehoitoon entistä vankemman tuen tarpeessa olevia lapsia, jolloin tarvitaan runsaita tukitoimia ja perhehoitajilta riittävää osaamista.⁹⁰ Perhehoidon ensisijaiseksi määrittelemisen vaikutuksista tarvitaan tutkimustietoa.

84. Sijaishuollossa sektoreiden välistä yhteistyötä ja moniammatillisia palveluita tulee kehittää siten, että palvelut rakentuvat joustavasti lapsen arjen ja yksilöllisten tarpeiden ympärille. Sijaishuollon kenttä on pirstaleinen, eikä Suomessa ole saatavilla keskitetysti perustietoa sijaishuoltopaikoista, niiden toiminnasta tai toiminnan laadusta.⁹¹ Käytännöt sijaishuollon tarpeen arvioinnissa ja sijaishuoltopaikan valinnassa vaihtelevat alueellisesti.⁹² Myös perheiden jälleenyhdistämisen sekä perheyön ja perhekuntoutuksen käytännöt ja resurssit vaihtelevat alueittain. Huostaanotettujen lasten vanhempien asiakassuunnitelmia ei välttämättä tehdä, eikä työskentely tue tehokkaasti vanhempien kuntoutusta ja osallisuutta.⁹³
85. Sijaishuollon pysyvyyteen ja ennustettavuuteen tulisi kiinnittää aiempaa enemmän huomiota. Osalla lastensuojelun piirissä olevista lapsista on takanaan lukuisia sijoituksia, mikä aiheuttaa olosuhteiden vakiintumattomuutta ja ihmissuhteiden katkeamisia. Ennakoinnattomia sijoitusten katkeamisia ilmenee niin perhe- kuin laitoshoidossakin.⁹⁴
86. Lastensuojelun kansallisen kehittämisen tulisi perustua vankkaan ja monitieteiseen tutkimustietoon, mutta Suomesta puuttuvat pysyvät lastensuojelun tutkimusrakenteet ja -rahoitus. Myöskään ehdotus kansallisesta lastensuojeluakatemiasta ei ole edennyt.⁹⁵ Tarvitaan systemaattista tilastotietoa ja tutkimustietoa lastensuojelun vaikuttavuudesta, lasten hyvinvoinnista sekä lapsen oikeuksien toteutumisesta sijaishuollossa.⁹⁶
87. Sijaishuollon ohjaus- ja valvontamekanismien riittämättömyys on nostettu esille useasti vuosien varrella.⁹⁷ Tehokkaan valvonnan keskeisiä esteitä ovat ohjaus- ja valvontaresurssien riittämättömyys ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden suuret asiakasmäärät.⁹⁸ Ohjaus- ja valvontakulttuurin reformissa on haluttu vahvistaa omavalvontaa sijaishuollon keskeisenä valvontamekanismina. Tämä voi hämärtää viranomaisvalvonnan merkitystä ja siirtää valvontavastuuta korostetusti sijaishuollossa oleville lapsille ja heidän läheisilleen.⁹⁹

89 Heino & Säles 2017.

90 Pekkarinen 2017.

91 Hoikkala ym. 2017.

92 Laakso 2013; Sinko 2016.

93 Hoikkala & Heinonen 2013; Kivistö & Hoikkala 2015.

94 Eronen 2013; Hoikkala & Lavikainen 2015; Pekkarinen 2017.

95 Pekkarinen 2011.

96 Eronen & Laakso 2016; Pekkarinen 2011; Valkonen & Janhunen 2016.

97 Valtiontalouden tarkastusvirasto 2012; Hytönen ym. 2016; Porko ym. 2018.

98 Valtiontalouden tarkastusvirasto 2012; Eduskunnan oikeusasiamies 2016; Eduskunnan oikeusasiamies 2018; Valvira 2019.

99 Hoikkala ym. 2017.

- Ehkäisevät palvelut on saatava riittäviksi kansallisella ohjauksella ja selkeällä vastuunjaolla
- Tarvitaan kansallinen rakenne sijaishuollon kokonaisvaltaiseksi kehittämiseksi sekä pysyvät lastensuojelun tutkimusrakenteet ja -rahoitus tietoon pohjautuvan kehittämistyön tueksi.
- Perheiden jälleenyhdistämisen toteuttamiseksi tarvitaan työhön riittävät resurssit, kansallisesti yhteiset toimintamallit, selkeä vastuunjako ja systemaattinen seuranta.
- Toistuvien sijoitusten ja huostaanottojen välttämiseksi on etsittävä vaihtoehtoisia toimintatapoja, jotta lapsen oikeus vakiintuneisiin olosuhteisiin sekä ihmissuhteiden jatkuvuuteen ja pysyvyyteen voidaan turvata.
- Tehokkaat sijaishuollon ohjaus- ja valvontamekanismit ja riittävät resurssit niiden toteuttamiseksi on turvattava, jotta lapsen oikeus turvalliseen sijaishuoltoon toteutuu.

5.3 Perheenyhdistäminen

Family reunification

88. Ulkomaalaisen oleskeluluvan saamista Suomeen perhesiteen perusteella, eli ns. perheenyhdistämistä, on vaikeutettu koko 2010-luvun ajan. Ulkomaalaislakia (301/2004) kiristettiin ja samaan ajankohtaan osuivat hallinnolliset muutokset, kuten Suomen lähetystöverkoston supistaminen. Näin ollen hakemusten määrä romahti. Jos perheenjäsen onnistuu-kin jättämään hakemuksensa, on päätös usein kielteinen.
89. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kävi läpi kansainvälistä suojelua saaneiden ilman huoltajaa tulleiden lasten huoltajien perhesidehakemuksiin tehdyt päätökset ajalla 1.1.2018 – 18.9.2019. Noin puolet perhesidepäätöksistä oli myönteisiä.¹⁰⁰ Tämä on huomattavasti enemmän kuin aiempina vuosina, jolloin myönteisiä päätöksiä oli selvästi vähemmän. Moni lapsista saa kuitenkin suojelulupaa heikomman, oleskeluluvan yksilöllisestä inhimillisestä syystä. Heidän on erittäin vaikea saada perheensä Suomeen. Vuonna 2016 näitä lupia annettiin 883, kun suojeluluvan sai 630 lasta.¹⁰¹
90. Nykyhallitus on poistamassa kansainvälistä suojelua saavilta lapsilta toimeentuloedellytyksen perheenyhdistämisen ehtona. Toimeentuloedellytys on lapselle kohtuuton, mutta se ei ole käytännössä ollut ratkaiseva tekijä kielteisissä päätöksissä. Ongelmana on ulkomaalaislain löyhä säännös maahantulosäännösten kiertämisestä ja sen tiukka soveltaminen.¹⁰² Sisäministeriössä valmistui erinomainen luonnos hallituksen esitykseksi, joka olisi edistänyt perhe-elämän suojan ja lapsen edun toteutumista, mutta järjestöjen saamien tietojen mukaan lausuntokierroksella

100 Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020 b.

101 Maahanmuuttoviraston tilastot.

102 Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020 b; Fingerroos 2016.

olleesta esityksestä poistettiin jatkovalmistelussa lähes kaikki parannusehdotukset. Näin ollen hallituskaudella ei ole odotettavissa tarpeellisia helpotuksia perheenyhdistämiseen.¹⁰³

91. Kielteisen päätöksen perusteisiin on usein kirjattu perheyhteyden katkenneen, kun vanhemmat ovat lähettäneet lapsensa matkaan. Päätöksissä esiintyy lisäksi usein perustelu, joka ei perustu lakiin. Lapselle on ensin myönnetty kansainvälistä suojelua, mutta perheenyhdistäminen kielletään siksi, ettei vanhemmilla katsota olleen alun perin pakottavaa syytä lähettää lasta matkaan. Molemmissa tapauksissa päätellään, että kyseessä on maahantulosäännösten kiertäminen, ja lasta käytetään maahantulon välineenä.¹⁰⁴
92. Vaikuttaa siltä, että perhesidehakemusten käsittelyssä etsitään pikemminkin mahdollisuutta tehdä kielteinen päätös sen sijaan, että haettaisiin lapsen edun mukaista ratkaisua. Lapsi nähdään lähinnä vanhempiensa hylkäämänä uhrina, eikä hänen oikeuttaan perheeseen pidetä olennaisena.¹⁰⁵

- Perheenyhdistäminen on tehtävä lapsille mahdolliseksi, oleskelulupatyypistä riippumatta.

5.4 Adoptio

Adoption

93. Adoptiolain¹⁰⁶ mukaan ns. avoin adoptio on mahdollista, kun lapselta luopuva vanhempi ja adoptiovanhemmat sopivat yhteydenpidosta adoption jälkeen, eikä ole aihetta olettaa yhteydenpidon olevan vastoin lapsen etua. Käräjäoikeudessa vahvistetut yhteydenpitotosopimukset ovat kuitenkin toistaiseksi vähän käytettyjä. Avoimista adoptioista voidaan sopia myös ilman tuomioistuimen päätöstä. Avoin adoptio takaa monissa tilanteissa ihmissuhteiden pysyvyyden, joten se voisi olla lastensuojelussakin enemmän käytetty vaihtoehto.¹⁰⁷
94. Perheen sisäisessä adoptiossa saattaa käydä niin, että lapsi joutuu luopumaan toisesta alkuperäisestä vanhemmastaan vanhempien eron jälkeen, kun toisen vanhemman uusi puoliso on aikeissa adoptoida lapsen. Alkuperäisen vanhemman on luovuttava tällöin vanhemmuudestaan, vaikka se olisi lapsen edun mukaista eikä osapuolten tahto.

103 Sisäministeriön hankesivu: <https://intermin.fi/hankkeet/hankesivu?tunnus=SM023:00/2020#lainvalmistelu>

104 Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020 b.

105 Fingerroos 2016; Palander 2018.

106 Adoptiolaki 22/2012.

107 Partanen ym. 2013; Timonen 2013.

- Tarvitaan kansallinen menettelytapaohjeistus ja koulutusta työntekijöille tietoisuuden lisäämiseksi avoimesta adoptiosta ja adoptioon liittyvästä yhteydenpitomahdollisuudesta. Tällöin sitä voidaan nykyistä paremmin käyttää vaihtoehtona, kun sen arvioidaan olevan lapsen edun mukainen ratkaisu.
- Korjataan adoptiolakia niin, että perheen sisäisessä adoptiossa – erikseen arvioitavissa tilanteissa – annetaan mahdollisuus säilyttää lapsen oikeudellinen vanhemmuussuhde myös molempiin alkupe räisiin vanhempiin, jos se on lapsen edun mukaista ja kaikkien osapuolten tahto.

5.5 Vankien lapset

Prisoners' children

95. Rikosseuraamuslaitoksen linjauksissa (2019)¹⁰⁸ lapsi- ja perhetyöllä tarkoitetaan mm. lapsiystävällisiä toimintatapoja ja -tiloja sekä lapsen edun ja oikeuksien huomioimista päätöksenteossa. Linjauksista huolimatta vankiloissa on edelleen lapsen ja vanhemman yhteydenpitoa hankaloittavia tekijöitä. Esimerkiksi perhe- ja lapsitapaamisiin tarkoitettuja tiloja ei ole järjestetty kaikissa Suomen vankiloissa asianmukaisesti. Lisäksi valvotut lapsitapaamiset on vankeuslaissa säädetty koskemaan vain alle 15-vuotiaita lapsia. Jos perheessä on useita lapsia, joista osa on täyttänyt 15 vuotta, sisarukset eivät välttämättä pääse tapaamaan vanhempansa yhtäaikaaisesti ikärajojen vuoksi. Vanhemman tavoittaminen voi olla hankalaa myös siksi, että vangille myönnetty soittoaika ajoittuu lapsen päiväkotitai koulupäivään.
96. Lasten kokemusten mukaan vierailu vankilassa vanhempien luona saattaa olla epämiellyttävää, koska vankilan työntekijät eivät välttämättä puhu lapselle, ja henkilökunnan käytös voi olla jopa pelottavaa tai muuten epäasiallista.

- Vankilassa olevien henkilöiden lasten asemaa ja oikeuksien toteutusta on parannettava. Rikosseuraamuslaitoksen on kehitettävä henkilöstönsä kykyä arvioida toimiensa ja päätöstensä lapsivaikutuksia.
- Vankilahenkilökunnan koulutus lapsen kohtaamiseen sekä tapaamistilojen ja -käytäntöjen lapsiystävällisyys on varmistettava. Lisäksi muissa palveluissa, kuten kouluissa ja sosiaalipalveluissa, on lisättävä tietoa ja ohjeistusta vankiperheen lapsen kohtaamisesta.

108 Rikosseuraamuslaitos 2019.

6.

Vammaisuus, perusterveydenhuolto ja hyvinvointi

Disability, basic health care and welfare

6.1 Vammaiset lapset

Children with disabilities

97. Kehitysvammaisten laitosasuminen oli tarkoitus lakkauttaa vuoteen 2020 mennessä. Lasten määrä kehitysvammalaitoksissa ei kuitenkaan ole laskenut toivotusti, ja uusia lasten laitossijoituksia on tehty edelleen.¹⁰⁹ Vammaisia lapsia sijoitetaan kodin ulkopuolelle myös lastensuojelulain perusteella ja myös silloin, kun varsinaista lastensuojelun tarvetta ei ole ollut.¹¹⁰
98. Lapsen laitossijoitukseen saatetaan joutua perheen uupumisen vuoksi, sillä useat vammaiset lapset ja heidän perheensä eivät saa ajoissa yksilöllisten tarpeidensa mukaisia tukipalveluita. Tämä koskee sekä vammaislainsäädäntöön perustuvia erityispalveluita että esimerkiksi sosiaalihuoltolakiin perustuvia yleispalveluita kuten lapsiperheiden kotipalvelua. Alueelliset erot ovat huomattavan suuria vammaisten lasten ja heidän perheidensä tarvitsemien palveluiden saannin ja laadun suhteen.¹¹¹
99. Suomessa asiakkaiden perusoikeuksia rajoittavat säännöt ja toimintatavat ovat vakiintuneet laitospolitiikkaan. Kehitysvammaisten erityishuollosta annettuun lakiin (519/1977, kehitysvammalaki) lisättiin vuonna 2016 säännökset itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä. Lapsiin sovelletaan samoja säännöksiä kuin aikuisiin ja niiden soveltaminen käytännössä on ollut erittäin epäselvää. Kehitysvammalain itsemääräämisoikeutta koskevien säännösten on tarkoitus olla voimassa vain siihen asti, kunnes valmisteltavana oleva itsemääräämisoikeuslainsäädäntö saadaan säädettyä ja saatettua voimaan.
100. Perusterveydenhuollossa ei usein edelleenkään osata tai haluta hoitaa vammaisia lapsia. Erikoissairaanhoidossa vaikeasti vammaiset lapset jäävät herkemmin vaille kalliimpia hoitoja. Vammaisperheitä edustavien järjestöjen mukaan on melko yleistä, että vaikeavammaisille lapsille ei haluta antaa tehohoitoa ja jopa elvytyskieltoja on asetettu vanhempien toiveiden vastaisesti.¹¹²
101. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden saatavuudessa on selkeitä paikkakunta- ja aluekohtaisia eroja. Apuvälineiden myöntämisperusteisiin on tehty kategorisia rajauksia, vaikka terveydenhuoltolaki (1326/2010) ja asetus lääikinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta (1363/2011) edellyttävät apuvälineen tarpeen yksilöllistä arviointia.
102. Vammaisten lasten ja nuorten oikeus vapaa-aikaan, virkistystoimintaan ja kulttuurielämään ei toteudu yhdenvertaisesti ikätovereidensä kanssa, koska yhdenvertaista osallistumista tukevien palvelujen, kuten henkilökohtaisen avun,¹¹³ kuljetuspalvelun ja tulkkauspalvelujen saannissa on edelleen vakavia puutteita. Myöskään kohtuullisia mukautuksia kommunikoinnin ja ymmärtämisen tukemiseksi ei tehdä riittävästi.

109 KEHAS-ohjelman loppuraportti 2016; Vuonna 2015 0–17-vuotiaita henkilöitä oli pitkäaikaisesti hoidossa kehitysvammalaitoksissa 114 ja vuonna 2018 118 lasta (Sotkanet.fi).

110 Luonnos vammaispalvelulain STM 2021.

111 Euroopan parlamentti 2013.

112 Kehitysvammaliiton lausunto ulkoministeriölle 2018.; Vammaisperheyhdistys Jaatinen ry:n lausunto STM:lle 2020.

113 THL:n Sotkanet.fi:n tilastojen mukaan vuonna 2019 koko maan henkilökohtaisen avun asiakkaista vain 5 % (1319 henkilöä) kuului ikäryhmään 0–17-vuotiaat. Kyseisen ikäryhmän prosentuaalinen suhteellinen osuus on jopa hieman laskenut vuosittain.

103. Viittomakieltä käyttävät lapset jäävät palveluissa usein ilman viittomakielentaitoisen aikuisen tukea. Viittomakieltä käyttävien ja/tai kuulovammaisten lasten tilanteesta esim. sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttäjinä on vähän koottua tietoa. Järjestöjen arvion mukaan viittomakielten tarvetta palveluissa ei useinkaan ymmärretä tai pidetä todellisenä. Lainsäädäntö tulkin käyttämisestä sosiaali- ja terveyspalveluissa on tulkinnanvaraista, mistä syystä suuri osa viittomakieltä käyttävistä jää ilman tulkkia mm. sairaalahoidossa ollessaan.
104. Lapsen oikeuksien toteutuminen edellyttää, että kommunikointiin ja ymmärtämiseen kiinnitetään erityistä huomiota silloin, kun vanhemmalla on esimerkiksi kehitys- tai puhevamma. Vanhemman tuen tarpeiden huomiointi sekä kommunikoinnin ja ymmärtämisen tukeminen ovat oleellisia kaikissa palveluprosessien vaiheissa ja suunnitelmien kirjaamisessa ja esittämisessä.

- Ei sallita uusia lasten pitkäaikaisia sijoituksia kehitysvammalaitoksiin. Kehitetään lyhytaikaishoitoa sekä joustavia ja ennaltaehkäiseviä erityispalveluita vammaisille lapsille ja heidän perheilleen. Varmistetaan, että vammaisperheet saavat yleisiä perhepalveluita. Tarvitaan lapsikohtainen selvitys pitkäaikaisen hoidon syistä ja suunnitelma siirtymästä sopivien avohuollon palveluiden piiriin. Kehitetään ympärivuorokautisia jalkautuvia avohuollon palveluita auttamaan tukea tarvitsevia perheitä kriisitilanteissa.
- Valmisteilla olevan itsemääräämisoikeuslainsäädännön on lähdettävä vahvasti ihmis- ja perusoikeuksien kunnioittamisesta ja itsemääräämisoikeuden tukemisesta ja vahvistamisesta. Lapsia koskevaan rajoitustoimenpiteiden käyttöön on suhtauduttava hyvin pidättyvästi. Itsemääräämisoikeuslainsäädännön tultua voimaan, sen toteutuminen on aktiivisesti tuettava, seurattava ja valvottava viranomaisten toimesta.
- Lisätään osaamista ja ymmärrystä vammaisuudesta perusterveydenhuollossa. Luodaan selkeät konsultointipolut erikoissairaanhoidon. Sairaanhoidossa hoidonrajauksia ei tule tehdä pelkästään lapsen vamman vuoksi.
- Vammaiselle lapselle on varmistettava riittävästi osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta vahvistavia palveluita, kuten henkilökohtaista apua ja kuljetuspalveluita. Varmistetaan valtakunnallinen apuvälineosaaminen sekä turvataan vammaisen lapsen oikeus tarpeen mukaisesti ja sopiviin apuvälineisiin.
- Puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointikeinoa käyttävälle lapselle on turvattava mahdollisuus kommunikoida omalla kommunikointitavallaan tai tulkkien avulla. Viittomakielisten lasten osalta erityistä huomiota on kiinnitettävä tulkkauksipalveluiden toteutumiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Alan henkilöstön koulutukseen on lisättävä tietoa kuulovammoista, kuuroudesta, viittomakielestä sekä viittomakielisen yhteisön kulttuurista. Lisäksi tarvitaan enemmän tutkimusta ja tiedonkeruuta viittomakieltä käyttävien lasten tilanteesta.

6.2 Terveys ja terveystalot

Health and health services

6.2.1 Lasten ja nuorten mielenterveysongelmat

105. Mielenterveyden häiriöt ovat nuoruusikäisten tärkein toimintakykyä alentava sairausryhmä.¹¹⁴ Suuri osa näistä kärsivistä nuorista ei saa tarvitsemaansa hoitoa.¹¹⁵ OECD:n mukaan mielenterveyspalvelujen saatavuudessa on Suomessa suuria alueellisia eroja.¹¹⁶ Myös kansallisessa arvioinnissa nuorten mielenterveyspalvelujen riittämättömyys nousi keskeiseksi kuntien haasteeksi.¹¹⁷ Palvelujärjestelmä on pirstaleinen ja koordinoimaton. Perustasolla on huono kyky hoitaa mielenterveyshäiriöitä, mikä ruuhkauttaa erikoissairaanhoidon.¹¹⁸ Hoitoon ei pääse oikea-aikaisesti ja tämä lisää kodin ulkopuolisten sijoitusten tarvetta.
106. Itsemurhat ovat keskeinen kuolemansyy nuorilla Suomessa; 15–24-vuotiaiden kuolemansyistä osuus on 26 %. Nuorten itsemurhakuolleisuus on eurooppalaisittain verrattuna korkea.¹¹⁹ Vakavia ja toistuvia itsemurha-ajatuksia on 10–15 %:lla nuorista. Nuorista 3–5 % on yrittänyt itsemurhaa.¹²⁰
107. Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030 on tarpeellinen, ja siinä on otettu huomioon myös lapset ja nuoret. Strategia jää kuitenkin hyvin yleiselle tasolle, mikä heikentää sen ohjausvaikutusta.
108. Lainsäädäntö velvoittaa lapsen tuen ja hoidon tarpeen selvittämiseen aikuisten mielenterveyspalveluissa. Aiemmin ongelmana ollut perheiden huomioiminen on edistynyt. Asiaa on syytä kuitenkin seurata hyvinvointialueiden aloittaessa toimintansa vuonna 2023.¹²¹
109. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa olennaista on perheen ja vanhempien tukeminen. Mielenterveyspalveluiden puutteita korjataan lastensuojelupalveluilla. Osa huostaanotoista olisi vältettävissä asianmukaisilla mielenterveyspalveluilla.
110. Lastensuojelun sijaishuollossa lapsista 51 % saa säännöllistä psykiatrista hoitoa tai psykoterapiaa. Lapsista 29 %:lla on ollut psykiatrinen erikoissairaanhoidon avo- tai osastohoidon jakso juuri ennen sijoitusta. Asianmukaisen lasten- tai nuorisopsykiatrisen ja psykoterapeuttisen hoidon järjestämisessä sijoituksen aikana on kuitenkin vaikeuksia. Myös alueelliset erot ovat suuria.¹²²

114 Kaltiala-Heino ym. 2014.

115 Marttunen & Kaltiala-Heino 2014; Repokari ym. 2017.

116 OECD 2018.

117 Peruspalvelujen arviointi 2019, Aluehallintovirasto.

118 Repokari ym. 2017; Lasten ja nuorten pääsy mielenterveyspalvelujen piiriin. Arviointiraportti, HUS 2019.

119 Tilastokeskus; CEDAW/C/FIN/CO/7, 2014, kohta 29: Suomi ryhtyy toimiin puuttuakseen tyttöjen heikkenevään mielenterveystilanteeseen ja estääkseen itsemurhia.

120 THL 2020 a.

121 Valtiontalouden tarkastusvirasto 2018; Valtiontalouden tarkastusvirasto 2021.

122 Valvira 2019.

- Jotta lasten ja nuorten mielenterveyshäiriöt voidaan tunnistaa sekä tuki ja hoito aloittaa varhain, tulee neuvoloiden, varhaiskasvatuksen ja koulujen ammattilaisille järjestää asiasta koulutusta sekä suunnata siihen riittävät voimavarat.
- Matalan kynnyksen mielenterveyspalveluita on lisättävä, jotta nuorilla olisi mahdollisuus saada nopeasti ja joustavasti hoito- ja kuntoutuspalveluita.
- Itsemurhien ehkäisytoimet on ulotettava nuorelle luonnolliseen ympäristöön, kuten kouluun ja nuorisotoimeen. Vaikuttaviksi osoitettujen itsemurhien ehkäisymenetelmien käyttöä on lisättävä nuorisotyössä.
- Sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa tulee vahvistaa ja selkeyttää erikoissairaanhoidon ja lastensuojelun välistä yhteistyötä.
- Aikuisten mielenterveyspalveluissa on turvattava asiakkaan lasten tuen ja hoidon tarve. Hoidolla tulee vaikuttaa koko perheen hyvinvointiin.
- Mielenterveysstrategian toimeenpanon on oltava tehokasta ja sille on suunnattava riittävät resurssit. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden saatavuutta ja vaikuttavuutta on parannettava.

6.2.2 Puutteita oppilas- ja opiskelijahuoltolain toteutumisessa

111. Vuoden 2014 oppilas- ja opiskelijahuoltolaila (1287/2013) on ollut myönteinen vaikutus opiskeluhuoltopalveluihin. Vuoden 2022 alusta psykologi- ja kuraattoripalveluissa saa yhtä kuraattoria kohden olla enintään 670 ja psykologia kohden 780 opiskelijaa. Koululääkäreitä lain mitoitus ei koske. Laatusuosituksen mukaan kokopäiväisellä lääkärillä tulisi olla enintään 2100 oppilasta, mutta koko maan keskiarvo on 4012.¹²³
112. Kaikissa peruskouluissa ei vielä ole psykologi- ja kuraattoripalveluja. Psykologipalvelut puuttuivat kokonaan tai niiden järjestämisestä ei ollut tietoa 11 %:ssa kouluista ja kuraattoripalvelujen osalta näin oli 2 %:ssa kouluista. Lääkäripalvelujen vastaava luku oli 17 %.¹²⁴
113. Myös toisen asteen oppilaitosten kuraattori- ja koulupsykologipalveluiden yhdenvertaisessa saatavuudessa on selkeitä kehittämistarpeita.¹²⁵ Ammatillisten oppilaitosten opiskelijahuoltopalvelut ovat heikentyneet, vaikka näiden opiskelijoilla on keskimääräistä enemmän terveys- ja hyvinvointiongelmia.
114. Lain tavoitetta ennaltaehkäisevän ja yhteisöllisen opiskeluhuollon vahvistamisesta ei ole saavutettu. Opiskeluhuollon eri toimijoiden välinen yhteistyö ei ole selkeytynyt, vaikka tätä pidettiin lain keskeisenä tavoitteena.¹²⁶

123 Sosiaali- ja terveysministeriö 2004; THL Tietokkuna.

124 THL 2021 a.

125 THL 2019 a; THL 2019 b.; THL 2021 b

126 Kuntaliitto 2014; Kouluterveyskyselyn (2021) mukaan 35,8 % 8. ja 9. luokkalaisista koki, ettei ollut saanut tukea ja apua koulupsykologeilta, vaikka olisi tarvinnut. Koulukuraattoreiden osalta vastaava luku oli 29,7 %.

- Opiskeluhuollon henkilöstöresurssien tulee olla riittäviä ja yhdenvertaiset opiskeluhuollon palvelut on turvattava alueellisesti ja oppilaitoskohtaisesti.
- Hyvinvointialueilla on varmistettava henkilöstömitoituksen toteutuminen.
- Opiskeluhuollon mielenterveystyölle on suunnattava riittävät voimavarat sekä vahvistettava ammattiryhmien välistä koordinoitua yhteistyötä.

6.2.3 Paperittomien lasten oikeus terveydenhuoltoon

115. Paperittomilla on Suomessa oikeus vain kiireelliseen hoitoon. Lain-säädäntö ei takaa ilman oleskelulupaa maassa olevien välttämättömiä terveyspalveluita, ei edes lasten tai raskaana olevien naisten osalta. Kuntien käytännöt asian suhteen vaihtelevat.¹²⁷ Esitys sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain ja rajat ylittävistä terveydenhuollosta annetun lain muuttamisesta (HE 112/2022 vp) on käsittelyssä. Esityksessä ehdotetaan, että paperittomilla olisi kiireellisen hoidon lisäksi oikeus saada myös terveydenhuollon ammattihenkilön välttämättömiksi arvioimat terveydenhuollon palvelut.
116. Eduskunnan oikeusasiamies on listannut paperittomien perustarpeiden täyttymisen keskeiseksi perus- ja ihmisoikeusongelmaksi Suomessa.¹²⁸

- Paperittomien sosiaali- ja terveyspalveluista on säädettävä lailla. Lapsille ja raskaana oleville naisille on taattava laajat terveyspalvelut.

6.3 Elintaso

Standard of living

117. Lasten pienituloisuusaste pysyi ennen koronapandemiaa vakaana. Vuosina 2015–2018 se oli 9,4 %–11,1 %. Koronakriisi ei näytä nostaneen tilastollista lasten pienituloisuusastetta, joka vuonna 2020 oli 11,1 %.¹²⁹ Lasten huoli perheen toimeentulosta kuitenkin kasvoi pandemian aikana.¹³⁰ Pienituloisissa kotitalouksissa asui 114 263 lasta vuonna 2020.¹³¹ Lapsiperheet asuvat myös verrattain ahtaasti: vuoden 2020 lopulla kaikista ahtaasti asuvista asuntokunnista 76 prosenttia oli lapsiasuntokuntia ja lähes 400 000 lasta asui ahtaasti.¹³² Yleisintä lapsiperheköyhyys on yhden huoltajan perheissä, monilapsisissa perheissä ja pienten lasten perheissä.¹³³

127 STM: Kuntainfo 2/2017.

128 Eduskunnan oikeusasiamies 2019 a.

129 Tilastokeskus. Tulonjakotilasto 2021.

130 Lapsen ääni -kysely 2021.

131 Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 2021.

132 Tilastokeskus, Tietotrendit 2022.

133 Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 2021.

118. Lapsiperheiden etuuksien leikkaukset ja niiden reaaliarvon lasku ovat koskeneet ennen kaikkea niukkuudessa eläviä lapsiperheitä. Lapsilisiä on tarkastelukaudella leikattu kahdesti: vuoden 2015 alussa leikkaus oli 8,1 % ja vuoden 2017 alussa 0,91 %. Kumpikaan leikkaus ei koskenut yksinhuoltajakorotusta. Lapsilisiä ei ole sidottu indeksiin. Lapsilisien indeksitarkistus oli hetkellisesti lainsäädännössä ja toteutettiin vuosina 2011 ja 2012, kunnes se poistettiin. Lapsilisien perusosien reaaliarvot ovat alentuneet 2010-luvulla leikkausten ja indeksisuojan puuttumisen vuoksi 14–17 %. Yksinhuoltajakorotusten nostoista (2018, 2020) huolimatta yksinhuoltajilla lapsilisien reaaliarvon menetys on 5–7 %. Jotta lapsilisisissä saavutettaisiin vuoden 1994 reaalitaso, niitä pitäisi korottaa 47–68 % vuoden 2020 tasosta.¹³⁴
119. Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut vuosina 2015 ja 2017, että vanhempainpäivärahojen vähimmäistaso ei täytä Euroopan sosiaalisen peruskirjan vaatimuksia. Vuosien 2018–20 alussa vanhempainpäivärahan vähimmäismäärää korotettiin, mikä on parantanut tilannetta. Indeksileikkaukset 2015 ja 2017 sekä indeksijäädytys 2018 ovat kuitenkin leikanneet vähimmäispäivärahan ostovoimaa. Perhevapaauudistuksen myötä perhevapaiden kesto kasvaa hieman 1.8.2022 lähtien, mutta vanhempainpäivärahojen korvaustaso ei nouse.
120. Köyhyys kaventaa lapsen mahdollisuuksia ja toimintakykyä. THL:n ja Nuorisotutkimusseuran tutkimuksen tuloksista tiedämme, että lasten ja nuorten hyvinvointi eriytyy heidän vanhempiensa tilanteen mukaan. Perheiden taloudelliset vaikeudet näkyvät nuorten elämässä muun muassa hoitoa vaativina mielenterveyden ongelmina, heikompina kouluarvosanoina sekä lyhyempänä koulutuspolkuna.¹³⁵ Pelastakaa Lasten kyselystä selviää, että köyhien perheiden lapsilla oli muita enemmän kokemuksia siitä, että heitä ei kuulla ja ettei heillä ole mahdollisuutta vaikuttaa koulussa, harrastuksissa ja lähiympäristössään.¹³⁶ Vuoden 2020 kyselyssä matalatuloisten perheiden lapsista yli puolet koki mahdollisuutensa harrastaa rajoittuneeksi ja 40 % oli joutunut kiusatuksi köyhyyden vuoksi.¹³⁷

- Perhe-etuuksien ostovoima on turvattava. Vanhempainpäivärahojen tasoa on nostettava ja vähimmäistason nostamista tulee jatkaa. Lapsilisiin on tehtävä tasokorotus ja lapsilisen indeksisidonnaisuus on palautettava.
- Lapsiperheköyhyyttä tulee ehkäistä parantamalla vanhempien työllistymismahdollisuuksia, helpottamalla työn ja perheen yhteensovittamista sekä turvaamalla kohtuuhintainen asuminen kasvukeskuksissa. Tärkeää on parantaa lasten hoitopalveluiden, kuten varhaiskasvatuksen, aamu- ja iltapäiväkerhotoiminnan, kesäleiritöiminnan ja kotipalvelun, saavutettavuutta. Lisäksi on varmistettava, että jokaisessa kunnassa on tarjolla maksuttomia ja kohtuuhintaisia lasten ja nuorten harrastuksia.

134 Honkanen 2020.

135 Ristikari ym. 2016.

136 Pelastakaa lapset 2015.

137 Pelastakaa Lapset 2020.

6.4 Toimenpiteet lasten suojelemiseksi päihteidenkäytöltä

Measures to protect children from substance abuse

121. Vaikka alkoholin kokonaiskulutus on hieman laskenut vuonna 2020, alkoholikuolemien määrä on kääntynyt nousuun.¹³⁸ Humalajuomisen haitat korostuvat kodeissa.¹³⁹ THL:n (2016) mukaan Suomessa elää arviolta 65 000–70 000 lasta perheissä, joissa toisella tai molemmilla vanhemmilla on vakava päihdeongelma.¹⁴⁰
122. Äidin päihteiden käytön seurauksena syntyy Suomessa vuosittain 600–3 600 eriasteisesti vaurioitunutta vauvaa.¹⁴¹ Erityisesti lievemmin vaurioituneiden ja diagnosoimattomien lasten ongelmat jäävät kuitenkin usein huomaamatta, jolloin he jäävät ilman tarvitsemaansa tukea ja kuntoutusta.
123. Nuorten päihteidenkäytössä ja vanhempien asenteissa on viimeisen 20 vuoden aikana havaittu myönteisiä muutoksia.¹⁴² Huolena kuitenkin on, että vuonna 2018 voimaan tullut uusi alkoholijuomien saatavuutta lisäävä alkoholilaki (1102/2017) voi pysäyttää pidemmällä tähtäimellä nuorten alkoholikulutuksen laskevan trendin. Alkoholilain uudistuksen valmistelussa lapsivaikutusten arviointi oli erittäin puutteellista.¹⁴³
124. Kannabista käyttäneiden 14–20-vuotiaiden osuus on pysynyt tasaisena¹⁴⁴ Vuonna 2021 kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista pojista 9 % ja tytöistä 7 % oli kokeillut kannabista, kun vuonna 2015 luvut olivat 10 % ja 6 %. Nuoret uskovat aiempaa useammin, että kannabiksen käyttöön liittyy vain vähän tai ei lainkaan riskejä. Kannabiksen hankinta on aiempaa useamman mielestä helppoa.¹⁴⁵ Vaikka suurin osa nuorisosta ei ole edes kokeillut huumeita, on huolestuttavaa, että ongelmakäyttö ja huumemyrkytyskuolemat ovat kuitenkin lisääntyneet 15–24-vuotiaiden osalta.¹⁴⁶
125. Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015) velvoittaa kuntia edistämään ehkäisevän päihdetyön toimia erityisesti mm. sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä nuorisotoimessa (5 §). Ehkäisevä päihdetyö on usein osa nuorisotyötä ja sitä tehdään erityisesti opiskeluhollossa yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Ehkäisevä työ ei ole kuitenkaan erityisen suunnitelmallista ja sen henkilöstöresurssit ovat riittämättömät.¹⁴⁷

138 THL 2020 d (Päihdetilastollinen vuosikirja 2021).

139 Mäkelä & Warpenius 2020.

140 Holmila ym. 2016.

141 Pajulo ym. 2012.

142 Raitasalo & Holmila 2014; Raitasalo ym. 2015.

143 Lapsiasiavaltuutettu 2018.

144 THL 2020 d (Päihdetilastollinen vuosikirja 2021, 50).

145 Raitasalo & Härkönen 2019 (ESPAD-tutkimus 2019; CEDAW/C/FIN/CO/7, 2014, kohta 29: Suomi ryhtyy toimiin estääkseen ja käsitelläkseen tyttöjen alkoholin ja huumeiden käyttöä.

146 THL 2020 c: Huumeiden ongelmakäytöllä tarkoitetaan käyttöä, josta on aiheutunut vakavia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja. Useimmiten ongelmakäyttöön liittyy huumeriippuvuus ja terveydellisesti haitallisia käyttötapoja, kuten pistäminen; ks. myös Rönkä & Markkula (toim.) 2020 b.

147 Peruspalvelujen arviointi 2019.

126. Vaikka lainsäädäntö edellyttää päihdehuollon palveluiden antamista myös perheelle ja läheisille, on edelleen epäselvää, missä määrin heidät tulisi huomioida käytännön hoitotyössä. Päihteitä runsaasti käyttävien vanhempien lasten mukaan heidän tilanteeseensa ei aina kiinnitetä riittävästi huomiota, eikä heitä kuunnella, vaikka perheen ympärillä työskentelee useita ammattilaisia.¹⁴⁸ Nykyisin suositaan lyhyitä ja usein myös keveitä kuntoutusjaksoja, jotka eivät pitkällä aikavälillä tuota toivottua tulosta ja ovat harvoin riittäviä.

- Alkoholipolitiikan tulee suojata lapsia ja nuoria suorilta ja välillisiltä alkoholihaitoilta. Alkoholihaittojen ehkäisyyn tulee tulevaisuudessakin perustua korkeaan alkoholiverotukseen ja alkoholin saatavuuden sääntelyyn.
- Ammattilaisten kykyä tukea päihteiden ongelmakäyttäjien lapsia on kehitettävä. Palveluissa on otettava paremmin huomioon asiakkaan alaikäisten lasten tuen ja hoidon tarve.
- Päihdeongelmista kärsiville perheille tulisi turvata oikeus riittävän pitkiin ja asteittain keveneisiin, koko perhettä tukeviin palveluihin.
- Huumeiden käytön ehkäisemiseksi on nuorille tarjottava aktiivisesti tietoa. Oppilaitokset ja nuorisotoimi ovat keskeisiä tiedonvälittäjiä. Ehkäisevän päihdetyön riittävästä resursseista tulee huolehtia ja tehostaa suunnitelmallisuutta. THL:n politiikkasuositukset, jotka perustuvat tutkimuksiin eri huumausainepoliittisten toimien vaikuttavuudesta, on otettava päätöksenteossa ja toimissa huomioon.

148 Itäpuisto Et Selin 2013.

7.

Koulutus, vapaa- ajan toiminta ja kulttuuritoiminta

Education, leisure and cultural activities

7.1 Koulutus, mukaan lukien ammatillinen koulutus ja ohjaus

Right to education including vocational training and guidance

7.1.1 Varhaiskasvatus

127. Nykyinen hallitus purki edellisen hallituksen toteuttamia säästötoimia ja palautti lapsen subjektiivisen oikeuden kokoaikaiseen varhaiskasvatukseen vuonna 2020. Lapsen oikeus tukeen vahvistuu 1.8.2022 alkaen. Huolena on, että uudistuksen toimeenpanoon ei ole varattu riittävästi resursseja. Muun muassa henkilöstöresurssit ja lapsimäärän pienentämisen toteutuvat vaihtelevasti.¹⁴⁹
128. Varhaiskasvatuksen laadun ja tasa-arvon kehittämiseen on perustettu hanke (2020–2022), mutta kertaluonteinen rahoitus ei turvaa pitkäjänteistä kehittämistä. Kuntien saama valtionosuus on myös vähentynyt ja kunnissa on pyritty tehostamaan varhaiskasvatustoimintaa. Henkilökunnan vaihtuvuus sekä suuri lapsimäärä suhteessa aikuisten määrään kuormittavat niin aikuisia kuin lapsia.¹⁵⁰ Myös henkilöstön saatavuus on haasteena varhaiskasvatuksessa.
129. Suomalaislapset osallistuvat varhaiskasvatukseen vähemmän kuin muissa EU-maissa¹⁵¹ ja parempituloisten perheiden lasten osallistumisaste on pienituloisia suurempi.¹⁵² Kuntien välillä on suuria eroja varhaiskasvatuspalvelujen tarjonnassa ja siinä, miten lasten kotihoitoa tuetaan.¹⁵³ Tämä asettaa perheet eriarvoiseen asemaan.
130. Yksityisen varhaiskasvatuksen määrä on lisääntynyt merkittävästi 2010-luvulta.¹⁵⁴ Sen ohjaamiseen ja valvontaan tarvitaan selkeämpiä säädöksiä ja yhteneviä käytäntöjä. Yksityiset palveluntuottajat eivät aina ota erityistä tukea tarvitsevia lapsia asiakkaikseen, tai lapset eivät saa riittävästi tarpeenmukaista tukea.¹⁵⁵

7.1.2 Perusopetus sekä koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta

131. OECD-tilastojen mukaan suomalaisessa perusopetuksessa opiskellaan hieman keskimääräistä pienemmissä opetusryhmissä.¹⁵⁶ Alakoulujen keskimääräinen ryhmäkoko on pienentynyt 1,2 oppilaalla vuosina 2016–2019, mutta yläkouluissa keskimääräinen ryhmäkoko on kasvanut 1 oppilaalla.¹⁵⁷ Perusopetuksen rahoituksen taso on heikentynyt ja haastava taloustilanne on johtanut tuntikehysten supistamiseen, opettajien lomautuksiin sekä siihen, että sijaisia ei aina palkata opettajien lyhytaikaisiin poissaoloihin.

149 Heiskanen ym. 2021

150 Repo ym. 2019

151 OECD 2021

152 Haataja ym. 2017.

153 Hietämäki ym. 2017; Eerola ym. 2020.

154 Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2019; Ruutiainen ym. 2020.

155 Riitakorpi & Kahiluoto 2017; Eskelinen & Paananen 2018.

156 OECD 2021.

157 Opetushallitus (2020).

132. Peruskouluverkon harventuminen on jatkunut tasaisena koko 2000-luvun. Vuosina 2000–2018 peruskoulujen määrä väheni 1 676 koululla eli lähes 42 prosentilla. Harventuminen on kohdistunut erityisesti pieniin kouluihin.¹⁵⁸ Tämä on johtanut lasten piteneviin koulumatkoihin ja koulukuljetusaikoihin. Alueelliset erot ovat suuret.¹⁵⁹ Kouluverkkopäätöksiä ei useinkaan valmistella avoimesti, eikä vanhempia ja oppilaita kuulla riittävästi valmisteluprosessissa.
133. Kansainvälisesti tarkasteltuna lapsiperheiden vanhempien työllisyysaste ja kokopäivätyöaste ovat Suomessa korkeat ja lasten koulupäivä lyhyempi.¹⁶⁰ Pienten koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämistä on pidetty tärkeänä niin lasten hyvinvoinnin kuin työn ja perheen yhteensovittamisen näkökulmista. Aamu- ja iltapäivätoimintaa tulisi olla tarjolla nykyistä laajemmin kaikille sitä tarvitseville alakouluikäisille. Vuonna 2016 aamu- ja iltapäivätoiminnan asiakasmaksujen enimmäismääriä korotettiin sadalla prosentilla. Tämä voi vaikeuttaa sosioekonomisesti heikommassa asemassa olevien lasten mahdollisuutta osallistua toimintaan. Lisäksi alueelliset erot kasvavat, sillä kunnat ovat tehneet erilaisia ratkaisuja maksujen korottamisen ja maksuvapautuksista tiedottamisen suhteen.¹⁶¹

7.1.3 Toisen asteen koulutus, erityisesti ammatillinen koulutus

134. Vuosina 2013–2017 ammatillisen koulutuksen opiskelijakohtainen rahoitus pieneni 23 %.¹⁶² Nykyinen hallitus myönsi väliaikaisesti ammatilliseen koulutukseen 80 miljoonan euron vuosittaisen lisämäärärahan, joka kompensoi osittain aiempia leikkauksia. Lisämäärärahasta kuitenkin vain 50 miljoonaa vietiin vuosien 2023–2026 rahoituskehyksiin.¹⁶³
135. Oppivelvollisuus laajeni elokuussa 2021 ulottuen nyt 18-vuotiaisiin saakka. Toisen asteen opinnot muuttuivat samalla täysin maksuttomiksi 20-vuotiaaksi tai tutkinnon suorittamiseen asti. Oppilaitoksissa on kuitenkin nyt enemmän opiskelijoita, jotka tarvitsevat tukea taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin sekä elämänhallintaan. Huolena on, että aiempien leikkausten sekä oppivelvollisuus uudistuksen riittämättömien resurssien vuoksi tuen määrä ei vastaa tarvetta.¹⁶⁴ Uudistuksen toimeenpanoon annettuja lisämäärärahoja on pidetty riittämättöminä.
136. Toisen asteen koulutusverkkoa on karsittu merkittävästi. Pitkät välimatkat voivat olla jopa este toiveiden ja taipumusten mukaisen opiskelupaikan löytymiselle. Pitkät välimatkat vahvistavat siten koulutuksellista eriarvoisuutta, kun opiskelupaikan vastaanottaminen voi edellyttää kotoa muuttamista jo hyvin nuorena.

158 Nyssölä & Kumpulainen 2020

159 Peruspalvelujen tila 2020.

160 Tilastokeskus, työvoimatutkimus 2022.

161 Holappa ym. 2018.

162 OAJ 2019.

163 JTS 2023–2026, Valtioneuvosto 2022.

164 OAJ 2019.

7.1.4 Koulutuksellinen tasa-arvokehitys on heikentynyt

137. Suomi on menestynyt 2000-luvun alusta lähtien hyvin kansainvälisissä koulutuksen arvioinneissa, kuten PISA- tutkimuksissa. Osaaminen on kuitenkin tasaisesti heikentynyt vuodesta 2006 alkaen. Vuoden 2018 PISA-tutkimuksen mukaan oppimistulokset ovat laskusuunnassa mm. luonnontieteiden ja lukutaidon osalta ja tasa-arvokehitys on heikentynyt. Tyttöjen ja poikien välinen ero lukutaidossa ja luonnontieteissä oli OECD-maiden suurin tyttöjen menestyessä poikia paremmin.¹⁶⁵ Sukupuolten välinen ero näkyy myös myöhemmin koulutuspolulla: vuoden 2017 lopulla 25–34-vuotiaista naisista korkea-asteen tutkinnon oli suorittanut 43 % ja miehistä 28 %.¹⁶⁶ Myös sosioekonomisen taustan vaikutus oppimistuloksiin on edelleen kasvanut ja tuloksissa on alueellisia eroja.¹⁶⁷

7.1.5 Maahanmuuttajataustaiset oppilaat

138. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden erot osaamisessa suhteessa kantaväestöön ovat Suomessa Euroopan suurimpia.¹⁶⁸ Toisen sukupolven maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osaaminen oli jopa heikompaa kuin ensimmäisen sukupolven oppilaiden.¹⁶⁹ Ulkomaista syntyperää olevat lapset ja nuoret eivät kuitenkaan ole yhtenäinen ryhmä. Tulosta voidaan osin selittää kielitaitoon liittyvillä puutteilla sekä maahanmuuttajaoppilaiden perheiden sosioekonomisella asemalla.¹⁷⁰ Maahanmuuttotataustaiset oppilaat myös kokevat enemmän toistuvaa koulukiusaamista ja fyysistä väkivaltaa.¹⁷¹ Tuoreimman kouluterveyskyselyn mukaan ulkomaalaistaustaisista 8.–9. luokkalaisista yli 45 % on kokenut syrjivää kiusaamista.¹⁷²

139. Oikeuskansleri on kiinnittänyt huomiota valmistavan opetuksen¹⁷³ laajuuteen ja sisältöön sekä opettajan kelpoisuuteen.¹⁷⁴ Oikeuskansleri piti aiheellisena selvittää, tulisiko perusopetuslakiin sisällyttää velvollisuus järjestää valmistavaa opetusta.

165 Leino ym. 2019.

166 Tilastokeskus, Väestön koulutusrakenne 2017.

167 Leino ym. 2019.

168 Valtiontalouden tarkastusvirasto 2015; Leino ym. 2019.

169 Valtiontalouden tarkastusvirasto 2019.

170 Leino ym. 2019.

171 Halme ym. 2017; Ks. myös Jauhola & Vehviläinen 2015: Oikeusministeriön selvityksen mukaan lapset kokevat syrjintää myös opetustilanteissa. Esimerkiksi kielivaikeuksia ei huomioida riittävästi, mikä voi johtaa opintomenestyksen heikkenemiseen. Lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa opettajilla voi olla puutteelliset valmiudet tukea maahanmuuttotataustaisia tai vammaisia opiskelijoita erityisjärjestelyillä tai opetusmenetelmillä.

172 Kouluterveyskysely 2021, julkaisematon tulos.

173 Perusopetukseen valmistava opetus on tarkoitettu kaikille esi- ja perusopetusikäisille maahanmuuttajataustaisille lapsille, joilla ei ole vielä tarvittavia kielellisiä valmiuksia opiskeluun. Keskeistä opetuksessa on oppilaan kielitaidon kehittäminen sekä valmiuksien antaminen esi- tai perusopetusta varten.

174 Oikeuskanslerin päätös OKV/2/50/2015.

7.1.6 Sijoitetut lapset ja koulu

140. Sijoitetuilla nuorilla on koulunkäynnin ongelmia. He myös kokevat koulukiusaamista ja väkivaltaa yleisemmin kuin kotona asuvat.¹⁷⁵ Myös opetuksen järjestämisessä on ollut haasteita. Aluehallintoviraston toteuttaman peruspalvelujen arviointien mukaan suurimmat haasteet liittyivät lasten vaativiin erityisen tuen tarpeisiin, joista ei ole riittävästi tietoa kuntien opetustoimessa. Tieto ei aina siirry sijoitetun lapsen kotikunnasta sijoituskuntaan eikä sosiaalitoimelta koulutoimelle. Opetusta on jouduttu järjestämään lyhyellä varoitusaajalla kesken lukuvuoden, eikä kunnilla aina ole riittävästi resursseja yksilöllistä tukea tarvitsevien lasten opetuksen ja oppilashuollon tuen järjestämiseen.¹⁷⁶ Vuonna 2020 toteutetulla lastensuojelulain muutoksella on pyritty selkeyttämään eri toimijoiden vastuita sijoitustilanteissa.

7.1.7 Oppimisen tukea tarvitsevat lapset ja nuoret

141. Vuonna 2020 yli viidennes peruskoulun oppilaista (21,3 %) sai tehostettua tai erityistä tukea.¹⁷⁷ Erityistä tukea saaneista oppilaista kaksi kolmasosaa (66 %) opiskeli kokonaan tai osa-aikaisesti yleisopetuksen luokassa. Erityistä tukea saaneista oppilaista vain 6,5 %:lla opetus annettiin kokonaan erityiskoulun erityisryhmässä tai -luokassa.¹⁷⁸ 41,5 % opiskeli kokonaan erityisryhmässä tai -koulussa syksyllä 2011.¹⁷⁹
142. Tukea tarvitsevien oppilaiden osuus ja määrä ovat kasvaneet, mutta erityisopetuksen resursseja ei ole lisätty samassa suhteessa. Resursoinnissa ja riittävydessä on myös alueellisia eroja. Rehtoreista noin kolmannes kokee, ettei nykyinen laki ole parantanut tukea tarvitsevien oppilaiden tilannetta ja pitää tuen resursointia riittämättömänä.¹⁸⁰
143. Leikkaukset ja säästöt ovat tarkoittaneet avustajien ja koulunkäyntiohjaajien määrän vähentämistä, ryhmäkokojen kasvattamista ja tukitoimien karsimista. Myöskään oppilaan osallisuus tuen tarpeen arvioinnissa ja oman tuen suunnittelussa ei aina toteudu.¹⁸¹ Osa vanhemmista kokee joutuvansa taistelemaan saadakseen lapselleen tämän tarvitsemää tehostettua tai erityistä tukea.¹⁸²
144. Vammaisten lasten opetuksen järjestämisen käytännöissä on suuria kuntakohtaisia eroja. Koulua käydään edelleen myös laitoksissa.¹⁸³ Yleisopetuksen luokassa vammaisen lapsen opettaminen voi olla haastavaa johtuen osaamisen tai resurssien puutteesta. Lapsi saattaa joutua asumaan laitoksessa voidakseen käydä koulua.

175 Ikonen ym. 2017.

176 Peruspalvelujen arviointi 2015 ja 2019; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017.

177 Tilastokeskus, Erityisopetus 2021.

178 emt.

179 Tilastokeskus, Erityisopetus 2011.

180 Vainikainen ym. 2018.

181 emt.

182 Mertaniemi 2018; Sandberg 2016.

183 Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017.

145. Ammatilliseen koulutukseen ohjautuu lukioita enemmän oppilaita, joilla on oppimisen haasteita. Vuoden 2022 Amisbarometriin¹⁸⁴ vastanneista yli kolmannes (38 %) kertoi, että heillä on todettu oppimisvaikeus tai oppimiseen vaikuttava sairaus tai vamma. Määrä on kasvanut edellisistä vuosista. Erityisesti näiden nuorten kohdalla itsenäisen opiskelun lisäämisen ja lähiopetuksen vähenemisen tuoma haaste on tärkeä tunnistaa.¹⁸⁵ Ammatillisen perustutkintokoulutuksen opiskelijoista kuitenkin vain 15 % sai erityistä tukea vuonna 2020.¹⁸⁶ Oppilashuoltoon, opinto-ohjaukseen, urasuunnitteluun ja erityiseen tukeen on kiinnitettävä huomiota ja varata riittävät resurssit. Myös maahanmuuttajataustaisten nuorten tukea ja ohjausta on vahvistettava.
146. Vammaisten nuorten pääsy peruskoulun jälkeiseen koulutukseen ei toteudu yhdenvertaisesti ikätovereidensa kanssa. Oppilaitos saattaa edellyttää, että kunta myöntää vammaiselle oppilaalle avustajan, ja kunta puolestaan edellyttää avustamisen tulevan oppilaitoksesta. Ristiriitailanteissa raskaiden valitusteiden käyttö viiveineen voi johtaa siihen, ettei jatko-opintoihin lopulta päädytä lainkaan. Vammaiset nuoret ja heidän perheensä kaipaavat nuorelle myös rohkaisua edetä kohti mahdollisuuksien ja kiinnostusten mukaisia koulutus- ja uravalintoja.¹⁸⁷

7.1.8 Viittomakieliset lapset

147. Lapsella on oikeus viittomakielen opetukseen vasta perusopetuksesta alkaen. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen tekemässä 7.–9.-luokkalaisille kohdennetussa arvioinnissa havaittiin puutteita opetustuntien määrässä, opettajien koulutuksessa ja videoinnin hyödyntämisessä viittomakielen opetuksessa. Viittomakielisiä edustavien tahojen mukaan oppimateriaalia on vähän, eikä yhdenmukaista materiaalia ole tehty perusopetuksen käyttöön kummallakaan kansallisella viittomakielellä. Nuorilta saadun kokemustiedon perusteella opinto-ohjaajien ymmärrys kuulovamman vaikutuksista ammatinvalintaan ja jatko-opintoihin ei ole riittävää.

7.1.9 Toisen asteen koulutuksen takaaminen kaikille

148. Oppivelvollisuuden laajentaminen 1.8.2021 lähtien ja samalla toteutettu toisen asteen koulutuksen maksuttomuus näyttävät alustavien tietojen perusteella vähentäneen toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jääneiden määrää. Marraskuussa 2020 ilman opiskelupaikkaa oli 2708 edellisenä keväänä perusopetuksen päättänyttä nuorta, marraskuussa 2021 opiskelupaikka puuttui 664 keväällä perusopetuksen päättäneeltä.¹⁸⁸ Vuonna 2019 pelkän perusasteen suorittaneita 20–29-vuotiaita oli 15 % ikäluokasta. Miehistä perusasteen varassa oli 18 % ja naisista 13 % ikäluokasta.¹⁸⁹ Peruskoulun jälkeisen tutkinnon puute on merkittävä

184 Amisbarometri 2022.

185 Vehviläinen 2019.

186 Tilastokeskus, Erityisopetus 2021.

187 Kokko & Montonen 2014.

188 Opetushallitus 2021.

189 Tilastokeskus, Väestön koulutus rakenne 2019.

tekijä työmarkkinoilta ja yhteiskunnasta syrjäytymisessä. Laajennetusta oppivelvollisuudesta huolimatta toisen asteen tutkinto voi edelleen jäädä suorittamatta, ellei opiskelijahuollossa ole riittävät mahdollisuudet tukea opiskelijoita. Lisäksi sopivien opiskelupaikkojen riittämätön määrä vaarantaa vammaisten nuorten oikeuden toisen asteen opintoihin.¹⁹⁰

149. Kiusaamista tai oppimiseen liittyviä vaikeuksia kokeneet oppilaat kiinnittyvät heikommin toisen asteen opintoihin. He myös kokevat muita useammin, ettei ohjaus vastaa heidän tarpeitaan. Tukea tarvittaisiin nykyistä enemmän, jos nuorella on vaikeuksia tulevan suunnan pohtimisessa.¹⁹¹ Riittävä tuki erityisesti kaikissa siirtymä- ja nivelvaiheissa on keskeistä, jotta lapset ja nuoret voivat kiinnittyä jatkokoulutukseen ja sitä kautta yhteiskuntaan.

7.2 Koulutuksen päämäärät. Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatus

Aims of education. Education on human rights and civic education

150. Ihmisoikeuskasvatus sisältyy perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmiin. Suurimmat haasteet koskevat opettajien, kasvattajien, virkamiesten ja viranhaltijoiden koulutusta.¹⁹² Ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä tuodaan esiin nykyisissä perus- ja esiopetuksen opetussuunnitelmissa sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Niiden toteutuminen kuitenkin edellyttää opettajilta riittäviä tietoja ja taitoja aiheesta. Opettajien koulutusohjelmien sisällöt vaihtelevat opettajan- koulutuslaitoksittain ja minimitasoa ihmisoikeuskasvatukseen liittyville opinnoille ei ole asetettu.

- Varhaiskasvatuksen laatua parannetaan jatkamalla varhaiskasvatustilain uudistamista. Siinä on huomioitava lapsen oikeuksien komitean suositukset ja yleiskommentit. Kelpoisen henkilöstön saatavuus varhaiskasvatuksessa tulee turvata. Edistetään kaikkien, erityisesti heikommassa asemassa olevien lasten osallistumista varhaiskasvatukseen lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi.
- Huolehditaan iltapäivätoiminnan maksujen kohtuullisesta tasosta sekä mahdollisuuksista maksuvapautuksiin ja -alennuksiin. On varmistettava, että perusopetus on aidosti maksutonta.
- Turvataan riittävät resurssit, jotta lapselle voidaan tarjota hänen yksilöllisiä tarpeitaan vastaavaa ja riittävää tukea varhaiskasvatuksesta aina toiselle asteelle saakka. Tukitoimien jatkuvuus tulee turvata siirtymävaiheissa.

190 Amisbarometri 2022.

191 Goman ym. 2020; Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2020.

192 Ihmisoikeuskeskus 2014.

- Inklusion toteuttamiseen tulee kiinnittää huomiota. Onnistunut inkluusio edellyttää riittäviä resursseja, erityisosaamista sekä oppimisympäristöjen esteettömyyttä ja saavutettavuutta kouluissa ja varhaiskasvatuksessa. Kehitysvammaisten lasten laitokset tulee lakkauttaa.
- Vaativan erityisen tuen tehtävän rajausta vain ammatillisille erityisopilaitoksille tulee poistaa laista, sillä rajausta erottelee vammaisia ja muita erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita.
- Perheelle, jolle syntyy kuuro lapsi, tulee turvata viittomakielen ja kuurojen kulttuurin opetus ja viittomakielisille lapsille viittomakielen opetus varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Viittomakielisille suunniteltuja oppimateriaaleja on lisättävä ja viittomakieltä äidinkielenään käyttävien opettajien riittävyys turvattava. Opinto-ohjauksen tulee vastata viittomakielisten lasten tarpeisiin.
- Maahanmuuttajalapsilla on oikeus tasokkaaseen perusopetukseen valmistavaan opetukseen. Se tulee säätää kuntia velvoittavaksi.

8.

Erityiset suojelutoimet

Special protection measures

8.1 Turvapaikanhakijalapsen

Children outside their country of origin seeking refugee protection

8.1.1 Yleistä

151. Suomen turvapaikkapolitiikka tiukentui vuonna 2015.¹⁹³ Maahanmuuttoviraston tulkintalinja kiristyi, ja kielteisiä päätöksiä tehtiin entistä enemmän.¹⁹⁴ Samaan aikaan tehtiin muutoksia turvapaikanhakijoiden oikeusturvaan. Vuoden 2016 alusta voimaan astunut oikeusapu-uudistus heikensi sekä turvapaikanhakijoiden oikeusavun määrää että laatua. Haavoittuvassa asemassa olevien tunnistaminen oli puutteellista, eivätkä kaikki saaneet oikeusavustajaa turvapaikkaprosessiin. Myös valitus-aikoja lyhennettiin.¹⁹⁵ Tämä vaikutti vuosia myös lasten tilanteeseen.
152. Turvapaikanhakijalapsille on säädetty lailla yhtäläiset terveydenhuoltopalvelut kuntalaisten kanssa. He eivät kuitenkaan ole aina saaneet esimerkiksi lastenneuvolan tai kouluterveydenhuollon palveluita, eivätkä terveystarkastukset ja rokotukset ole toteutuneet aivan THL:n ohjeistuksen mukaan.¹⁹⁶ Epäselvyyttä on ollut myös kuntien velvollisuudessa tarjota lastensuojelun palveluja. Sosiaali- ja terveysministeriö on ohjeistanut, että turvapaikanhakijalapsilla on oikeus lastensuojelun palveluihin.¹⁹⁷ Monissa kunnissa on kuitenkin pitäydytty Kuntaliiton näkemyksessä, jonka mukaan kuntien järjestämisvastuu lastensuojelun osalta rajoittuu vain kiireellisiin toimenpiteisiin.¹⁹⁸
153. Ukrainan sota on aiheuttanut uudenlaisen tilanteen Suomen pakolaisten vastaanotossa. Sodan alkamisen jälkeen 20.5. mennessä oli Suomesta hakenut turvaa 23 781 ukrainalaista, ja heistä 40 % on lapsia.¹⁹⁹ Tähän asti Suomesta turvaa etsineet ovat hakeneet turvapaikkaa melko pian rajan ylityksen jälkeen. Ukrainalaiset sen sijaan voivat tulla oleskelemaan maahan kolmeksi kuukaudeksi viisumivapauden turvin. Valtaosa majoittuu yksityisesti perheisiin. Jos ihmiset eivät rekisteröidy, on vaikea seurata, käyvätkö lapset koulua, ja asuvatko he ylipäättään oikean huoltajansa kanssa. Tämä aiheuttaa uusia haasteita viranomaisille ja asettaa tulijat myös haavoittuvaan asemaan. Toisaalta on vaarana, että lapset erotetaan esimerkiksi isovanhemmistaan, mikä ei useimmissa tapauksissa ole lapsen edun mukaista.
154. Ukrainan sodalla voi olla myös epäsuoria haitallisia seurauksia muihin kansainvälistä suojelua hakeviin lapsiin. Venäjän Ukrainaankohdistuneen hyökkäyksen ja Suomen Nato-jäsenyyshakemuksen myötä sisäministeriössä on valmisteltu kiireellä kahta lakimuutosta, jotka voivat heikentää mahdollisuutta hakea kansainvälistä suojelua Suomesta. Toinen on ulkomaalaislain muutos EU:n turvapaikkamenettelydirektiivin

193 Hallituksen turvapaikkapolitiittinen toimenpideohjelma 8.12.2015.

194 Saarikkomäki ym. 2018.

195 Lepola 2018. Ks. myös Ihmisoikeuskeskus 2020.

196 Tuomisto ym. 2016; Suomen Lääkäriliitto 2016.

197 Sosiaali- ja terveysministeriö 2016.

198 Kuntaliitto 2016.

199 Maahanmuuttovirasto 2022; Sisäministeriö 2022.

mahdollistaman rajamenettelyn käyttöönottamiseksi myös Suomessa²⁰⁰, ja toinen on rajavartiolaitoksen toimivaltuuksien muuttamiseksi.²⁰¹ EU:n komissio on käsitellyt ulkorajoillaan Valko-Venäjän toimesta vuoden 2021 lopulla tapahtunutta hybridivaikuttamista ja painottanut jäsenvaltioiden velvollisuutta turvata tosiasiallinen mahdollisuus jättää turvapaikkahakemus.²⁰² Komissio myös vastasi Suomen kysymykseen itärajan sulkemisesta mahdollisessa hybridivaikuttamistilanteessa, että EU:n rajan sulkeminen ja turvapaikkaoikeuden rajoittaminen ei ole EU-lainsäädännön mukaan mahdollista edes poikkeusoloissa.²⁰³ Tästä huolimatta Suomessa suunnitellaan voimakkaita rajoituksia rajanylitykseen. Suomi on ollut EU:ssa vahvasti oikeusvaltioperiaatteen puolustaja²⁰⁴, ja nähtäväksi jää, pidetäänkö kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista kiinni myös tällaisessa tilanteessa. Järjestöjen huolena on, että Suomen rajalle luotaisiin samanlaisia menettelyjä kuin EU: eteläisillä rajoilla, joissa on raportoitu ns. ”hot spot” -politiikan johtaneen ihmisoikeusloukkauksiin.²⁰⁵

8.1.2 Ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijat

155. Ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijalapsat saivat enenevässä määrin kielteisiä päätöksiä ja heikompia oleskelulupastatuksia vuoden 2015 jälkeen. Vuonna 2016 heistä vain 630 sai kansainvälistä suojelua, ja 883 oleskeluluvan yksilöllisistä inhimillisistä syistä. Heikomman luvan saaneille perheenyhdistäminen on erittäin vaikeaa, eikä edes oman oleskeluoikeuden jatkuminen ole varmaa; Maahanmuuttovirasto alkoi soveltaa ulkomaalaislakia uudella tavalla vuoden 2017 alusta. Monelle myönnettiin oleskelulupa vain vuodeksi kerrallaan, kunnes nuori tulee täysi-ikäiseksi. Tämän jälkeen oleskeluluvan jatkuminen ei ole enää itsestään selvää, mikä vaikeuttaa nuorten kotoutumista.
156. Ilman huoltajaa maahan tulleet ovat ensin vastaanottolain (746/2011) määrittelemien vastaanottopalveluiden piirissä, jolloin palveluja ohjaa Maahanmuuttovirasto. Oleskeluluvan saamisen jälkeen palvelut määrittää kotoutumislaki (1386/2010), joka on työ- ja elinkeinoministeriön hallinnoimaa, ja niiden järjestämisestä vastaavat alueelliset ELY-keskukset. Järjestelmän rakenteen takia lapsia siirretään yksiköstä toiseen jopa toiselle paikkakunnalle, jolloin tuttu ympäristö vaihtuu ja hoito- ja ihmissuhteet katkeavat. Jotkut joutuvat vaihtamaan paikkaa useita kertoja. Lisäksi 16–17-vuotiaat ovat eriarvoisessa asemassa nuorempiin nähden: vastaanottolaki määrittää nuorempien yksiköt lastensuojelulain mitoituksen, mutta 16-vuotta täyttänyt voidaan majoittaa huomattavasti suurempiin yksiköihin.

200 Luonnon hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta 10.5. SM:n hankesivu: <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=SM010:00/2022>

201 Luonnon hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi rajavartiolaitoksen muuttamisesta 19.5.2022. SM:n hankesivu: <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=SM012:00/2022>

202 EU-komission ehdotukset COM (2021) 752 final sekä COM (2021) 890 final.

203 Oikeusministeriö ja sisäministeriö 2022.

204 Suomi nosti oikeusvaltioperiaatteen yhdeksi tärkeimmistä teemoista puheenjohtajuuskaudellaan 2019. <https://eu2019.fi/taustoitukset/oikeusvaltioperiaatteen-vahvistaminen>

205 Esim. Amnesty on raportoitu ongelmista Välimeren maissa. <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2016/11/hotspot-italy/>

157. Kun lapsi on saanut oleskeluluvan, hänellä on kuntalaisena täysimääräiset oikeudet sosiaalipalveluihin. Ilman huoltajaa tulleet asuvat kuitenkin yksiköissä, jotka eivät ole osa kunnan sosiaalipalveluja. Tämä on aiheuttanut epäselvyyttä ja kuntakohtaista vaihtelua kotoutumislain, sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain soveltamisessa. Lapsilla on palvelutarpeita, joita ei aina tunnisteta tai joihin ei osata vastata. Erityisesti mielenterveyspalveluissa koetaan olevan puutteita.²⁰⁶ Meneillään on uudistus, jossa vastuu näistä yksiköistä siirtyy uusille hyvinvointialueille sosiaali- ja terveyspalvelujen piiriin. Tämän toivotaan takaavan palvelut.

8.1.3 Edustajajärjestelmä

158. Tähänastiset edustajajärjestelmän kehittämistoimet eivät ole riittäviä. Järjestelmä kaipaa pikaista uudistusta, jotta edustajan riippumattomuus ja pätevyys voidaan taata. Edustajien rekrytoinnin, koulutuksen ja valvonnan kuntoon saattamiseksi tarvitaan järjestelmälle yksi koordinoiva taho. Nykyjärjestelmä on sirpaleinen, eikä takaa riippumattomuutta tai laatua.²⁰⁷ FRA korostaa käsikirjassaan edustajan riippumattomuutta.²⁰⁸ Suomessa kuitenkin säädettiin lailla edustajatoiminnan ohjaus ja valvonta Maahanmuuttoviraston tehtäväksi.²⁰⁹

8.1.4 Säilöönotto

159. Suomen hallitus lupasi kieltää ilman huoltajaa tulleiden lasten säilöönoton vuonna 2011. Vuonna 2014 säilöönottoa rajoitettiin, muttei kielletty kokonaan. 15 vuotta täyttänyttä ilman huoltajaa olevaa kielteisen päätöksen saanutta voidaan edelleen pitää säilössä (HE 172/2014 vp) kaikkiaan jopa kuusi vuorokautta. Myös säilöönoton vaihtoehtojen kehittäminen lapsiperheille on jäänyt kesken. Uuden turvallisuustilanteen pelätään aiheuttavan paineita Suomen itärajalta ja saman tyyppisiä ongelmia kuin EU:n ulkorajoilla etelässä – tämä voi johtaa erilaisen järjestelykeskusten perustamiseen ja säilöönoton yleistymiseen, eli vaikeuttaa turvan hakemista Suomesta. Rajamenettelyn käyttöönottoon liittyvä lakimuutosehdotus sisältää myös liikkumisvapauden rajoittamista, joka voisi koskea myös lapsia ja lapsiperheitä. Ilman huoltajaa tulleita voitaisiin rajamenettelyn voimaan astuessa ottaa säilöön paitsi maasta poistamisen yhteydessä, myös maahan saavuttaessa.

206 Martiskainen & Toivonen 2019.

207 Lundqvist ym. 2018.

208 FRA 2014.

209 Laki henkilötietojen käsittelystä maahanmuuttohallinnossa ja siihen liittyvät lakimuutokset (HE 18/2019 vp) hyväksyttiin täysistunnossa 22.6.2020.

- Lasten oikeusturva turvapaikkaprosessin kaikissa vaiheissa on taattava, ja lapsen edun arviointia ja huomioon ottamista Maahanmuuttoviraston päätöksenteossa on kehitettävä edelleen.
- Jos EU:n turvapaikkadirektiivin mukaiset rajamenettelyt tulevat voimaan, on lapsiperheille luotava erityiset takeet saada suojelua. Rajamenettelyjä ei saa soveltaa lainkaan ilman huoltajaansa tullessiin lapsiin.
- Valtion tulee varmistaa, että kaikki lapset oleskelulupastatuksesta huolimatta saavat tarvittavat sosiaali- ja terveystalvet, myös mielenterveystalvet.
- Valtion tulee kehittää ilman huoltajaa tulleen lapsen vastaanottoa ja kotoutumista kokonaisuutena. Lapsen tarpeetonta siirtelyä prosessien eri vaiheissa eri yksiköiden välillä tulee välttää. Näiden lasten huolenpidolle on luotava yhtä vahvat rakenteet kuin muille kodin ulkopuolelle sijoitetuille lapsille. Lasten talveluiden tulee olla osa sosiaalitalvelujärjestelmää.
- Edustajajärjestelmälle on luotava pysyvät rakenteet, joilla turvataan järjestelmän tehokas koordinaatio ja valvonta sekä edustajien osaaminen ja riippumattomuus.
- Lasten säilöönnotto tulee kieltää kokonaan.

8.2 Alkuperäiskansoihin ja vähemmistöihin kuuluvat lapset

Children belonging to a minority or an indigenous group

8.2.1 Saamelaisten lasten oikeus omakielisiin talveluihin

160. Saamen kielellä tarjottavissa talveluissa ei ole riittävästi koulutettua henkilöstöä ja resursseja. Vaikka talveluiden saatavuus on saamelaisten kotiseutualueella hiukan parempi kuin sen ulkopuolella, ei sielläkään ole saatavilla systemaattisesti esimerkiksi saamenkielisiä neuvolatalveluita, psykiatrisia talveluita tai vammaistalveluita.²¹⁰ Saamenkielisen erityisopetuksen ja erityisen tuen sekä oppilashuollon talvelujen saatavuus on myös heikkoa.

161. Yli 50 % kouluikäisistä saamelaislapsista ei saa lainkaan oman kielen opetusta koulussa.²¹¹ Kunnilla ole lakisääteistä velvoitetta saamen kielen opetuksen järjestämiseen kotiseutualueen ulkopuolella, ja saamen kielen opetusta annetaan siellä perusopetusta täydentävänä kielen opetuksena. Kuitenkin yli 70 % alle kymmenvuotiaista ja 67 % 11–17-vuotiaista asuu kotiseutualueen ulkopuolella.²¹²

162. Kotiseutualueen ulkopuolella kunnat vastaavat saamenkielisten varhaiskasvatustalvelujen kuluista – niinpä niitä joko ei ole lainkaan tarjolla tai osallistuminen estyy liian pitkien välimatkojen vuoksi.

210 Lehtola & Ruotsala 2017.

211 Lapsiasiavaltuutettu 2016 a.

212 Lehtola & Ruotsala 2017.

Kotiseutualueen ulkopuolella asuvista saamelaislapsista vain alle 5 % on saamelaisen varhaiskasvatuksen piirissä. Tilannetta helpottaa hie-
man se, että kunnat saavat 85 % kuluista kattavan valtionavustuksen
saamelaiseen kulttuuri- ja kielipesätoimintaan. Laki ei kuitenkaan vel-
voita järjestämään toimintaa, joten se toteutuu hyvin vaihtelevasti.²¹³

163. Saamenkielisiä varhaiskasvatuspalveluja ei ole kotiseutualueellakaan
saatavissa sisällöltään sellaisena ja siinä laajuudessa kuin saamelaisper-
heet niitä tarvitsisivat.²¹⁴ Oikeus saamenkieliseen varhaiskasvatukseen
perustuu saamen kieleen taitoon, joten saamen kielen taidon menettä-
neiden perheiden lapset jäävät oikeuden ulkopuolelle.

- Saamelaislasten saamenkielisten palveluiden turvaamiseksi saa-
menkielisiä peruspalveluita on vahvistettava ja saamenkielisen
henkilöstön saatavuutta parannettava.
- Saamenkielisen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi tulee turvata
pysyvä ja riittävä rahoitus, joka ohjataan Saamelaiskäräjien kautta
palvelunjärjestäjille. Kulttuuri- ja kielipesätoiminta tulisi vakinais-
taa varhaiskasvatuksen rakenteisiin.
- Etäyhteyksillä toteutettavaa opetusta tulee hyödyntää entistä laa-
jemmin ja varmistaa sen laadukkuus.
- Suomen tulee ratifioida ILO:n yleissopimus nro 169 - Itsenäisten
maiden alkuperäis- ja heimokansat (1989).

8.2.2 Romanilapset ja -nuoret

164. Suomessa satoja vuosia asuneiden romanien syrjintä paljastui jopa ylei-
semmäksi kuin somalialais- tai venäläissyntyisten.²¹⁵ Koulutus on alue,
jossa romanien eriarvoisuutta voidaan seurata säännöllisesti. Roma-
nioppilaiden koulumenestys on viimeisen 60 vuoden aikana parantunut
merkittävästi, ja päättötodistuksen saaneiden osuus on noussut 25 pro-
sentista yli 80 prosenttiin. Perusopetus sujuu yhä suuremmalla osalla
hyvin, mutta viidenneksellä romanioppilaista on merkittäviä ongelmia
koulunkäynnissä. Liian moni jää kokonaan ilman peruskoulun päättöto-
distusta: 16 % romanioppilaista jäi 2000-luvun ensimmäisen vuosikym-
menen päätyttyä ilman päättötodistusta, kun koko ikäluokasta vastaava
osuus oli 2,6 %. Heikon koulumenestyksen lisäksi jatko-opintoihin ha-
keutumista ja ammatin hankkimista haittaa myös varhainen itsenäisty-
minen ja perheen perustaminen sekä tiedon ja tuen puute.²¹⁶

213 emt. Ks. myös Saamelaiskäräjät

214 emt.

215 Vähemmistövaltuutettu (nyk. Yhdenvertaisuusvaltuutettu) 2014.

216 Rajala Et Blomerus 2015; Jauhola Et Vehviläinen 2015.

165. Romanioppilaiden peruskouluopintojen keskeyttämisen syistä tarvitaan lisää tietoa. Keskeyttämisen taustalla arvioidaan olevan muun muassa heikot opiskeluvälmiudet tai motivaatioon liittyvät tekijät. Vanhempien koulutustausta vaikuttaa merkittävästi lasten kouluvalmiuksiin²¹⁷, ja PISA-tutkimuksissa on jo vuosia osoitettu vanhempien sosioekonomisen aseman vahvistuva vaikutus lasten koulumenestykseen.²¹⁸ Romanivanhemmat ovat edelleen selvästi keskimääräistä vähemmän koulutettuja. Moni romanioppilas joutuu myös yläkouluaikana poissaolokierteeseen, mikä vaikeuttaa opintoja. Poissaolojen taustalla taas voi olla monia syitä. Perheen välittämä yhteisöllinen kulttuuri ja vahva romani-identiteetti eivät kohtaa koulumaailman vaatimuksia. Yksi merkittävä poissaolojen syy arvioidaan olevan myös syrjintä ja kiusaaminen.²¹⁹
166. Syrjintää itse opetustilanteissa koetaan myös: kun se maahanmuuttajilla ilmenee usein kielivaikeuksien sivuuttamisena, on se romanien kohdalla näyttäytynyt enemmän asenteellisena syrjintänä.²²⁰ Uusi tutkimus osoittaa, että koulujärjestelmässä on syrjiviä mekanismeja: koulutusjärjestelmässä toistetaan rodullistavia ja rasistisia käsityksiä romaneista, ja romanitauastaisten työntekijöiden oletetaan poistavan ennakkoluuloja omalla toiminnallaan. Näin romanit asetetaan itse vastuuseen eriarvoisuuden ja rasismien poistamisesta, vaikka kyse on rakenteellisesta rasismista.²²¹
167. Suomen Romaniyhdistyksen mukaan merkittävä ongelma on myös se, että romanioppilailta sallitaan alisuorittaminen, eli päästetään etenevämmään luokka-asteilla, vaikkei osaaminen ole vaadittavaa tasoa. Samoin kuin maahanmuuttotaustaisia, myös romanioppilaita ohjataan vähemmän koulutusta vaativiin ammattiryhmiin, opiskelemaan esim. lähihoitajiksi tai autonasentajiksi.
168. Noin puolet romanioppilaista siirtyy ammatillisiin jatko-opintoihin, mutta hyvin harvat lukioon.²²² Ammatillisessa koulutuksessa romaniopiskelijat suoriutuvat lähes kuten opiskelijat keskimäärin, opinnot keskeytyivät vain hieman muita useammin. Romanit ovat voineet vuodesta 2014 lähtien osallistua maahanmuuttajien lukiokoulutukseen valmentavaan koulutukseen, jos virallinen äidinkieli on romani.²²³ Tosiasiassa tämä koulutus ei kuitenkaan ole romanioppilaiden saavutettavissa, sillä juuri kenenkään heistä äidinkieli ei ole romani, vaan suomi.²²⁴

217 Ukkola ym. 2020.

218 Ks esim. Leino ym. 2019 (PISA 2018).

219 Opetushallitus 2013.

220 Jauhola & Vehviläinen 2015.

221 Helakorpi 2020.

222 Jauhola & Vehviläinen 2015.

223 Rajala & Blomerus 2015.

224 Romanikieli on erittäin uhanalainen. Suomen romanien äidinkieli on suomi, ja romanikieltä käytetään pääasiassa yhteisön sisällä. Virallista käyttöä sillä ei juuri ole. Romano Missio, <http://romanomissio.fi/romanikieli/>

- Romanilasten osallistumista varhaiskasvatukseen tulee lisätä, jotta voidaan vahvistaa heidän oppimis- ja koulunkäyntivalmiuksiaan.
- Toimia romanilasten ja -nuorten koulunkäynnin tukemiseksi ja peruskoulun suorittamiseksi tulee kehittää ja tehostaa. Koulumenestyksen ja jatko-opintoihin pääsyn kohentamiseksi tulee panostaa seurantaan ja sen perusteella on tehtävä tehokkaita toimenpiteitä opetusjärjestelyihin.
- Romanitaustaisia työntekijöitä tulee rekrytoida lisää kuntien lasten, nuorten ja perheiden palveluihin (varhaiskasvatus, perusopetus, nuorisotyö, ammatillinen koulutus, sosiaalityö, perhetyö). Tietoa romanikulttuurista ja romanien olosuhteista opettajankoulutuksessa tulee lisätä ja romanit tulee tehdä näkyväksi myös oppimateriaaleissa. Samalla on lisättävä opettajien ymmärrystä siitä, miten tunnistaa kentän rasistisia ja rodullistavia käsityksiä.

8.2.3 Ruotsinkielisten palvelujen saatavuus

169. Ruotsin kieltä äidinkielenään puhuvien kielellisten oikeuksien toteutuminen on paljolti kiinni koulutetun henkilöstön saatavuudesta. Ruotsia taitavaa henkilöstöä on parhaiten saatavissa paikkakunnilla, joissa asuu paljon ruotsinkielistä väestöä. Ruotsinkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen järjestäminen on kuitenkin puutteellista pääkaupunkiseudulla, vaikka siellä on ruotsinkielistä väestöä riittävästi.²²⁵
170. Ruotsinkielisiä psykologi- ja lastenpsykiatripalveluja ei ole riittävästi, ja myös puheterapeuteista ja erityislastentarhanopettajista on paikoitellen pulaa.²²⁶ Ruotsinkielisten lastensuojelupalveluiden haasteena on ruotsinkielisten sijoituspaikkojen saatavuus, niin laitospaikoitusten kohdalla. Kieleen perustuvan palveluverkon kehittämisen haasteena on, ettei ruotsinkielisestä lastensuojelusta ja sen asiakkaista ole tarvittavaa tietoa.²²⁷

- Ruotsinkielisten sosiaalipalvelujen saaminen omalla äidinkielellä on turvattava.

225 HE 15/2017, 280

226 Stoor ym. 2017, 9.

227 Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017, 100–101.

8.3 Seksuaalinen hyväksikäyttö

Sexual exploitation and sexual abuse

171. Lanzaroten sopimus (88/2011) tunnetaan Suomessa huonosti.²²⁸ Sopimuksen edellyttämät valtakunnallisesti yhdenvertaiset ja riittävät palvelut ja tuki uhreille eivät toteudu. Ennaltaehkäisevä turvataito-, seksuaali- ja mediataitokasvatus on hajallaan ja kehittämishankkeiden varassa. Eri hallinnonalojen, järjestöjen sekä eri ammattilaisten yhteistyö on puutteellista. Sopimuksen kansallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025 on juuri valmistunut.²²⁹
172. Suomessa ei ole valtakunnallista ennaltaehkäisyyn tähtäävää mallia seksuaalista kiinnostusta lapsia kohtaan tuntevien henkilöiden ammattitaitoiseen hoitoon. Lapsille ja nuorille ei ole tarjolla matalan kynnyksen ilmoituskanavaa eikä tietoa siitä, miten toimia, jos joutuu hyväksikäytetyksi.
173. Suomessa ei ole yhtenäistä ohjeistusta, miten seksuaalisen väkivallan uhreiksi joutuneita lapsia hoidetaan.²³⁰ Pahimmillaan on tilanteita, joissa lapsille ei ole suuressakaan tarpeessa minkäänlaista erikoistunutta hoitoa tai tukea.
174. Lapseen kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaa todistavaan kuva- ja videomateriaaliin ei edelleenkään suhtauduta vakavana lapseen kohdistuneena rikoksena. Suomessa teleoperaattoreille ei ole säädetty velvollisuutta estää asiakkailta pääsyä sivuille, joilla on lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavaa materiaalia. Digitaalisessa mediassa tapahtuvaan lapsiin kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan puuttumista ja ehkäisemistä vaikeuttaa riittämätön tutkimus ilmiön laajuudesta sekä seksuaali- ja turvataitokasvatuksen riittämättömyys. Keskusrikospoliisin ja muiden oikeusviranomaisten resurssit eivät riitä kaikkien esille tulevien tapaus-ten selvittämiseen.

- Lanzaroten sopimuksen kansallisen suunnitelman toimeenpanolle on varattava riittävät resurssit.
- Pedofiilisiä taipumuksia omaaville henkilöille tulee järjestää valtakunnallisesti pääsy ennaltaehkäisevään ammattitaitoiseen hoitoon.
- Valtion on huolehdittava, että lapsille ja nuorille on tarjolla matalan kynnyksen palveluita seksuaalisten häirintä- tai hyväksikäyttötapaus-ten ilmoittamista ja käsittelyä varten.
- Valtion on ryhdyttävä toimiin, jotta lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava kuva- ja videomateriaali tulee poistetuksi palvelimilta mahdollisimman nopeasti.
- Digitaalisessa mediassa tapahtuvaa seksuaaliväkivaltaa koskevaa tietopohjaa on vahvistettava.

228 Lastensuojelun Keskusliitto 2019.

229 Malja ja October (toim.) 2022

230 Korpilahti ym. (toim.) 2019.

8.4 Lapset ja ihmiskauppa

Child trafficking

175. Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisessa toimintaohjelmassa 2016–2017 sitouduttiin siihen, että ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja auttamista koskevassa kehitystyössä otetaan yhdeksi painopistealueeksi lapsen aseman, edun ja oikeuksien huomioiminen.²³¹ Suomessa ei kuitenkaan ole olemassa yhteisesti sovittua menettelytapaa lapsiuhrien tunnistamiseksi.
176. Kun ihmiskaupan uhrien auttamisesta säädetään sisäministeriön alaisessa vastaanottolaissa, jää kontaktipinta sosiaali- ja terveydenhuoltoon etäiseksi. Kunnat ovat kuitenkin ne toimijat, joissa auttamisen pitäisi tapahtua. Kunnissa ei välttämättä ole työkaluja ihmiskaupan tunnistamiseen ja puuttumiseen. Uhrin eivät ole yhdenvertaisessa asemassa, kun palvelut ovat eri tasoisia eri puolilla maata. Kuntien ja auttamisjärjestelmän välillä tarvitaankin suunnitelmallista yhteistyötä ja roolien selkeyttämistä. Ylipäätään eri viranomaisten yhteistyötä tulee tiivistää.²³²
177. Ihmiskaupan uhrien auttaminen on tiiviissä kytköksissä rikosprosessiin, mikä vaikeuttaa auttamista. Lapsiin kohdistuva hyväksikäyttö ja rikokset puolestaan saattavat saada muita rikosnimikkeitä kuin ihmiskauppa. Rikosnimike vaikuttaa siihen, millaiseen apuun lapsi on oikeutettu. Jos näitä rikoksia tutkittaisiin tarkemmin, saatettaisiin löytää viitteitä ihmiskaupasta.²³³
178. Myös aikuisten ihmiskaupan uhrien lasten hyvinvointi ja oikeudet ansaitsivat enemmän huomiota. Kansallisen ihmiskaupparaportoin²³⁴ mukaan uhrin oleskelulupa-asiaa käsiteltäessä ei huomioida riittävästi uhritumisen seurauksia lasten hyvinvoinnille. Lapsen edun arviointi on puutteellista, eikä uhrin tosiasiallista kykyä ja mahdollisuuksia huolehtia lastensa kasvusta ja kehityksestä arvioida riittävästi. Kun uhri käännytään pois Suomesta, ei huolehdita riittävästi siitä, että hakija lapsineen ohjattaisiin tarvittavan avun ja tuen piiriin vastaanottavassa maassa.²³⁵
179. Hallitus laati uuden ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman²³⁶, jossa linjataan ihmiskaupan vastaisen työn nivoutuvan kansallisen lapsistrategian toimeenpanoon, THL:n koordinoimaan Barnahus-hankkeeseen sekä Lanzaroten sopimuksen kansalliseen toimeenpanosuunnitelmaan vuosille 2022–2025. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriössä valmisteltiin uutta erillislakia ihmiskaupan uhrien auttamiseksi, jonka tarkoitus oli koota auttamisen sääntely yhden lain alle ja selkeyttää viranomaisyhteistyötä sekä parantaa uhrien yhdenvertaisuutta ja heikentää auttamisen kytköstä rikosprosessiin. Erillislakia ei kuitenkaan saatu aikaan, vaan lakimuutoksia jatketaan nyt kahdella eri hallinnonalalla

231 Sisäministeriö 2016, 32.

232 Kervinen & Ollus 2019.

233 emt.

234 Kansallisen ihmiskaupparaportoina toimii Suomessa yhdenvertaisuusvaltuutettu.

235 Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016 a.

236 Roth ja Luhtasaari 2021.

erikseen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu näkee, että erityislainsäädäntö turvaisi palveluiden saamisen parhaiten ja korostaa ihmiskaupan uhrin erityisasemaa.²³⁷

- Lasten erityiset olosuhteet ja tarpeet tulee tunnistaa osana ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausjärjestelmää (engl. national referral mechanism). Ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten hoito ja tuki ei voi jäädä vain ulkomaalaishallinnon vastuulle, vaan myös sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntemus tulee kytkeä osaksi auttamisjärjestelmää.
- Turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmässä työskenteleviä tulee kouluttaa seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsikaupan tunnistamiseen. Tärkeää on myös huolehtia riittävän seksuaalikasvatuksen ja -neuvonnan järjestämisestä turvapaikanhakija- ja maahanmuuttajanuorille.
- Poliisi, syyttäjät ja tuomioistuimet tarvitsevat lisää koulutusta lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan erityispiirteistä. On huolehdittava, että poliisin ihmiskauppaan erikoistuneessa tutkintayksikössä on osaamista lasten kuulemisesta ja lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnasta.

237 Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2021, 64.

Lähteet

- Aalto-Setälä, Terhi; Suvisaari, Jaana; Appelqvist-Schmidlechner, Kaija ja Kiviruusu, Olli (2021). Pandemia ja nuorten mielenterveys - Kouluterveyskysely 2021. Tutkimuksesta tiiviisti 55/202, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143129/URN_ISBN_978-952-343-738-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Alanko, Katariina (2014). Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf>
- Myllyniemi (2015). Nuorisobarometri 2014. Nuorisobarometri_2014_web.pdf (tietoanuorista.fi)
- Amisbarometri 2022. Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto SAKKI ry ja Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sh. <https://sakkiry.fi/amisbarometri2022/>
- Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu EOAK/5948/2016 (25.5.2018). Lapsen käännättäminen ilman oleskelulupa- ja käännätyspäätöstä. <https://www.oikeusasiamies.fi/rfi/raikaisut/-/eoar/5948/2016>
- Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu EOAK/6946/2017 (25.5.2018). Lapsen edun arviointi ulkomaalaisasiassa. <https://www.oikeusasiamies.fi/rfi/raikaisut/-/eoar/6946/2017>
- Apulaisoikeuskanslerin päätös (OKV/8/50/2018, 13.3.2019), Lastensuojelua koskevien kanteluiden viipyminen ja lastensuojelun ohjaus- ja valvontatoiminta. Saatavissa: 13.3.2019 OKV/8/50/2018 – Valtioneuvoston oikeuskanslerin tietokanta – FINLEX® (Viitattu 23.9.2020).
- Arponen, Anne & Häkkinen, Margareeta (2021) Päihteitä käyttävien raskaana olevien naisten ja vauvaperheiden palveluketju ja palvelukokonaisuus: Neuvoja alueellisen palvelukokonaisuuden rakentamiseen. Työpäperi 23/2021, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-745-6>
- Autonen-Vaaranemi, Leena (2019). Perheammattilaisten aseoituminen vanhemmuuteen ja vanhemmuutta koskevat kehykset erotyössä. Janus 4/2019, Vol 27. <https://journal.fi/janus/issue/view/6038>
- Bildjuschkin, K. 2018 (toim.) Eropalveluilla kohti sovinnollisuutta. Työpäperi 40/2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137330/URN_ISBN_978-952-343-257-4.pdf
- CEDAW/C/FIN/CO/7. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the seventh periodic report of Finland (2014).
- Committee on the Rights of the Child, Concluding Observations: Finland, 2011, CRC/C/FIN/CO/4. Saatavissa https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fFIN%2fCO%2f4&Lang=en (Viitattu 23.9.2020)
- Eduskunnan oikeusasiamies (2020). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019. [https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2019-fi/51758de7-f75b-449c-8967-a5372e40df0b\(Viitattu_23.9.2020\)](https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2019-fi/51758de7-f75b-449c-8967-a5372e40df0b(Viitattu_23.9.2020))
- Eduskunnan oikeusasiamies (2019 a). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018. [https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2018-fi/d41f123c-55c8-465e-9dd7-a154c59bc4fc\(Viitattu_23.9.2020\)](https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2018-fi/d41f123c-55c8-465e-9dd7-a154c59bc4fc(Viitattu_23.9.2020))
- Eduskunnan oikeusasiamies (2019 b). Tiedote. [https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2018-fi/d41f123c-55c8-465e-9dd7-a154c59bc4fcLukuisia-toimenpideratkaisuja_huostaanotettujen_lasten_kanteluihin_Saatavissa:_https://www.oikeusasiamies.fi/en/web/guest/-/lukuisia-toimenpideratkaisuja_huostaanotettujen_lasten_kanteluihin\(Viitattu_23.9.2020\)](https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2018-fi/d41f123c-55c8-465e-9dd7-a154c59bc4fcLukuisia-toimenpideratkaisuja_huostaanotettujen_lasten_kanteluihin_Saatavissa:_https://www.oikeusasiamies.fi/en/web/guest/-/lukuisia-toimenpideratkaisuja_huostaanotettujen_lasten_kanteluihin(Viitattu_23.9.2020))
- Eduskunnan oikeusasiamies (2018). Tiedote 2.10.2018: Sosiaalityöntekijöiden kohtuuton työtaakka vaarantaa sijaishuollon valvonnan ja kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeuksien toteutumisen. https://www.oikeusasiamies.fi/fi_FI/-/sosiaalityontekijoiden-kohtuuton-tyotaakka-vaarantaa-sijaishuollon-valvonnan-ja-kodin-ulkopuolelle-sijoitetun-lapsen-oikeuksien-toteutumisen Viitattu 29.4.2020.
- Eduskunnan oikeusasiamies (2016). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2015. Toimintakertomus 2015. k 11/2016 vp. <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2015>
- Eerola P., Alasuutari M., Karila K., Kuukka A. & Siippainen A. (2020). Rationalizing early childhood education and care in the local context: a case study of Finnish municipalities <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/67887>
- Ensi- ja turvakotien liitto (2016). Selvitys eroauttamisen palveluista Suomessa (sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta).
- Eriksson, Pia & Nelimarkka, Siiri & Paasivirta, Annukka & Tiili, Anna & Yliruka, Laura (2021) Koronan vaikutukset lastensuojeluun. Osa 2. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Eronen, T. (2013). Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Raportti 4/2013. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. http://julkari.fi/bitstream/handle/10024/104355/URN_ISBN_978-952-245-833-9.pdf?sequence=1

- Eronen, T. & Laakso, R. (2016). Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2016. Työpäpaperi 44/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131499/URN_ISBN_978-952-302-780-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Eskelinen M. & Paananen M. (2018). Lapsen tuen toteutuminen yksityisissä päiväkodeissa. e-Erika Erityispedagogista tutkimusta ja koulutuksen arviointia 2/2018. <https://journals.helsinki.fi/e-erika/issue/view/2>
- Euroopan Komissio (2021). Neuvoston päätös väliaikaisista hätätoimenpiteistä Latvian, Liettuan ja Puolan hyväksi, COM/2021/752 final. Saatavissa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/?uri=CELEX:52021PC0752>
- Euroopan Komissio (2021). Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus toiminnasta muuttoliikkeeseen ja turvapaikanhakuun liittyvissä välineellistämistilanteissa, COM/2021/890 final. Saatavissa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52021PC0890>
- Euroopan parlamentti (2013). Suomen maakohtainen raportti tutkimuksesta vammaisia lapsia koskevasta jäsenvaltioiden politiikasta. Saatavissa: ([https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/474420/IPOL-LIBE_ET\(2013\)474420_FI.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/474420/IPOL-LIBE_ET(2013)474420_FI.pdf)) (Viitattu 28.9.2020)
- European Union Agency for Fundamental Rights, FRA (2020). A long way to go for LGBTI equality. EU-LGBTI II. Ladattavissa : <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/eu-lgbti-survey-results> (Tiivistelmä Country Data: Finland saatavissa: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/lgbti-survey-country-data_finland.pdf)
- European Union Agency for Fundamental Rights – FRA (2017). Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results., 2017. <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/second-european-union-minorities-and-discrimination-survey-main-results>
- European Union Agency for Fundamental Rights – FRA (2015 a). Child Participation in Justice Report, Finland, 2012. FRA Social Fieldwork Research. [Lepola, O., Sams, A., and Sorjanen, A.-M. The Finnish League for Human Rights]. <https://fra.europa.eu/en/country-data/2015/country-reports-comparative-report-children-and-justice> (Viitattu 23.9.2020).
- European Union Agency for Fundamental Rights – FRA, (2015 b). Child-friendly justice – perspectives and experiences of professionals: Press pack, 2015. <https://fra.europa.eu/en/media/press-packs/child-friendly-justice> (Viitattu 23.9.2020).
- European Union Agency for Fundamental Rights – FRA (2014). Guardianship for children deprived of parental care. A handbook to reinforce guardianship systems to cater for the specific needs of child victims of trafficking.
- Fagerlund, M. & Peltola, M. & Kääriäinen, J. & Ellonen, N. & Sariola, H. (2014). Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Juvenes Print.Tampere. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86726/Raportteja_110_lapsiuhritutkimus_web.pdf
- Fingerroos, Outi (2016). Mitä perheenyhdistäminen tarkoittaa. Teoksessa Fingerroos, Outi, Tapaninen, Anna-Maria ja Tiilikainen, Marja (toim.) Perheenyhdistäminen. Tampere, Vastapaino, 65–87.
- Forsell, Martta & Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla (2021). Tilastoraportti 19/2021. Lastensuojelu 2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- Goman J., Rumpu N., Kiesi J., Hietala R., Hilpinen M., Kankkonen H., Kjälman I-O., Niinistö-Sivuranta S., Nykänen S., Pantsar T., Piilonen H., Raudasoja H., Siippainen M., Toni A. & Vuorinen R. (2020). Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkuja. Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Julkaisu 6:2020. <https://karvi.fi/publication/vaihtoehtoja-valintoja-ja-uusia-alkuja-arviointi-nuorten-opintopolusta-ja-ohjauksesta-perusopetuksen-ja-toisen-asteen-nivelkohdassa/>
- Government Action Plan 2018–2019: Finland, a land of solutions, 29.5.2015. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160985> (Viitattu 23.9.2020).
- Haataja A., Ahlgren-Leinvuo H., Ranto S. & Valaste M (2017). Lastenhoitoratkaisut helsinkiläisessä lapsiperheissä. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/17_12_20_tutkimuksia_04_haataja_ahlgrenleivuo_ranto_valaste.pdf
- Hakalehto, Suviaanna & Helander, Merike (2017). Poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus lapsen oikeuksien näkökulmasta. Defensor Legis 6/2017.
- Hakalehto, Suviaanna & Sovela, Katariina (2018). Lapsen etu ja sen ensisijaisuus ulkomaalaisasioita koskevassa päätöksenteossa. Teoksessa Kallio & Kotkas & Palander: Ulkomaalaisoikeus, 407–448.
- Hallintotuomioistuinten yhteinen toimintakertomus vuodelta 2018. Saatavissa: https://www.kho.fi/material/attachments/kho/aineistoa/sectorikertomukset/SgqzGjL1/Sektorikertomus_2018_suomi.pdf (Viitattu 23.9.2020).
- Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017. Hallituksen julkaisusarja 8/2017 (s. 100–101).

- Hallituksen turvapaikkapoliittinen toimenpideohjelma 8.12.2015. <https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1058456/Hallituksen+turvapaikkapoliittinen+toimenpideohjelma+8.12.2015/98990892-c08e-4891-8c23-0d229f1d6099>
- Halme N., Kanste O. & Klemetti R., Kuusio H., Rajala R. & Seppänen J. (2017). Ulkomaista syntyperää olevien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyssä vuonna 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tutkimuksesta tiiviisti 6/2017. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135234/URN_ISBN_978-952-302-910-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Heino, T. & Hyry, S. & Ikäheimo, S. & Kuronen, M. & Rajala, R. (2016). Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportit 3/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf?sequence=1
- Heino, T. & Säles, E. (2017). Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. Työpäperi 20/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132434/URN_ISBN_978-952-302-857-9.pdf?sequence=1
- Heinonen, Hanna & Hipp, Tiia & Lavikainen, Ville & Martiskainen, Taina & Muuronen, Kaisu & Pollari, Kirsi (2015). "Älkää säästäkö tyhmästi lastenne kustannuksella" – Lasten ja nuorten mielipiteitä hallituksen rahankäytöstä. Lastensuojelun Keskusliiton julkaisu. https://www.lsk.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Rahankayttoselvitys_verkko.pdf
- Heiskanen N., Neitola M., Syrjämäki M., Viljamaa E., Nevala P., Sipola M & Viitala R. (2021). Kehityksen ja oppimisen tuki sekä inklusiivisuus varhaiskasvatuksessa. Selvitys nykytilasta kunnallisissa ja yksityisissä varhaiskasvatuspalveluissa sekä esitys kehityksen ja oppimisen tuen malliksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2021:13. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162927/OKM_2021_13.pdf
- Helakorpi, Jenni (2020). Innocence, privilege and responsibility. Power relations in policies and practices on Roma, Travellers and basic education in three Nordic countries. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia, numero 83 (Helsinki Studies in Education, 83/2020), University of Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/317940/innocenc.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hietämäki J., Kuusiholma J., Räikkönen E., Alasuutari M., Lammi-Taskula J., Repo K., Karila K., Hautala P., Kuukka A., Paananen M., Ruutiainen V. & Eerola P. (2017) Varhaiskasvatus- ja lastenhoitoratkaisut yksivuotiaiden lasten perheissä. CHILDCARE-kyselytutkimuksen 2016 perustulokset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, työpäperi 24/2017. <https://www.julkari.fi/handle/10024/132438>
- Hoikkala, S. & Heinonen, H. (2013). Samalla puolella? Näkökulmia perheiden jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. [https://www.lsk.fi/wp-content/uploads/Samalla_puolella_Nakokulmia_perheiden_jalleenyhdistämiseen_lastensuojelussa.pdf](https://www.lsk.fi/wp-content/uploads/Samalla_puolella_Nakokulmia_perheiden_jalleenyhdistamiseen_lastensuojelussa.pdf)
- Hoikkala, S. & Kojo, R & Tervo, J. & Aaltonen, T. (2017). Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli: kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Työpäperi 19/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132271/URN_ISBN_978-952-302-855-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hoikkala, Susanna & Lavikainen Ville (2015). Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Lastensuojelun Keskusliitto. <https://www.lsk.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Sattumuksia-vai-suunnitelmallisuutta.pdf>
- Holappa A., Hyvönen S., Junntila N., Keskinen N., Kola-Torvinen P. & Palve-Kaunisto L. (2018). Aamu- ja iltapäivätoiminnan tila ja kehittämistarpeet. Aamu- ja iltapäivätoiminnan kehittämistyöryhmän raportti 2018. Raportit ja selvitykset 2018:12. https://www.opi.fi/sites/default/files/documents/aamu_ja_iltapaivatoiminnan_tila_ja_kehittamistarpeet.pdf
- Holmila, M. & Raitasalo K. & Tigerstedt, C. (2016). Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapsi ja alkoholi. Juvenes Print. Suomen Yliopistopaino. Helsinki.
- Honkanen, Petri 2020: Perusturvan kehitys 2010–2020. SOSTE Suomen Sosiaali ja terveys ry. <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2020/01/SOSTE-selvitys-perusturvan-kehitys-2010-2020-Pertti-Honkanen-2.pdf>
- Huotari, Kari, Törmä, Sinikka & Tuokkola Kati (2011). Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla: Erytystarkastelussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa. Sisäasiainministeriön julkaisu 11/2011.
- Hytönen, K-M. & Malinen, A. & Salenius, P. & Haikari, J. & Markkola, P. & Kuronen, M. & Koivisto, J. (2016). Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74821/Rap_2016_22.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Hänninen, Kaija (2004). Kohtaamisen kokemuksia epävarmuuden näyttämöllä. Kokemuksellinen ensitieto vammaisen lapsen syntyessä. Stakesin tutkimuksia.
- Ihmisoikeuskeskus (2014). Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut2/ihmisoikeuskeskuksen-julkaisut/ihmisoikeuskasvatus-ja-koulutus/>
- Ihmisoikeuskeskus (2020). Perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen Suomessa – koottuja havaintoja. Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 2/2020. https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/pAKhO9KV6qNbEGHJWkZlOVdVqG/PIO_havaintoja_%20IOK%202-2020.pdf
- Ikonen R., Hietamäki J., Laakso R., Heino T., Seppänen J. & Halme N. (2017). Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos – Tutkimuksesta tiiviisti 21/2017. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135232/URN:ISBN_978-952-302-903-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Informing Families of Their Child's Disability. National Best Practice Guidelines. National Federation of Voluntary Bodies. http://www.orpha.net/national/data/IE-EN/www/uploads/Informing_Fam.pdf
- Itäpuisto, M. & Selin, J (2013). Miten palvelut vastaavat päihteiden käyttäjän läheisten avuntarpeisiin? Teoksessa Warpenius, K., Holmila, M. ja Tigerstedt, C. (toim.) Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, ss 138–145.
- Jauhola, Laura & Vehviläinen, Jukka (2015). Syrjintä koulutuksessa. Erityistarkastelussa kokemukset yhdenvertaisuuden toteutumisesta opintojen ohjauksessa eri vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten osalta. Oikeusministeriön julkaisu 21/2015. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76615>
- Jokela, Satu; Luopa, Pauliina, Hyvärinen, Anni; Ruuska, Tupu; Martelin Tuija ja Kleme, Reija (2020). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpäpaperi 38/2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN:ISBN_978-952-343-580-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kaakinen, Markus & Näsi, Matti (2021) Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2020. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 47/2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0684-1>
- Kaltiala-Heino, Riittakerttu & Welling, Jukka & Fröjd, Sari (2014). Tamperelaisten 9. -luokkalaisten mielenterveys lukuvuosina 2002–3 ja 2012–13. Pirkanmaan sairaanhoitopiirin julkaisuja 1/2014.
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (2019). Tilastoraportti 2019 varhaiskasvatuksen järjestämisestä. Karvi_vaka_tilastoraportti_2019-1.pdf
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (2020). Poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutukset tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen Osa I: Kansallisen arvioinnin taustaraportti, synteesi ja tilannearvio valmiiden aineistojen pohjalta. Poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutukset, osa I (karvi.fi)
- Kansallinen lapsistrategia: Komiteamietintö. Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8. Valtioneuvosto, Helsinki 2021. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162864>
- Kanste O., Sainio P., Halme N. & Nurmi-Koikkalainen P. (2018). Erilaisia toimintarajoitteita kokevien nuorten hyvinvointi ja kasvuympäristön turvallisuus. Tutkimuksesta tiiviisti 24, elokuu 2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136768/URN:ISBN_978-952-343-156-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kanste, Outi; Sainio, Päivi; Halme, Nina; Nurmi-Koikkalainen, Päivi (2017). Toimintarajoitteisten nuorten hyvinvointi ja avun saaminen – Toteutuuko yhdenvertaisuus? Kouluterveyskyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 24, elokuu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kantar TNS, Telia Company, Pelastakaa Lapset ry. (2017). Online life through children's eyes. Findings from the Children's Advisory Panel. <https://www.teliacompany.com/globalassets/telia-company/documents/sustainability/children-online/summary-life-online-through-childrens-eyes.pdf>
- Karlsson, T. & Kotovirta, E. & Tigerstedt, C. & Warpenius, K. (toim.) 2013. Alkoholi Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikkatoimet. THL Raportti 13/2013, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy. <https://www.julkari.fi/handle/10024/104455>
- Kasvun Tuki. Vaikuttavan varhaisen tuen tietolähde. <https://kasvuntuki.fi/>
- KEHAS-ohjelman loppuraportti 2016: Laitoksesta yksilölliseen asumiseen. Kehitysvammaisten asumisen ohjelman toimeenpanon arviointi ja tehostettavat toimet vuosille 2016–2020. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:17. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74818/Rap_ ja_muistioita_2016_17.pdf (Viitattu 29.9.2020).
- Kehitysvammaliitto (2018). Lausunto ulkoministeriölle 25.4.2018 luonnokseen Suomen ensimmäiseksi raportiksi vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (CRPD) täytäntöönpanosta. Saatavissa: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton-lausunto-crpd-taytantonpanosta-25-04-2018.pdf>

- Kervinen, Elina & Ollus, Natalia (2019). Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa suomessa. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI), Publication Series No. 89. https://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/RwF5tscZD/Lapsiin_ja_nuoriin_kohdistuva_ihmiskauppa_Suomessa.pdf
- Kiilakoski (2022). Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisobarometri 2021 - tietoaanurista.fi
- Kiilakoski, Tomi (2022) henkilökohtainen tiedonanto. E-mail 'Re:Barokysymys/syrjintä'.
- Kivistö, J. & Hoikkala, S. (2015). Syntymäperheiden ja läheisverkoston kanssa työskentely sijoituksen aikana – Nuorten näkökulma. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Nuorten_nakokulma.pdf
- Kokko, Sari & Montonen, Elina (2014). Näkövammaisen opiskelijan arki – ruusuja, risuja, kokemuksia ja kommervenkkejä. Näkövammaisten Keskusliitto ry 2014
- Korpilahti U. (toim.) 2018. Kansallisen lasten ja nuorten turvallisuuden edistämisen ohjelman tavoite- ja toimenpidesuunnitelma vuosille 2018–2025 osa I. THL Työpäperi 11/2018, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-082-2>
- Korpilahti, U. Kettunen, H. Nuotio, E. Jokela, S. Nummi, V M. Lillsunde, P. (toim.) 2019. Väkivallaton lapsuus – toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4123-6>
- Koukkula, M. Parekh, S. Klemetti, R. 2014. Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelman 2012–2016 (FGM) väliarviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäperi 26/2014. Helsinki 2014. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-265-2>
- Kuntaliitto (2014). Oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanosta kunnissa. 30.6.2014. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/20140630_Opiskeluhuoltolain%20kyselyn%20tulokset.pdf
- Kuntaliitto (2016). Turvapaikanhakijoiden sosiaali- ja terveyspalvelut vastaanottokeskuksissa ja kuntien rooli. Kuntaliiton yleiskirje 6/2016 (29.4.2016). <https://www.kuntaliitto.fi/yleiskirjeet/2016/turvapaikanhakijoiden-sosiaali-ja-terveyspalvelut-vastaanottokeskuksissa-ja>
- Kuoppala, T. & Forsell, M. & Säkkinen, S. (2019). Tilastoraportti 23/2019, Lastensuojelu 2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138211/Tr23_19_LASU.pdf?sequence=5
- Laajasalo, Taina; Rajala, Rika; Julin, Essi; Huittinen, Matleena & Juusola, Aino (2021) Barnahus-hanke. Hankkeessa tehty työ vuosina 2019–2021. Hankesuunnitelma 2022–2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://thl.fi/documents/10531/2851931/Barnahus-hankesuunnitelma+2022_2023_1.pdf/7949a739-463e-09ac-73b7-ebcf32adad48?t=1641302667090 (viitattu 10.5.2022)
- Laakso, R. (2013). Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Sastamala: Kunnallisan kehittämissäätiö. https://kaks.fi/wp-content/uploads/2015/12/Mista_koti_huostaanotetulle_lapselle.pdf
- Laaksonen, Vilja & Repo, Laura (2017). Kaveritaitoja. Tietoa ja harjoituksia toimivan ryhmän rakentamiseen varhaiskasvatuksessa. Foklhälsan.
- Laine T. (2010). Lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille tarjottavat turvakotipalvelut. Selvityshenkilöraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-2957-9>
- Lapsen ääni -kysely 2021 Pelastakaa Lapset ry. <https://www.pelastakaalapset.fi/ajankohtaista/kampanjat/lapsen-aaeni/>
- Lapsiasiavaltuutettu (2020 a). Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2020.
- Lapsiasiavaltuutetun tiedote (2020 b). Tiedote 23.9.2020. Pääsy lastenvalvojalle tulee turvata. Saatavissa: <https://www.sttinfo.fi/tiedote/paasy-lastenvalvojalle-tulee-turvata?publisherId=17712812&releaseId=69889372> (Viitattu 28.9.2020).
- Lapsiasiavaltuutettu (2019). Aloite kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kansallisen raportointimenettelyn kehittämisestä, kirje valtioneuvoston kanslialle ja ulkoministeriölle 23.4.2019. LAPS/16/2019. Saatavissa: LAPS_aloite_raportointimenettelyn_kehittaminen_23042019.pdf (lapsiasia.fi) (Viitattu 23.9.2020).
- Lapsiasiavaltuutettu (2018). Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018, K 5/2018 vp. Saatavissa: LA_eduskuntakertomus_2018_nettti_SU.pdf (valtioneuvosto.fi) (Viitattu 25.9.2020).
- Lapsiasiavaltuutettu (2016 a). Eriarvoistuva koulu? Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2016. LA_vuosikirja_0316.pdf (valtioneuvosto.fi)
- Lapsiasiavaltuutettu (2016 b). Lausunto valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkostolle valtioneuvoston toisen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman laatimiseksi, 25.1.2016. <https://lapsiasia.fi/haku?q=valtioneuvoston%20perus-%20ja%20ihmisoikeusverkostolle%20>
- Lapsiasiavaltuutettu (2015). Aloite poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta 8.10.2015.

- Lapsilähtöinen budjetointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:23. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162217/VNTEAS_2020_23.pdf
- Lasten ja nuorten pääsy mielenterveyspalvelujen piiriin. Arviointiraportti 2019. Pääkaupunkiseudun tarkastuslautakunnat Helsinki, Espoo, Vantaa, Kauniainen, HUS. Saatavissa: https://www.arviointikertomus.fi/sites/default/files/pdf/article-memo/2019/lasten_ja_nuorten_paasy_mielenterveyspalvelujen_piiriin.pdf (Viitattu 25.9.2020)
- Lastensuojelun Keskusliitto 2021; Kyselyraportti lapsen oikeuksien tunnettuudesta ja lasten ja nuorten näkemyksiä lasten tilanteesta Suomessa 2021. Lapsen oikeudet lasten silmin 2021 | Lastensuojelun Keskusliitto (lslk.fi)
- Lastensuojelun Keskusliitto (2019). Suomeen tarvitaan suunnitelma lapsiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan torjuntaan. Lapsi- ja perhejärjestöjen kannanotto 25.3.2019. <https://www.lslk.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Kannanotto-Lanzaroten-sopimus.pdf>
- Lastensuojelun Keskusliitto; Suomen UNICEF; Mannerheimin Lastensuojeluliitto; Pelastakaa Lapset (2019). Lapsi verkossa – Näkökulmia lasten oikeuksiin ja tietosuojaan digitaalisessa ympäristössä. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 1/2019. Lapsi-verkossa.pdf (lslk.fi)
- Lehtola, Riitta & Ruotsala, Pia (2017). Saamenkielisten palveluiden nykytilakartoitus - Saamelaisten lasten-, nuorten ja perheiden palvelut.
- Leino K., Ahonen A. K., Hienonen N., Hiltunen J., Lintuvuori M., Lähteinen S., Lämsä J., Nissinen, K., Nissinen V., Puhakka E., Pulkkinen J., Rautopuro J., Sirén M., Vainikainen M.-P. & Vettenranta J. (2019). PISA 2018 Ensituloksia – Suomi parhaiden joukossa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:40. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161922/Pisa18-ensituloksia.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Lepola Outi (2018). Turvapaikanhakijat oikeusavun asiakkaina. Kohti yhdenvertaisia ja laadukkaita oikeusapupalveluita. Siirtolaisuusinstituutin selvitys. Valtioneuvoston kanslia, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan artikkelisarja 33/2018. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=28901>.
- Lundqvist, Kia; Toivonen, Virve-Maria; Saari, Joonas; Halttunen, Timo; Qvist, Leena-Maija; Mikkonen Anna & Castrén, Elina (2018). Edustajat lapsen edun takaajina – Ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina saapuneiden alaikäisten edustajajärjestelmä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Alueet, 26/2018. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161040>.
- Maahanmuuttovirasto. Turvapaikkapäätökset, yksin tulleet alaikäiset 2016. Maahanmuuttoviraston tilastot: <https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions/23330/49/14?start=552&end=563>
- Maahanmuuttovirasto (2022). Yli 20 000 Ukrainasta paennutta on saanut tilapäistä suojelua Suomesta – päätöksen saa nyt nopeasti. Tiedote 20.5.2022. <https://migri.fi/-/yli-20-000-ukrainasta-paennutta-on-saanut-tilapaista-suojelua-suomesta-paatoksen-saa-nyt-nopeasti?ref=newsroom>
- Malja, Marjo & October, Martta (2022) Lanzaroten sopimus: Kansallinen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8675-6>
- Martiskainen, Taina & Toivonen, Virve (2019). Kotoutumisen polku – Ilman huoltajaa tulleiden lasten oikeudet, tarpeet ja palvelut. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 6/2019. Kotoutumisen polku - Ilman huoltajaa tulleiden lasten oikeudet, tarpeet ja palvelut (lslk.fi) https://www.lslk.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Kotoutumisen_polku_.pdf
- Marttunen, M. & Kaltiala-Heino R. (2014). Nuoruuden mielenterveydenhäiriöiden epidemiologia. Teoksessa Lönnqvist J, Heikkinen M, Henriksson M, Marttunen M, Partonen T (toim.) Psykiatria. Helsinki: Duodecim.
- Mertaniemi, R (2018). Vanhempain Barometri 2018. Koululaisten vanhempain näkemyksiä lapsen koulunkäynnistä sekä kodin ja koulun yhteistyöstä. Suomen Vanhempainliitto, Förbundet Hem och Skola i Finland. https://vanhempainliitto.fi/wp-content/uploads/2018/11/Vanhempain-Barometri-2018_raportti.pdf
- Mäkelä, Pia & Warpenius, Katariina (2020). Night-time is the right time? Late-night drinking and assaults in Finnish public and private settings. Drug and Alcohol review <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/dar.13068>
- Nordens Välfärdscenter (2015). Barn kan inte vänta. Översikt av kunskapsläget och exempel på genomförbara förbättringar. Stockholm: Nordens Välfärdscenter.
- Nyyssölä K., & Kumpulainen T. (2020). Perusopetuksen ja kouluverkon tulevaisuudennäkymiä. Opetushallitus Raportit ja selvitykset 2020:25 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Perusopetuksen_ja_kouluverkon_tulevaisuudennakymia.pdf
- OECD (2021). Education at a Glance 2021. OECD Indicators. https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2019_f8d7880d-en

- OECD (2018). Health at glance: Europe 2018. State of health in the EU cycle. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/health_glance_eur-2018-en/index.html?itemId=/content/publication/health_glance_eur-2018-en&mimeType=text/html
- Oikeuskanslerin tiedote 21.11.2019. <https://oikeuskansleri.fi/-/oikeuskansleri-poystin-puhe-lapsen-oikeuksien-ajankohtaispaivassa-teemalla-lapsibudjetointi-lapsen-oikeuksien-edistamisen-tyokaluna>
- Oikeuskanslerin päätös OKV/2/50/2015. <https://www.finlex.fi/fi/viranomaiset/foka/2015/20152371>
- Oikeusministeriö ja sisäministeriö (2022). Rajaturvallisuuden vahvistaminen lainsäädäntöteitse etenee. Tiedote 12.5.2022. <https://intermin.fi/-/rajaturvallisuuden-vahvistaminen-lainsaadantoteitse-etenee>
- Oikeusministeriö (2020). "Kuullaan, mutta ei kuunnella": Lasten osallistumisoikeudet Suomessa. Arviointiraportti. Selvityksiä ja ohjeita 2020:10. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162085>
- Oikeusministeriö (2019). Ei tietoa eikä vaihtoehtoja: Selvitys intersukupuolisten ihmisten oikeuksista ja kokemuksista. Selvityksiä ja ohjeita 2019:3. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161410>
- Oikeusministeriö (2016). "Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä." Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Julkaisu 7/2016. "Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä". Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin - Valto (valtioneuvosto.fi)
- Ombudsman for Children, the Child Advisory Board. Aloite LAPS/193/2011.
- Opetusalan Ammattijärjestö OAJ (2019). Uudistus ilman resursseja. Selvitys opettajien kokemuksista ammatillisen reformin jälkeen. 13.9.2019. <https://www.oaj.fi/contentassets/f82267bcbdb949858fe33524ee3d2b57/uudistus-ilman-resursseja.pdf>
- Opetushallitus (2021) Oppivelvollisuuden laajentamisen myötä entistä useampi pääsi nopeasti jatko-opintojen pariin. Tiedote 23.11.2021. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2021/oppivelvollisuuden-laajentamisen-myota-entista-useampi-paasi-nopeasti-jatko-opintojen>
- Opetushallitus (2020). Opettajat ja rehtorit suomessa 2019. Esi- ja perusopetuksen opetusryhmät. Raportit ja selvitykset 2020:16. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/opettajat_ ja_rehtorit_suomessa_2019_esi- ja_perusopetuksen_opetusryhmat.pdf
- Opetushallitus (2013). Romanioppilaiden ohjaus toiselle asteelle ja tuki jatko-opinnoissa. <https://www.oph.fi/fi/tilastot- ja-julkaisut/julkaisut/romanioppilaiden-ohjaus-toiselle-asteelle- ja-tuki-jatko-opinnoissa> https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Opetus_ ja_kulttuuritoimen_rahoitus_2021.pdf
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017). Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. OKM selvitys 34:2017. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80629/OKM_34_2017.pdf
- Pajulo, M., Pykkönen, N., Kalland, M., Sinkkonen, J., Helenius, H., Punamäki R-L & Suchman, N. (2012). Substance-Abusing Mothers in Residential Treatment with Their Babies: Importance of Pre- and Postnatal Maternal Reflective Functioning. *Infant Mental Health Journal*. 33(1), 70–81.
- Palander, Jaana (2018). Perheenyhdistäminen ja perhe-elämän suoja. Teoksessa Kallio & Kotkas & Palander: Ulkomaalaisoikeus, 357–406.
- Partanen, P. & Pasanen, K. & Reinikainen, H. & Tervonen-Arnkil, K. (2013). Avoimuutta ja yhteyksiä – kotimainen adoptio muutoksessa. Kohtaaminen–kotimaisen adoption kehittämishanke 2010–2013. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 22. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Pekkarinen, E. (2017). Koulukoti muutoksessa. Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävästä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja (Nuorisotutkimusseura). https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/koulukoti_muutoksessa.pdf
- Pekkarinen, E. (2011). Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto verkkojulkaisuja 51. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura & Lapsuudentutkimuksen seura & Lastensuojelun Keskusliitto & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf>
- Pelastakaa lapset (2015). Entten tenttien pelistä pois. Lapsen ääni 2015-raportti lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta. Lapsen ääni -kysely 2015. https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2016/04/25094856/Lapsen_aani_raportti_SUOMI.pdf
- Pelastakaa lapset (2018). Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen digitaalisessa mediassa. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2018/08/31131602/Sexting_raportti_web-002.pdf
- Pelastakaa lapset (2020). Perheen taloudellisen tilanteen vaikutukset lasten arkeen, vapaa-aikaan ja hyvinvointiin. Lapsen ääni -kysely 2020. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2020/10/20094831/Lapsen-Aani-2020_raportti2_FI_FINAL1.pdf

- Peruspalvelujen arviointi 2019. Lastensuojelun sijoittamien lasten opetus. Aluehallintovirasto. <https://www.patio.fi/web/pepa-2019-tiedotteet/lastensuojelun-sijoittamien-lasten-opetus>
- Peruspalvelujen arviointi 2019. Mielenterveys- ja päihdepalvelut. Aluehallintovirasto. <https://www.patio.fi/suodatus?e=396804&fm=18751&tt=18756&ty=378045&top=and>
- Peruspalvelujen arviointi 2015. Sijoitettujen lasten opetus. Aluehallintovirasto. <https://www.patio.fi/web/pepa-2015-valtakunnallinen/sijoitettujen-lasten-opetus>
- Peruspalvelujen tila 2020. Ikä- ja aluerakenteen muutoksessa, kysynnän ja kustannusten paineessa. Kuntatalouden ja -hallinnon neuvottelukunta. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2020:26. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162160>
- Porko, P. & Heino, T. & Eriksson, P. (2018). Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. Työpäpaperi 21/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136436/URN_ISBN_978-952-343-131-7.pdf?sequence=1
- Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161935> (Viitattu 23.9.2020).
- Raitasalo, Kirsimarja ja Härkönen, Janne (2019). ESPAD-tutkimus 2019. Nuorten päihteiden käyttö ja rahapelaaminen. Tilastoraportti 40/2019, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: THL Word Template (julkari.fi) (Viitattu 25.9.2020)
- Raitasalo, M. & Holmila, M. (2014). Alkoholin käyttötapojen periytyminen ja vanhempien kasvatuskäytännöt. Teoksessa: Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014, s. 196–206. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- Raitasalo, M.; Holmila, M.; Autti-Rämö, I.; Notkola, I-L & Tapanainen, H. (2015). Hospitalizations and out-of home placements of children of substance abusing mothers: a register-based cohort study. *Drug and Alcohol Review*, 34 (1), 38–45.
- Rajala, Susanna & Blomerus, Satu (2015). Katsaus aikuisten romanien koulutustaustoihin. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2015:8. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/katsaus-aikuisten-romanien-koulutustaustoihin>.
- Rantala, Kati; Alasuutari, Noora; Järvikangas, Inka ja Saarenpää, Karolina (2019). Ihmisvaikutusten arviointi hallituksen esityksissä: luokittelusta laatuun ja sen puutteisiin. *Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, tutkimuksia 5/2019*. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/300613> (Viitattu 23.9.2020).
- Repo, L. (2015). Bullying and its prevention in early childhood education. Helsingin yliopiston tutkimuksia 367. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/154445>
- Repo, L., Paananen M., Eskelinen M., Mattila V., Lerkkanen M-K., Gammelgård L., Ulvinen J., Marjanen J., Kivistö A. & Hjelt H. (2019) Varhaiskasvatuksen laatu arjessa. Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 15:2019. KARVI_1519.pdf
- Repokari, Leena & Ranta, Klaus & Holi, Matti (2017). Mielenterveyspalveluiden toimivuus, palveluiden riittävyys, hoitoon pääsy, lasten ja nuorten psykiatristen palveluiden tilanne. HUS teema.
- Riitakorpi, J., Alila, K. & Kahiluoto, T (2017). Varhaiskasvatuksen yksityiset palvelut. Valtakunnallinen selvitys 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:3. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79206/okm03.pdf>
- Rikosseuraamuslaitos (2019). Lapsi ja perhetyön linjaukset. Rikosseuraamuslaitos. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi- ja_perhetyon_linjaukset_2019.pdf
- Ristikari, Tiina; Törmäkangas, Liisa; Lappi, Aino; Haapakorva, Pasi; Kiilakoski, Tomi; Merikukka, Marko; Hautakoski, Ari; Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016). Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 9/2016. Tampere 2016. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/suomi_nuorten_kasvuymparistona.pdf
- Roth, Venla ja Luhtasaari, Mia (2021). Suomi torjuu ihmiskauppaa. Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisuja.
- Ruutiainen, V., Alasuutari, M. & Karila, K. (2020) Rationalising public support for private early childhood education and care: the case of Finland. *British Journal of Sociology of Education*, 41 (1), 32–47. DOI: 10.1080/01425692.2019.1665497
- Rönkä, Sanna & Markkula, Jaana (toim., 2020 a). Huuhausainepolitiikan vaikuttavat keinot, sovellettavuus Suomeen ja suositukses. Selvitysraportti 2020, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/140709>
- Rönkä, Sanna & Markkula, Jaana (toim., 2020 b). Huuometilanne Suomessa 2020. THL raportti 13/2020, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/140710>
- Saamelaiskäräjät. Saamenkieliset kielipesät. <https://www.samediggi.fi/varhaiskasvatus-ja-kielipesat/kielipesat/> viitattu 30.9.2020.

- Saarikkomäki, E.; Oljakka, N.; Vanto, J.; Pirjatanniemi, E.; Lavapuro, J. & Alvesalo-Kuusi, A. (2018). Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset Maahanmuuttovirastossa 2015–2017. Pilottitutkimus 18–34-vuotiaita Irakin kansalaisia koskevista myönteisistä ja kielteisistä päätöksistä. Turun yliopisto, Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutti ja Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2018. https://www.utu.fi/sites/default/files/public:/media/file/RPR_1_2018.pdf
- Sandberg, E. (2016). ADHD perheessä - Opetus-, sosiaali- ja terveystoimen tukimuodot ja niiden koettu vaikutus. Helsingin yliopisto. Tutkimuksia 393. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2115-8>
- Savola, Suvi & Kaukonen, Päivi (2019). Osaamis- ja tukikeskus (OT-keskus): vaativat eropalvelut. Teoksessa Bildjuschkin Katriina (toim.). Eropalveluilla kohti sovinnollisuutta. Työpäperi 40/2018, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 16–18. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137330/URN_ISBN_978-952-343-257-4.pdf
- Sinkkonen, M. & Mäkelä, J. (toim.) 2017. LASTA-hanke. Kokemuksia viranomaisten yhteistyön ja tietojen vaihdon koordinoinnista lapsen kohdistuneissa pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilytilanteissa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017, raportti 2/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-850-0>
- Sinko, Päivi (2016). Rajapinnoilla Lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa. Lastensuojelun Keskusliitto. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Rajapinnoilla1.pdf><https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Rajapinnoilla1.pdf>
- Sisäministeriö (2022). Tilannekuva Ukrainan sodan aiheuttamasta pakolaisuudesta. Sanna Sutterin puheenvuoro 11.5.2022 Lastensuojelun Keskusliiton lapsi- ja perhepolitiikan neuvottelukunnan kokouksessa (diaesitys).
- Sisäministeriö (2019). YKn terrorismin vastaisen komitean Suomea koskeva arviointiraportti 1.11.2019. ladattavissa sivulta <https://intermin.fi/poliisiasiat/terrorismin-torjunta>
- Sisäministeriö (2016). Valtioneuvoston ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma 2016–2017. Sisäministeriön julkaisuja 29/2016. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75563>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2021) Luonnos vammaispalvelulaiksi. <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=35d25a9b-5196-494e-87c4-6841101b5901>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2019). Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen (FGM) estämisen toimintaohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:1. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161355>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2017). Kuntainfo 2/2017: Kunnille suositukset laittomasti maassa oleskelevien kiireelliseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon. https://stm.fi/documents/1271139/3899844/Verkkoon_Kuntainfo_2-2017_p%C3%A4ivitetty+13-9-17.pdf/4be96a82-cc64-43d2-a5fc-9030bdf989c2/Verkkoon_Kuntainfo_2-2017_p%C3%A4ivitetty+13-9-17.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2016). Turvapaikanhakijoiden oikeus lastensuojelun palveluihin. Sosiaali- ja terveysministeriön Kuntainfo 2/2016 (15.04.2016). https://stm.fi/documents/1271139/2044491/Kuntainfo_2_2016.pdf/98d97a41-10e6-40d0-a5f9-9eb66cb53d70
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2015). STM:n ohje poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta. Ohje: STM/242/2015. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/documents/1271139/1367411/Ohje+poikien+ei+l%C3%A4%C3%A4ketieteellisest%C3%A4+ymp%C3%A4rileikkauksesta.pdf/80fa20c0-1917-4dc0-912d-16cc5fb380eb>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2012). Action Plan for the Prevention of Circumcision of Girls and Women (FGM) 2012–2016 (Tyttöjen ja naisten ympärileikkausten estämisen toimintaohjelma (FGM) 2012–2016)
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2004). Kouluterveydenhuollon laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2004:8. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72398/Opp200408.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Stoor, Torbjörn; Backman, Ann & Lindholm, Johanna (2017). LAPE-programmet ur ett språkserviceperspektiv - en kartläggning och konsekvensbedömning av service på svenska för barn och familjer. Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området.
- Suomen Lääkäriliitto (2016). Turvapaikanhakijoiden lasten hoidossa ilmeni puutteita. 6.5.2016. Lääkärelehden verkkouutinen, Lehden numerossa 18/2016 vsk 71 s. 1295. <https://www.laakarilehti.fi/ajassa/ajankohtaista/turvapaikanhakijoiden-lasten-hoidossa-ilmeni-puutteita/>
- Suomen Lääkäriliitto (2013 a). Kulttuurierot ohjaavat poikien ympärileikkauksia. <https://www.laakariliitto.fi/uutiset/ajankohtaista/suomen-laakariliitto-ja-suomalainen-laakariseura-duodecim-kulttuurierot-ohjaavat-poikien-ymparileikkausta/>
- Suomen Lääkäriliitto (2013 b). Lääkärin etiikka. Suomen Lääkäriliitto.
- Särkelä, Riitta (2016). Järjestöt julkisen kumppanista markkinoiden puristukseen. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen muutos sosiaalipalvelujen tuottajana vuosina 1990–2010. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 40. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki.

- Taloustutkimus (2020). Kysely uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksesta. (<https://yle.fi/uutiset/3-11143116>)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja: Lastensuojelutilastoa. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/lastensuojelu-ja-thl/lastensuojelun-tilastoa> (Viitattu 20.4.2022).
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ohje. Poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajien-seksuaali-ja-lisaantymisterveys/poikien-ei-laaketieteellinen-ymparileikkaus> (Viitattu 24.8.2022).
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tietoikkuna. Lääkäreiden henkilöstömitoitus kouluterveydenhuollossa oppilasta/ henkilötyövuosi. <https://proto.thl.fi/tietoikkuna/fi/> (Viitattu 25.4.2022)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2022). Kouluterveyskysely, Tilastokuutiot. Saantitapa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset#alueittain> (viitattu 12.5.2022)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021 a) Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa – TEA 2021. Tilastoraportti 16/2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144392/Tilastoraportti_Hyvinvoinnin%20ja%20terveyden%20edist%c3%a4minen%20peruskouluissa%20-%20TEA%202021_final.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021 b). Voimavarana yhteistyö: Opiskeluhoitopalvelujen seuranta OPA 2020 perusopetus. <https://www.julkari.fi/handle/10024/142566>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2020 a). Nuorten mielenterveyshäiriöt. <https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyshairiot/nuorten-mielenterveyshairiot>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2020 b). Mieliala huolettaa yli puolta sateenkaarinuorista – moni jää ilman tarvitsemaansa tukea. Uutinen 26.11.2020. <https://thl.fi/fi/-/mieliala-huolettaa-yli-puolta-sateenkaarinuorista-moni-jaa-ilman-tarvitsemaansa-tukea>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2020 c). Katsaus ajankohtaiseen huumetilanteeseen – Huumeiden käyttö ja haitat ovat kasvaneet 2000-luvulla merkittävästi. Tutkimuksesta tiiviisti 33/2020. <https://www.julkari.fi/handle/10024/140711>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2020 d). Päihdetilastollinen vuosikirja 2021. Alkoholi ja huumeet. Suomen virallinen tilasto (SVT). Saatavissa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/14406>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019 a). Koulukuraattoripalvelujen yhdenvertaisuudessa on kehittämistarpeita – tuloksia perusopetuksen opiskeluhoollon seurannasta 2018. Tutkimuksesta tiiviisti 4/2019. <https://www.julkari.fi/handle/10024/137540>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019 b). Koulupsykologipalvelujen yhdenvertaisuudessa on kehittämistarpeita – tuloksia perusopetuksen opiskeluhoollon seurannasta 2018. Tutkimuksesta tiiviisti 5/2019. <https://www.julkari.fi/handle/10024/137541>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019 c). Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma – kärkihankkeeseen liittyvät tehtävät. THL Työpöytäpaperi 44/2019, Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139062/URN_ISBN_978-952-343-451-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Tilastokeskus. Erityisopetus 2011 ja 2021. <https://www.stat.fi/til/erop/tau.html>
- Tilastokeskus, tietokannat. Itsemurhat iän ja sukupuolen mukaan. Haettavissa: https://statfin.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_ksyyt/statfin_ksyyt_pxt_11by.px/ ja https://www.stat.fi/til/ksyyt/2020/ksyyt_2020_2021-12-10_kat_007_fi.html
- Tilastokeskus. Rikos- ja pakkokeinotilastot vuosilta 2016 ja 2018. http://tilastokeskus.fi/til/rpk/2016/13/rpk_2016_13_2017-03-23_tie_001_fi.html ja Tilastokeskus. Erityisopetus 2011 ja 2021. <https://www.stat.fi/til/erop/tau.html>
- Tilastokeskus. Tietotrendit 2022. Suurin osa lapsista asuu pientaloissa – kerrostaloasuminen yleistyy. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/suurin-osa-lapsista-asuu-pientaloissa-kerrostaloasuminen-yleistyy/>
- Tilastokeskus. Työvoimatutkimus 2022. <https://www.stat.fi/til/tyti/2022/index.html>
- Tilastokeskus. Tulonjakotilasto 2021. <https://www.stat.fi/tilastot/tjt>
- Tilastokeskus. Väestön koulutusrakenne 2017. <https://www.stat.fi/til/vkour/tau.html>
- Tilastokeskus. Väestön koulutusrakenne 2019. https://www.stat.fi/til/vkour/2019/vkour_2019_2020-11-05_tie_001_fi.html
- Timonen, Piritta (toim.) 2013. Adoptio – lapsen etu? Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Tuomisto, Karolina; Tiittala, Paula; Helve, Otto; Vuori, Johanna (2016). Turvapaikanhakijoiden sekä oleskeluluvan ja kuntapaikan saaneiden kunnalliset sote-palvelut: Kuntakyselyn tulokset. Raportti 18/2016, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2011). Hyvä 2009–2011. Toiminta ja tulokset Sosiaali- ja

- terveyspalvelujen markkinat. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 8/2011.
- Ukkola, Metsämuuronen & Paananen (2020). Alkumittauksen syventäviä kysymyksiä. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Julkaisut 10:2020. <https://karvi.fi/publication/alkumittauksen-syventavia-kysymyksiä/>
- Ulkoministeriö (2019). Hallituksen vastaus välikysymykseen al-Holin leirillä olevien Suomen kansalaisten kotiuttamisesta. Tiedotteet, 17.12.2019.
- Vainikainen M.-P., Lintuvuori M., Paananen, M., Eskelinen, M., Kirjavainen, T., Hienonen, N., Jahnukainen, M., Thuneberg, H., Asikainen, M., Suhonen, E., Alijoki, A., Sajaniemi, N., Reunamo, J., Keskinen H. & Hotulainen, R. (2018). Oppimisen tuki varhaislapsuudesta toisen asteen siirtymään: tasa-arvon toteutuminen ja kehittämistarpeet. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 55/2018.
- Valkonen, L. & Janhunen, T. (2016). Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi: Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2016. Työpäperi 45/2016. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131580/URN_ISBN_978-952-302-789-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Valtioneuvosto (2022) Julkisen talouden suunnitelma (JTS) 2023–2026. [https://vm.fi/](https://vm.fi/paatos?decisionId=0900908f807ac6ae)
[paatos?decisionId=0900908f807ac6ae](https://vm.fi/paatos?decisionId=0900908f807ac6ae)
- Valtioneuvosto (2018). Ratkaisujen Suomi: Hallituksen toimintasuunnitelma vuosille 2018–2019. Valtioneuvoston julkaisusarja 27/2018. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160963>
- Valtionalouden tarkastusvirasto (2021). Jälkiseurantaraportti. Asiakkaan lasten huomioiminen aikuisten mielenterveyspalveluissa sekä selvitys 3/2017 Lasten mielenterveysongelmien ehkäisy ja hyvinvoinnin tukeminen kouluterveydenhuollossa. Tarkastuskertomus 9/2018. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2021/12/VTV-Jalkiseuranta-Lasten-ja-perheiden-mielenterveyden-tukeminen.pdf>
- Valtionalouden tarkastusvirasto (2019). Maahanmuuttajaoppilaat ja perusopetuksen tuloksellisuus. Jälkiseurantaraportti 8/2019. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2019/08/VTV-Jalkiseuranta-Maahanmuuttajaoppilaat-ja-perusopetuksen-tuloksellisuus-12-2015.pdf>
- Valtionalouden tarkastusvirasto (2018). Asiakkaan lasten huomioiminen aikuisten mielenterveyspalveluissa. Valtionalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 9/2018. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/05/22065503/asiakkaan-lasten-huomioiminen-aikuisten-mielenterveyspalveluissa-9-2018.pdf>
- Valtionalouden tarkastusvirasto (2015). Maahanmuuttajaoppilaat ja perusopetuksen tuloksellisuus. Valtionalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 12/2015. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/06/15103549/maahanmuuttajaoppilaat-perusopetuksen-tuloksellisuus.pdf>
- Valtionalouden tarkastusvirasto (2012). Valtionalouden tarkastusviraston vuosikertomus eduskunnalle toiminnastaan 2012 valtiopäiville. 17/2012 vp. Helsinki 2012. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/05/11070708/Vuosikertomus-2012.pdf>
- Valvira (2019). Uutiset ja tiedotteet 9.10.2019. Sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisessa puutteita. https://www.valvira.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/uutinen/-/asset_publisher/7CNS3oAUBTII/content/sijaishuollossa-olevien-lasten-ja-nuorten-oikeuksien-toteutumisessa-puutteita. Viitattu 29.4.2020 (Valvira - National Supervisor Authority for Welfare and Health).
- Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen kysely 2019. "Äiti on mun avustaja". Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen kyselyn tuloksia: Vammaiset lapset ja nuoret.
- Vammaisperheyhdistys Jaatinen ry (2020). Puheenvuoro palliatiivisen hoidon ja saattohoidon sääntelytarpeiden kuulemistilaisuudessa. Lausunto STM:lle. Saatavissa: <https://bin.yhdistysavain.fi/1596607/aVLFmhDI5lua4eNNpW30TVsEX/Puheenvuoro-Jaatinen-2020.pdf>
- Vehviläinen J. (2019). Siirtymien vaikutus koulupolun eheyteen, Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2019:1. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/siirtymien_vaiutus_koulutuspolun_eheyteen.pdf
- Wilen, Leena (2018). Mitä kuuluu lastensuojelu? -julkaisusarja osa 2. Kohtaamisia? – lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta. Lastensuojelun Keskusliitto. https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/mitakuuluulastensuojelu2_19.8.pdf
- Vähemmistövaltuutettu (2014). Erilaisena arjessa – selvitys romanien syrjintäkokemuksista. Julkaisusarja 15. <https://syrjinta.fi/documents/25249352/34271292/Erilaisena+arjessa+Selvitys+romanien+syrjint%C3%A4kokemuksista.pdf/584516fc-d3a7-4f88-8ecc-c8b2271ebf41/Erilaisena+arjessa+Selvitys+romanien+syrjint%C3%A4kokemuksista.pdf?t=1600444638764>
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2021). Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2020. <https://syrjinta.fi/julkaisut>
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2020 a). Syrjintä vaikuttaa afrikkalaistaustaisten elämään kokonaisvaltaisesti. Selvitys afrikkalaistaustaisten henkilöiden kokemasta syrjinnästä. <https://syrjinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetun-selvitys-afrikkalaistaustaisille-suomalaisille-rasismi-ja->

syrijinta-ovat-arkipaivaa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2020 b). Lapset ilman perhettä – kansainvälistä suojelua saaneiden alaikäisten perheenyhdistäminen. <https://syrijinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetun-selvitys-lapsen-oikeudet-eivat-toteudu-perheenyhdistamisaapaatoksissa>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2016 a). Nigerianlaistaustaiset seksuaalisesti hyväksikäytetyt ihmiskaupan uhrin Suomessa: ulkomaalaislain soveltamiskäytäntö. Muistio VTDno: 2016/552. Yhdenvertaisuusvaltuutettu/Kansallinen ihmiskaupparaporttija. [https://syrijinta.fi/documents/25249352/34268331/Selvitys+seksuaalisesti+hyv%C3%A4ksik%C3%A4ytettyjen+nigerialaistausten+ihmiskaupan+uhrien+kohtelua+oleskelulupaprosessissa+\(PDF\).pdf/1b136c3b-e80f-4b57-bedc339f4a12e68b/Selvitys+seksuaalisesti+hyv%C3%A4ksik%C3%A4ytettyjen+nigerialaistausten+ihmiskaupan+uhrien+kohtelua+oleskelulupaprosessissa+\(PDF\).pdf?version=1.4&t=1613990727299](https://syrijinta.fi/documents/25249352/34268331/Selvitys+seksuaalisesti+hyv%C3%A4ksik%C3%A4ytettyjen+nigerialaistausten+ihmiskaupan+uhrien+kohtelua+oleskelulupaprosessissa+(PDF).pdf/1b136c3b-e80f-4b57-bedc339f4a12e68b/Selvitys+seksuaalisesti+hyv%C3%A4ksik%C3%A4ytettyjen+nigerialaistausten+ihmiskaupan+uhrien+kohtelua+oleskelulupaprosessissa+(PDF).pdf?version=1.4&t=1613990727299)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2016 b). Vammaisena olen toisen luokan kansalainen. Selvitys vammaisten syrjintäkokemuksista arjessa.

Lait ja hallituksen esitykset:

Adoptiolaki (20.1.2012/22)

Alkoholilaki (28.12.2017/1102)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361, lapsenhuoltolaki)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta (190/2019)

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (28.6.2002/563, translaki)

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417)

Laki lastensuojelulain muuttamisesta (316/2011)

Uskonnonvapauslaki (6.6.2003/453)

Perusopetuslaki (21.8.1998/628)

Lukiolaki (10.8.2018/714)

Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301)

Perhehoitolaki (20.3.2015/263)

Laki perhehoitolain muuttamisesta (510/2016)

Ulkomaalaislaki (30.4.2004/301)

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (23.6.1977/519)

Terveydenhuoltolaki (30.12.2010/1326)

Laki vammaisten henkilöiden tulkkauksesta (19.2.2010/133)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (30.12.2013/1287)

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (24.4.2015/523)

Varhaiskasvatuslaki (13.7.2018/540)

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (17.6.2011/746)

Laki kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386)

HE 172/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain sekä säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä annetun lain muuttamisesta

HE 133/2016 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta

HE 86/2016 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle perhehoitolain muuttamisesta

HE 331/2010 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain 50 §:n, perhehoitajain ja omaishoidon tuesta annetun lain muuttamisesta

HE 15/2017 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi

HE 18/2019 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi henkilötietojen käsittelystä maahanmuuttohallinnossa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 112/2022 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain, sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetun lain 2 §:n ja rajat ylittävistä terveydenhuollosta annetun lain 20 §:n muuttamisesta.

Liite

Raportointiprosessiin osallistuneet tahot

ADHD-liitto
Arjessa oy
Eksote
Ensi- ja turvakotien liitto
Espoon kaupunki
Familiar
Hattulan kunta
Helsingin Diakonissalaitos
Helsingin kaupunki
Hyvinkään kaupunki
Ihmisoikeusliitto
Isio ry - Intersukupuolisten ihmisoikeudet
Isät lasten asiassa ry
Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiö, ITLA
JK Kiurunmäki Tmi
Kaatatut Lapset ry
Kantahämeen perhetyö - Ensi- ja turvakotien liitto
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry
Koulutus Elämään Säätiö
Kouvolan kaupunki
Kriminaalihuollon tukisäätiö
Kuntaliitto
Kuurojen Liitto
Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Monimuotoiset perheet
Nuorten palvelu ry
Näkövammaisten liitto ry
Opettajien ammattijärjestö OAJ
Osallisuuden aika ry
Pelastakaa Lapset ry
Pesäpuu ry
Pienperheyhdistys
Pohjois-Suomen aluehallintovirasto
Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä
Rinnekoti säätiö
Saamelaiskäräjät
SAMS - Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf
Sateenkaariperheet ry
Seta ry
Sexpo säätiö
SOS-Lapsikylä
Suomen Mielenterveysseura
Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssi ry
Suomen Romaniyhdistys ry
Suomen Unicef
Suomen Vanhempainliitto
Suomen World Vision
Svensk Ungdom
Säätiö Majakanvalo
Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampereen kaupunki
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
Turun kaupunki
Vantaan kaupunki
Väestöliitto
Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry
Yhteiset Lapsemme ry
Åbo Akademi

